

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Science

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

DU ÄR KONSTVERKET

- Platsskapande genom temporär
arkitektur i Bredäng Centrum

Av Matilda Weinstock & Fredrik Wennberg

Examensarbete • 30 hp
Landskapsarkitekturprogrammet, Ultuna
Institutionen för stad och land
Uppsala 2020

FÖRORD

Vi vill rikta ett stort tack till vår handledare Anna Lundvall som med skarp blick och stilsäkra spaningar hjälpt oss hålla kursen genom arbetet. Vi vill även tacka Karin Tufvesson Hjelmfeldt som med varsam hand väglett oss från idé till verklighet.

Vi vill även tacka resten av projektledningen i Levande Stockholm samt de boende och verkande i Bredäng för gott samarbete.

Du är konstverket

– *Platsskapande genom temporär arkitektur i Bredäng Centrum*

You are the artwork

– *Placemaking trough temporary architecture in Bredäng Centrum*

Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala

Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet, Ultuna

Kurs: EX0860, Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitektprogrammet – Uppsala, 30 hp

Kursansvarig institution: institutionen för stad och land

Nivå: Avancerad A2E

© 2020 Matilda Weinstock & Fredrik Wennberg

Titel på svenska: Du är konstverket - Platsskapande genom temporär arkitektur i Bredäng Centrum

Titel på engelska: You are the artwork - Placemaking trough temporary architecture in Bredäng Centrum

Handledare: Anna Lundvall, SLU, institutionen för stad och land

Biträdande handledare: Karin Tufvesson Hjelmfeldt, Trafikkontoret, Stockholm

Examinator: Lars Johansson, SLU, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Tomas Eriksson, SLU, institutionen för stad och land

Omslagsbild: av Fredrik Wennberg

Upphovsrätt: Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren. Där inget annat anges är de författarens egna

Originalformat: Stående A4

Nyckelord: Temporär arkitektur, tillfällig arkitektur, platsskapande, placemaking, Bredäng, sommartorg, sommargågata, Levande Stockholm, sommarplatser.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

SAMMANDRAG

I detta arbete undersöks temporär arkitektur och dess möjlighet att bidra till platsskapande och ökad aktivering av en plats. Platsen som utforskas är Bredäng Centrum och arbetet resulterar i en temporär gestaltning som kommer stå på platsen från 3 juni till sista september 2020. Bredäng Centrum är en plats som främst används som passage och det saknas platser att samlas på. För att stärka Bredäng som mötesplats används temporär arkitektur som anses vara ett enkelt och kostnadseffektivt sätt att på kort tid förändra en plats. Temporär arkitektur är relativt nytt inom offentlig planering men har de senaste decennierna kraftigt ökat. I Stockholm används temporär arkitektur för att levandegöra stadens offentliga rum under sommar- och vintermånaderna. Stockholms stad driver projektet Levande Stockholm där vissa platser under ett par månader får en ny gestaltning med syftet att öka aktiveringen samt användbarheten. Inom projektet görs sommargångar och pop up-parker i innerstaden och sommartorg i ett flertal förorter. Bredäng är en av de förorter som under sommaren 2019 för första gången fick ett sommartorg. Inför sommaren 2020 vill staden satsa mer på Bredäng och genom detta examensarbete har vi fått möjlighet att gestalta sommartorget i Bredäng Centrum. Syftet med arbetet är därför att skapa en gestaltning av temporära installationer för ett sommartorg i Bredäng Centrum under sommaren 2020 inom ramarna för projektet Levande Stockholm. Målet är att genom gestaltning stärka Bredäng som mötesplats och besvara följande frågeställningar:

Hur kan vi som landskapsarkitekter bygga en relation till Bredäng Centrum, samt få en förståelse för platsens inneboende relationer?

Hur kan Bredäng Centrum gestaltas med temporär arkitektur för att bidra till platsskapande och ökad aktivering av den offentliga miljön?

Arbetet består av tre huvudsakliga delar, en litteraturöversikt, en egen metod med namnet Lära känna platsen samt gestaltningen. I litteraturöversikten undersöks och redovisas olika definitioner av platsskapande som sedan används genom arbetet för att diskutera och resonera kring hur, och om, den temporära gestaltningen i Bredäng bidrar till platsskapande eller inte. Vidare undersöks temporär arkitektur, dess funktion och användningsområden samt hur det används i Stockholms stad. Arbetets tyngsta del ligger i den egna metoden Lära känna platsen. Metoden består av observationer, samtal, möten, intervjuer, inventeringar, analyser, skissande och gestaltning. Genom metoden undersöks och besvaras den första frågeställningen. Arbetets tredje del är förslaget, resultatet av arbetet. Detta grundas i litteraturöversikten och Lära känna platsen med syfte att besvara den andra frågeställning. Arbetet avslutas med en diskussion om arbetets metoder samt resultatet och frågeställningarna. I denna del presenteras också förslag på framtida forskning och frågor som kommit upp under arbetet och vore intressanta att undersöka vidare.

SUMMARY

This thesis explores temporary architecture and its potential to contribute to placemaking and increased activity at a site. The site being explored is Bredäng Centrum and the project results in a temporary design that will be located at the site from June 3rd until the end of September 2020. Bredäng Centrum is a place that is mainly used as a passage and there are no places to gather. In order to strengthen Bredäng as a meeting place, temporary architecture is used, which is a simple and cost-effective way to change a place in a short time. Temporary architecture is relatively new in public planning but has greatly increased in the last decade. In Stockholm, temporary architecture is used to bring the city's public space to life during the summer and winter months. The City of Stockholm is running a project called Levande Stockholm (Living Stockholms), where different places receive a new temporary design for a couple of months with the aim of increasing activity and usability. Within the project, temporary pedestrian streets and pop-up parks are being made in the inner city and temporary squares in several suburbs, called summer squares. Bredäng is one of the suburbs that got a summer square in 2019. During 2020, the city wants to invest more in Bredäng and through this project we have been given the opportunity to design the summer square in Bredäng Centrum. The purpose of the work is therefore to design temporary installations for a summer square in Bredäng Centrum within the framework of Levande Stockholm. The aim is to strengthen Bredäng as a meeting place and answer the following questions:

- How can we, as landscape architects, build a relationship with Bredäng Centrum, and gain an understanding of the site's inherent relationships?
- How can the Bredäng Centrum be designed with temporary architecture to contribute to placemaking and increased activity within the public environment?

This thesis consists of three main parts, a literature overview, a method called Getting to know the place (Lära känna platsen) and the design. In the literature overview, the concept of placemaking is investigated. The concept of placemaking is complex and what is or is not placemaking depends on which definition of the term you choose. The various definitions are used throughout the thesis to discuss if and how the temporary design in Bredäng contributes to placemaking or not. Furthermore, research about temporary architecture, its function and uses, as well as how it is used in Stockholm is presented. The heaviest part of the work lies in the method Getting to know the place. In placemaking theory an important part is people's relationship to place. To investigate this a method to build a relationship between us and the site has been used. The method consists of observations, conversations, meetings, interviews, inventories, analyzes, sketching and design. The method examines and answers the first question.

How can we, as landscape architects, build a relationship with Bredäng Centrum, and gain an understanding of the site's inherent relationships? The third part of the thesis is the proposal and the result of the project. The result is based in the literature overview and Getting to know the place with the aim of answering the second question. How can the Bredäng Centrum be designed with temporary architecture to contribute to placemaking and increased activity within the public environment?

In order to build a relationship between us and the site, a number of site visits has been conducted during different times of the day and during different seasons. At these, observations, inventories and analyzes of the site are carried out. By returning to the site on several occasions, it became possible to avoid the first impression of the site to affect the result. During the course of the project, it becomes clear that our impression of Bredäng Centrum improve as our relationship with the site is established. To understand how Bredäng is perceived from different perspectives, conversations are held with residents and visitors of the center and with those who work at or with the location. During the project opinions and information is gathered from, property owners, the district administration, the Traffic Office, the police, a non-profit association, various businesses and traders. Meeting these people gave the insight that the view of Bredäng varies depending on the relationship one has with the place. To understand the space spatially and generate ideas for the design, sketching exercises were used. These approach the site in different ways and over time generate four concepts which are then presented to the City of Stockholm which gives a statement regarding feasibility within Levande Stockholm. After the sale of ideas and sketches, as well as information from the literature overview and Getting to know the place, a new concept came up with the name You are the artwork. The concept is used as a direction in the design work. The main idea is to emphasize Bredäng as a meeting place for those who live and visit the district. To create the conditions for the residents of Bredäng to express their creativity through spontaneous performances in a place that is at the same time a sunlit wooden deck for relaxed rest. By creating exciting backgrounds for a photo in Bredäng, visitors can interact with the site by taking and posting pictures. The goal is that visitors and residents will post these photos to showcase themselves and their image of Bredäng. Bredäng's summer square 2020 is intended to be a place where Bredäng and Bredängs residents is in focus.

The proposal for Bredäng's summer square 2020 consists of two site-specific installations as well as placed furniture and summer flowers. The installations and furnishings aim to contribute to activating the public environment and enable visitors to experience the site in a new way. The first installation is located under a bridge in front of the entrance to the metro station. This place is the center point of Bredäng Centrum and the place where most people pass. The place is reinforced as Bredäng's foyer and large entrance where visitors and residents are welcomed with a work of art that takes visual space without taking physical space. The idea comes from the use

of one of the bridges that cross the center to create a roof. By wrapping the bridge in tulle, an installation is created that manifests itself visually on the spot. This installation will be something special and unique, which can help to temporarily reinforce Bredäng's unique character. Beneath the installation a red giant chair is placed. The chair was included in the summer square 2019 and was much appreciated by the residents. Together, the color-changing roof, the concrete bridge and the chair, forms a spectacular backdrop to the artwork where people living in or visiting Bredäng is subject. The goal is that the installation will become Insta architecture and thus be able to influence the site even long after it has been downgraded.

The second installation is in the northern part of the center, which is currently unused. With the installation Stage (Scenen), the place becomes easy to use. The stage is a place for residents and visitors to both rest and hang out in the sun or play with tulle lengths and sculptures. You can use the stage for creative expression in, for example, theater, song and dance. Here is room for the Bredängs residents to create new memories and use the center in a new way.

In order to get more people to stay in the center and use the site for a longer period, seating is of great importance. Sitting and being at the center is counted as an activity and increasing the opportunities to sit increases the opportunity to activate the square. Seating is placed all over the square and together with large number of flowers the site becomes greener and more enjoyable. In order to take the proposal from paper to reality, drawings are made which are delivered to Stockholm city contractors who build the installations and puts out the furniture and plants. The drawings and descriptions for the installation of installations are based on continuous sketch work, talks with bridge designers and other technically knowledgeable people in Stockholm city. The drawings are proposal drawings where the contractor is given the opportunity to make certain changes regarding, for example, dimensions of wood.

The work concludes with a discussion of the methods of the work, the result and the issues. This section also presents suggestions for future research and issues that have come up during the work and would be interesting to investigate further.

INNEHÅLL

DEL I - INTRODUKTION	3
INLEDNING	5
SYFTE OCH MÅL.....	7
FRÅGESTÄLLNING	7
METOD.....	8
AVGRÄNSNINGAR.....	11
BEGRÄPPSFÖRKLARING	13
DISPOSITION.....	14
 DEL II - BAKGRUND	 17
PLATSSKAPANDE	19
TEMPORÄR ARKITEKTUR	24
BREDÄNG	41
 DELI - LÄRA KÄNNA PLATSEN	 47
FÖRSTA MÖTET MED PLATSEN	50
UTVÄRDERINGSMÖTE.....	67
INTERVJUER MED NÄRINGSIDKARE OCH ANVÄNDARE.....	75
WORKSHOP.....	80
IDENTIFIERING AV POTENTIELLA PLATSER	86
SKISSPERIOD.....	92
KONCEPTFÖRSLAG.....	101
INMÄTNING AV POTENTIELLA PLATSER.....	115
INFÖR GESTALTNING.....	117

DEL IV - FÖRSLAGET	123
KONCEPT - DU ÄR KONSTVERKET.....	125
FÖRSLAGET.....	125
FOAJÉN	127
SCENEN	129
MÖBLERING	134
FRÅN IDÉ TILL VERKLIGHET	138
 DEL V - DISKUSSION	 155
VAL AV PLATS	157
FÖRUTSÄTTNINGAR.....	157
METODDISKUSSION.....	158
UTVÄRDERING AV FÖRSLAGET.....	165
SLUTSATS	170
FRAMTIDA FORSKNING	171
 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	 173
TRYCKTA KÄLLOR	175
DIGITALA KÄLLOR	176

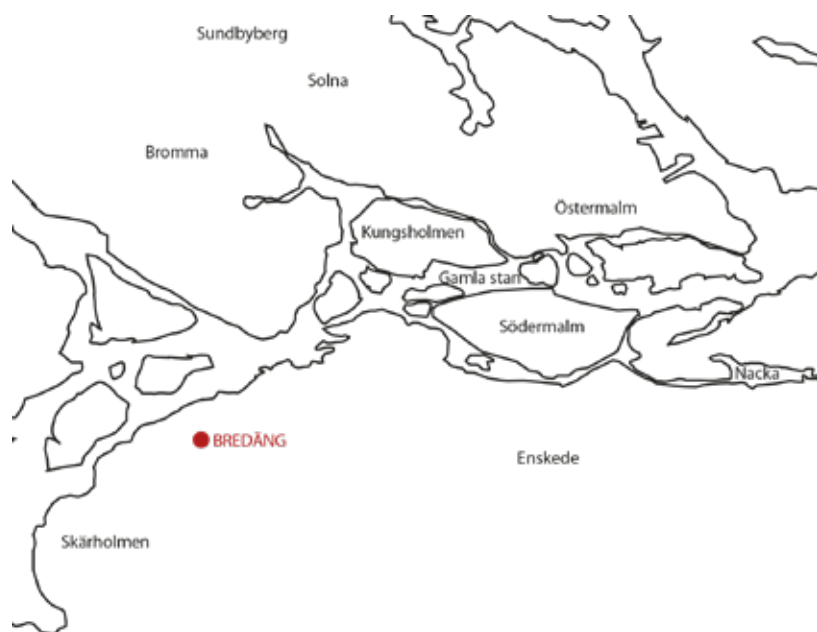
DEL I - INTRODUKTION

INLEDNING

Allt i den byggda miljön är mer eller mindre temporärt sett över en tillräckligt lång tid (Bishop & Williams 2012; Zimm 2016). Världen omkring oss befinner sig i ständig förändring. Inom politiken skapar skiftande synsätt ideligen förändrade riktlinjer och utgångspunkter för hur den fysiska miljön ska utvecklas. De senaste årtiondenas urbanisering har ställt höga krav på städer då allt fler konkurrerar om bostäder och offentliga platser att vistas på. I takt med förtätningen ökar mängden bostäder medan uppbyggandet av offentliga platser står och stampar. Trots detta finns det många offentliga rum som knappt används. Detta kan bero på att dessa platser saknar något som människor kan identifiera sig med och orientera sig efter. Ett ord för att beskriva detta är platslöshet eller placelessness. Begreppet syftar till att beskriva platser som saknar unik karaktär och koppling till omkringliggande samband (Norberg-Schultz 1980:190). Inom planering har platsskapande eller placemaking blivit ett allt vanligare begrepp. Platsskapande syftar till att motverka platslöshet och skapa platser som är unika och där människor vill vara (Relph 1976). Ett sätt att snabbt förändra en plats och ge den nya förutsättningar är genom att använda temporär arkitektur. Temporär arkitektur ger goda möjligheter att testa nya idéer eller potentiella lösningar i skala 1:1 utan att det behöver kosta mycket eller ta lång tid (Zimm 2016). Det kan användas för att på kort tid aktivera oanvända platser och höja deras kvalitet vilket kan få följder som ökad social interaktion och stärkt gemenskap (Gehl 2011:11). Stockholms stad har de senaste åren arbetat aktivt för att öka värdet av offentliga platser i staden och ge större plats för liv och aktivitet. Ett av stadens projekt heter Levande Stockholm. Syftet med projektet är att levandegöra och aktivera stadens offentliga miljöer under sommar- och vintermånaderna. Levande Stockholm drivs av Trafikkontoret och startades 2015 i Stockholms innerstad där ett antal gator stängdes av för biltrafik och istället fylldes med sittmöbler, planteringslådor och uteserveringar. Projektet har växt för varje år och började 2018 även innefatta ett

SYFTE OCH MÅL

antal torg i Stockholms förorter. De torg som ingår i projektet ligger i områden, av Stockholms stad benämnda som särskilt prioriterade. Genom detta examensarbete har vi fått möjligheten att gestalta en av Levande Stockholms sommargångator eller sommartorg inför sommaren 2020. Vi har valt att arbeta med Bredäng Centrum. I Bredäng anlades ett så kallat sommartorg för första gången 2019. Det centrala torget fick tillägg bestående av tillfälliga möbler, urnor med sommarblommor och en platsspecifik installation. Anledningen till att vi valde Bredäng Centrum var att Trafikkontoret uttryckte att de i år ville satsa extra på Bredäng och att det på denna plats fanns möjlighet till friare händer. Den offentliga miljön i Bredängs Centrum används idag mest som passage och det saknas samlingsplatser samt aktivering. I centrumet finns också ett upplevt problem att unga män tar över torget på kvällarna och får det att kännas otryggt. I media har det under de senaste tre åren rapporterats om narkotikabrott, misshandel, skottlossning och mordförsök i Bredäng vilket ytterligare kan antas påverka den upplevda tryggheten (Lefvert 2018; TT nyhetsbyrå 2020). Vi vill undersöka hur temporär arkitektur kan användas i Bredäng Centrum och för att bidra till platsskapande och öka aktiveringen av den offentliga miljön.

Det offentliga rummet i Bredäng Centrum används idag främst som passage och det saknas platser att samlas på. Det finns ett önskemål från staden och stadsdelen att få fler målgrupper att använda den offentliga miljön i Bredäng samt att öka aktiveringen. De vill att människor ska ha en anledning att stanna upp och uppehålla sig på platsen längre. Då arbetet görs i samband med Levande Stockholm använder vi dessa önskemål som en utgångspunkt i vårt arbete. Ämnet för vårt arbete är temporär arkitektur och platsskapande. Syftet med examensarbetet är att skapa en gestaltning av temporära installationer för ett sommartorg i Bredäng Centrum under sommaren 2020 inom ramarna för projektet Levande Stockholm. I arbetet undersöks om, och i så fall hur, temporär arkitektur kan bidra till platsskapande samt hur vi genom att bygga en relation till platsen kan få en förståelse för hur den används och fungerar.

Målet är att med temporär arkitektur stärka Bredäng Centrum som mötesplats för att locka fler målgrupper och aktivera centrumets utemiljö.

FRÅGESTÄLLNING

- Hur kan vi som landskapsarkitekter bygga en relation till Bredäng Centrum, samt få en förståelse för platsens inneboende relationer?
- Hur kan Bredäng Centrum gestaltas med temporär arkitektur för att bidra till platsskapande och ökad aktivering av den offentliga miljön?

METOD

LITTERATURÖVERSIKT

Som metod används litteraturöversikt där begreppen platsskapande och temporär arkitektur undersöks. Då dessa begrepp är vida omdiskuterade har ett urval av litteratur gjorts utifrån vad som varit mest relevant för arbetet. Sökningar gjordes på Primo och Web of Science och för att förstå platsskapande har litteratur från bland annat den danske arkitekten Christian Norberg-Schulz och geografen Tim Cresswell studerats tillsammans med en rapport från Malin Zimm som är doktor i arkitektur och dokument från Boverket. Källorna har valts för att redovisa olika perspektiv på platsskapande och skapa möjlighet för oss att utifrån dessa perspektiv göra en bedömning om den egna gestaltningen bidrar till platsskapande eller ej. För att förstå temporär arkitektur och hur det kan användas har The temporary city av Peter Bishop och Lesley Williams lästs tillsammans med vetenskapliga artiklar och rapporter. Detta kombineras med en granskning av Stockholms stads översiktsplan samt Arkitektur Stockholm där stadens vision för användande av temporär arkitektur redovisas. Dokument och information från Stockholms stad angående Levande Stockholm har också använts för att skapa en bakgrund till projektet och ge kontext till den egna gestaltningen i Bredäng. Vi tar även del av texter, artiklar och dokument rörande Bredäng och Bredängs centrum för att på ett teoretiskt plan lära känna platsen. Genom att studera litteratur och referera till forskare och tänkare inom fältet för arkitektur och planering byggs en teoretisk bas upp för att konkretisera och textualisera temporär arkitektur inför den egna gestaltningen.

LÄRA KÄNNA PLATSEN

En förutsättning för att arbeta med platsskapande och öka aktiveringen av en plats är att lära känna platsen. För att förstå hur Bredäng Centrum fungerar och används har vi utvecklat en metod för att bygga en relation mellan oss och platsen. Den har vi valt att kalla just Lära känna platsen. Metoden baseras på flera välkända analysmetoder som SWOT- analys, Lynch- analys samt teorier från Jan Gehl och går ut på att samla information om platsen från så många håll som möjligt. Detta för att skapa en nyanserad bild av platsen. För att lära känna platsen praktiskt genomförs ett antal platsbesök. Vid dessa besök studeras bland annat rörelsemönster, rumslighet, klimat och användning.

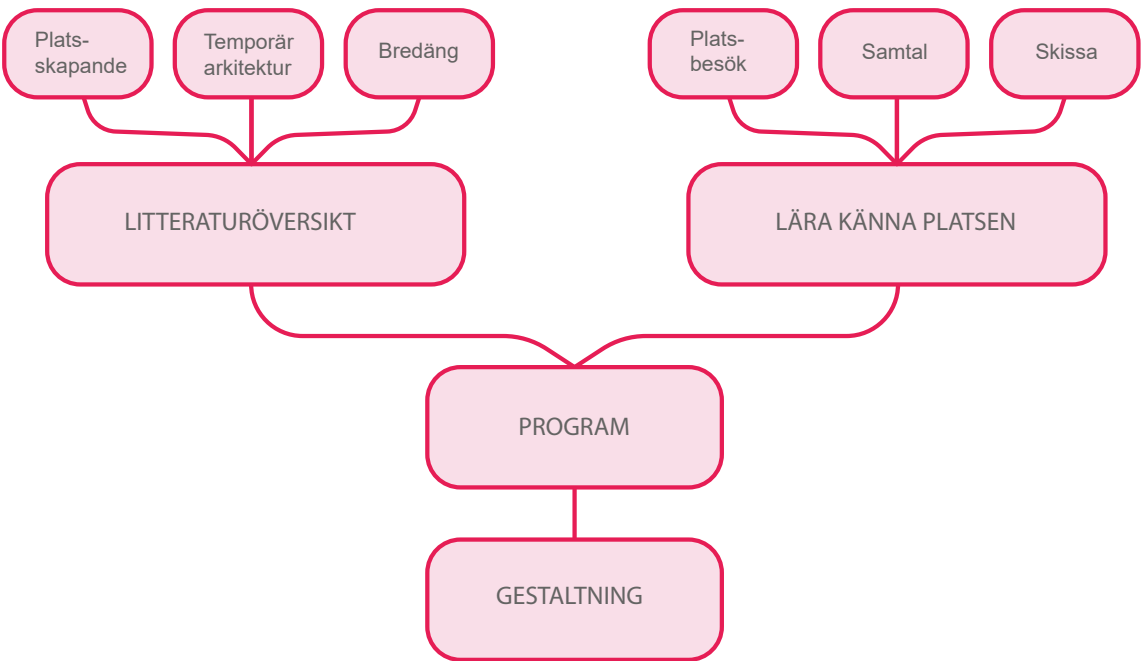
Detta redovisas med planer, bilder och text. Vid platsbesöken identifieras de platser i centrumet där det kan bli aktuellt att placera temporära installationer. Insamlandet av information består av flera delar där vi tar alla chanser vi kan att få nya perspektiv. I slutändan är vårt insamlade material om platsen resultatet av följande:

- Platsbesök
- Inventering och analys av platsen
- Observationer
- Deltagande på möten med staden, lokala intressenter och föreningar.
- Samtal
- Enklare intervjuer
- Idégenerering och skissande
- Framtagande av koncept

För att komma fram till den slutgiltiga gestaltningen används tre idégenereringsmetoder.

- Den första kallar vi “associationsskiss”, där skrivs ord ner på lappar som sedan dras för att få fram kombinationer av tre ord som inspirerar skisser. Exempel på ordkombinationer som skissats är vingla, jonglera och knölig eller läsa, möblera och låg.
- Idégenereringsmetod nummer två kallar vi “Bredängsskissen”. Detta görs efter platsbesök då skisserna utgår från specifika platser runt Bredäng Centrum. Skisserna kan då interagera med till exempel redan existerande element på platsen eller skissas på en specifik yta för att den är öppen och solig, eller skuggig och sluten.
- “Temaskissen” är den tredje idégenereringsmetoden. Genom att skissa utifrån några bestämda teman som exempelvis tak eller ljud framkommer nya idéer och tidigare idéer vidareutvecklades.

Efter övningarna sorteras materialet i kategorier och skisser väljs ut efter vad som anses intressant och relevant för platsen samt frågeställningen. I nästa skede används materialet för att generera ett antal konceptförslag som väljs ut och sållas med hänsyn till kriterier från litteraturöversikten, information från platsbesök och intervjuer. Konceptförslagen granskas också av Trafikkontoret med hänsyn till genomförbarhet inom Levande Stockholms ramar. Efter detta väljs ett koncept som används som ledord i gestaltningen. Det är viktigt att veta att ett koncept är något som används för att hålla ihop förslaget, inte något som måste följas till punkt och pricka i gestaltningen.

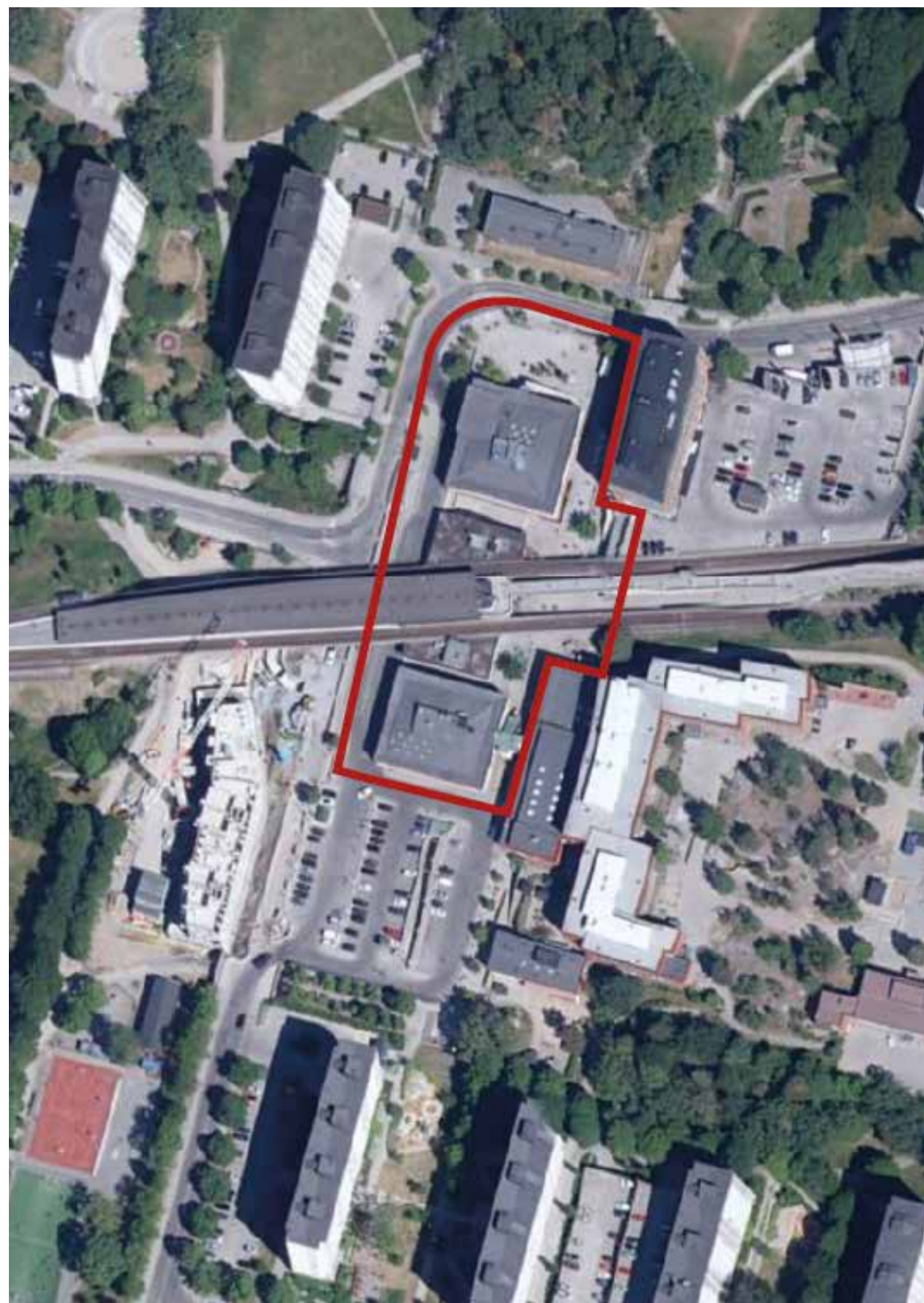

Figur för att tydligare visa metodens upplägg

AVGRÄNSNINGAR

Arbetet är begränsat geografiskt till Bredäng Centrum. Tematiskt är arbetet avgränsat till temporär arkitektur där fokus är att genom gestaltning bidra till platsskapande och aktivering av den offentliga miljön. Arbetet genomfördes mellan 20 januari 2020 och 15 juni 2020.

Arbetet görs inom ramarna för Levande Stockholm och Stockholms stads arbete med att aktivera offentliga rum under sommarhalvåret. Detta inkluderar att vi tar hänsyn till Trafikkontorets budget samt åsikter om genomförbarhet då det ska byggas av deras entreprenörer. Levande Stockholm innebär även tidsramar som att ritningar på hur konstruktionerna ska byggas och vilket material som behövs ska levereras senast 8 april 2020. Levande Stockholm har en så kallad verktygslåda med möbler, utrustning och sommarblommor som är möjliga att använda för att möblera centrumet. Dessa finns i begränsat antal och i vissa färger, vilket är något vi kommer förhålla oss till. Bredäng Centrum har gjorts till sommartorg en gång tidigare, detta är eventuellt en begränsning då vi kan komma att välja att jobba vidare med teman som redan etablerats på platsen.

Flygfoto över Bredäng. Arbetsområdet markerat med röd linje.
GSD-Ortofoto, 1m färg © Lantmäteriet

BEGREPPSFÖRKLARING

Arkitektur - Arkitektur betyder byggnadskonst (NE, 2020). I denna uppsats används ordet arkitektur som samlingsbegrepp för byggda konstruktioner inom landskapsarkitektur, byggnadsarkitektur och konst.

Relation - Ordet relation är större än bara relationer mellan människor, och människa-plats. Det innefattar även fysiska och mentala samband som relationer mellan olika element på en plats, hur människor rör sig på platsen och vad de ser och upplever. Att platsuppfattning byggs relationellt.

Tillfällig/Temporär arkitektur: Malin Zimm definierar (2016): Med tillfällig arkitektur avses strukturer som uppförs för en begränsad tidsperiod på en plats som därigenom aktiveras, tillgängliggörs, omskapas och väcker intresse. - Kan få permanenta effekter

Bredäng Centrum: Arbetsområdet kallas i uppsatsen för Bredäng Centrum. Även om detta kan föra tankarna till ett inomhuscentrum är detta en offentlig plats utomhus, likt ett torg omgärdad av centrumbyggnader med butiker och verksamheter. Ibland refereras ytan till som "torget" i texten och ibland som "platsen", men hela tiden är det Bredäng Centrum som menas.

TK - Trafikkontoret i Stockholm förkortas i texten som TK

SDF - Stadsdelsförvaltningen Skärholmen förkortas i texten som SDF. Bredäng tillhör denna stadsdel.

Sommargågata - Begrepp inom projektet Levande Stockholm. En gata som annars tillåter biltrafik görs tillfälligt om till gågata under sommarmånaderna. Vanligtvis tillkommer även tillfälliga möbler, planteringar och/eller andra temporära installationer.

Sommartorg - Begrepp inom projektet Levande Stockholm. Ett torg som under sommarmånaderna får extra möbler, planteringar, utsmyckning och/eller aktivitetsutrustning.

Space - Det engelska ordet space översätts till utrymme/rymd.

Place - Det engelska ordet place översätts till plats.

DISPOSITION

Arbetet är uppdelat i fem delar varav Del I - Introduktion, är den ovan. Del II är arbetets bakgrund och består av litteraturöversikten samt en sammanställning av platsbesök på åtta av Levande Stockholms platser under 2019. Del III - Lära känna platsen redogör för den information som samlats genom metoden Lära känna platsen. Denna del följer en kronologisk ordning och är organiserad kring datum då exempelvis platsbesök, intervjuer eller skisser är gjorda. Genom hela Del II och Del III finns rutor med rubriken Vad vi tar med oss. I dessa listar vi upp vad vi ämnar ta med oss från de olika delarna av processen. Dessa punkter kommer ligga till grund för programmet som gestaltningen kommer utgå ifrån. Del IV innehåller förslaget med illustrationer och text. I denna del redovisas även förverkligandet av förslaget genom ritningar och bilder. Del V innehåller diskussion, reflektioner och slutsatser från arbetet. I denna del redovisas även nya frågor och förslag till framtida forskning.

DEL II - BAKGRUND

PLATSSKAPANDE

I detta kapitel redovisas litteraturöversikten vilken blir arbetets bakgrund. Här redovisas samlad information om begreppet platsskapande. Sedan följer en längre undersökning om temporär arkitektur både som begrepp och hur det används i Sverige och internationellt. Sist följer en kort bakgrund om Bredäng, dess historia och framtid.

Platsskapande är en översättning av engelska placemaking. Placemaking ett komplext begrepp som har flera betydelser och används på olika sätt. Begreppet är en sammanslagning av orden place, plats, och make, tillverka eller skapa. Något som bidrar till begreppets komplexitet är att det svenska ordet plats är mångbottnat och har flera betydelser. Plats kan till exempel vara en specifik geografisk position eller det kan vara en upplevd plats i en hierarki. Någon kan ta mycket plats i ett samtal och man kan ligga på första, andra eller tredje plats i en ranking. I det engelska språket finns två ord för att beskriva specifika geografiska platser, place och space. Ett generellt sätt att förklara skillnaden mellan place och space är att “places” är alla “spaces” som människor gjort betydelsefulla och knutit an till (Cresswells 2015; Relph 1993:37; Rose 1995:88). Utifrån ovanstående beskrivning kan space översättas till utrymme eller kanske rymd. Enligt Hague (2005:5) består ett utrymme enbart av den fysiska miljön och byggda strukturer medan en plats består av den fysiska miljön och de känslor, upplevelser, minnen och handlingar som människor förknippar med platsen. Vidare resonerar Hague (2005:5), stödd av Rose (1995:89), att hur en viss plats uppfattas därmed skiljer sig mellan olika individer och påverkas av faktorer som klass, ålder, kön, nationalitet och utbildning. Norberg-Schulz (1980:6) komplicerar skillnaden mellan plats och utrymme ytterligare då han hävdar att upplevelsen och känslan inför vad som är en plats kan variera över tid på dagen och med föränderliga faktorer som väder och årstid. Ett annat sätt att skilja på place och space är genom originalitet. Platser benämns ofta som unika, att de har något som skiljer dem från andra platser och utrymmen. Ett utrymme beskrivs istället som trivialt eller platt och svårt att särskilja (Hague 2005:5). Tuan (1977, kap 6) anser att utrymmen förknippas med rörelse och transport medan platser är där vi stannar upp, målen. En liknande redogörelse går att finna i citatet “Places have space between them” av Cresswells(2015:8). Sammanfattningsvis kan det sägas att en plats är unik och skapas av fysiska element och de känslor människor har inför platsen.

Hur en plats skapas finns det olika teorier om. Enligt Lew (2017) finns det två generella principer för platsskapande. Den första är sammankopplad med begreppet place. Människor påverkar en plats genom att ge den betydelse med sina värderingar, upplevelser, traditioner och minnen. Denna typ av platsskapande växer fram organiskt över tid genom så kallad bottom-up, gräsrotsinitiativ på svenska. Ett konkret exempel på denna typ av placemaking är stadsdelar eller områden dit en viss grupp av migranter

flyttar och genom aktivitet i området påverkar det. Flera stora städer har ett Chinatown eller Little Italy som skapats genom initiativ från boende och brukare av ett visst område som med tiden fått en unik karaktär. Den andra generella definitionen av placemaking är den helt motsatta då platser skapas genom top-down, vilket kan översättas till toppstyrning. I dessa fall skapas platser av professionella planerare och gestaltare med syftet att påverka människors beteenden och uppfattning av platserna.

Ofta framställs bottom-up som bättre än top-down. Kritik riktas mot att planerare inte känner en plats lika bra som dess brukare och därför inte förstår vad en plats behöver (Wratten 1994). Ett av motargumenten är att planerare istället för specifik platskunnskap kommer in med kunskap, erfarenhet och ett professionellt perspektiv som gör att de kan fatta rätt beslut för platsen och dess utveckling. Enligt Bishop och Williams (2012) samt Wratten (1994) är bottom-up vanligare i mindre samhällen samt i länder med mindre statlig kontroll. De menar att då bottom-up bygger på att invånare tar egna initiativ och gör anspråk på platser blir steget längre och mer krävande om tillstånd måste sökas för att göra en förändring eller hålla i ett evenemang på en plats. Zimm(2016) har en liknande uppfattning och förklarar att människor i Sverige är dåliga på att ta egna initiativ. Hon skriver, trots att människor i Sverige oftast är väl informerade om vilka rättigheter och vilken handlingsfrihet som finns i de offentliga rummen utnyttjas inte detta. “Vi har blivit ett folk som väntar på att få en inbjudan men inte så ofta ordnar fest själva.” (Zimm 2016:11).

Boverkets (2019) förklaring av placemaking är en kombination av bottom-up och top-down. Boverket menar att placemaking är en metod där brukare och professionella aktörer inom planering och byggnation arbetar tillsammans för att skapa en relation till en plats genom att förändra eller använda den. Konkret betyder detta att en plats utformas och byggs av medborgare och relevanta professioner tillsammans. Detta handgripliga engagerande skapar relationer mellan människor och platser men även mellan de människor som deltar i processen (Boverket 2020a). Boverkets definierar platsskapande på följande sätt:

“PLACEMAKING ÄR EN METOD FÖR PLATSUTVECKLING SOM KOMBINERAR FYSISKT PLATSBYGGANDE OCH SKAPANDE AV PLATSRELATIONER. METODEN TAR SIKTE PÅ RELATIONER MELLAN MÄNNISKOR, SAMT RELATIONER MELLAN MÄNNISKOR OCH PLATSER.”

BOVERKET (2019)

Boverket (2019) förklarar att en personlig relation till en plats har positiv inverkan på den upplevda tryggheten samt viljan att rå om och vårda platsen. Byggandet av dessa relationer är en process som tar tid och som kan fortgå på en plats under hela dess existens då nya användare tillkommer och påverkar platsen samtidigt som andra försvinner. Boverket nämner att ytterligare en positiv aspekt av att arbeta med placemaking som metod är att det har möjlighet att skapa en större variation i stadsrummet och ge platser hög detaljeringsgrad (Boverket 2020a). En risk med placemaking som metod är att om medborgare engagerar sig och inte blir lyssnade på kan detta ge försämrad relation till platsen men även till projektets initiativtagare, exempelvis kommunen.

Enligt Boverkets definition skulle platsskapande vara mycket ovanligt i Sverige. Ett av de få exemplen som går att finna är Jubileumsparken i Göteborg. Parken ingick i ett utvecklingsprojekt av Frihamnen där hamnverksamhet skulle bytas ut mot bostäder. Parken byggs upp successivt i etapper och inför varje del bjuds medborgare in för att delta i idégenererings- och gestaltningsprocess samt i själva byggandet. I projektet använde sig Göteborgs stad av temporär arkitektur för att aktivera platser under byggprocessen och testa olika lösningar innan permanenta investeringar gjordes. Aktiviteter och strukturer har lagts till och tagits bort under projektets fem år. I år, 2020, påbörjas byggandet av det som ska bli den permanenta parken. (Boverket 2020b)

En beskrivning av platsskapande som inte benämner hur en plats skapas, genom bottom-up eller top-down, är Zimms (2016) definition att platsskapande är att förbereda rum för användning och öppna upp för människor att tolka och bruka dessa rum på olika sätt. Hon hävdar att det vid platsskapande inte alltid är tillägg som behövs, vissa gånger är det snarare att ta bort något som behövs för att en plats ska förändras. Detta kan till exempel vara att biltrafik tas bort på en gata. Zimm kallar skapandet av platser genom att ta bort något för subtraktivt platsskapande och menar att det kan vara minst lika effektivt som ett gestaltat tillägg.

Möjligheten för oss att inom detta arbete bidra till platsskapande i Bredäng Centrum beror på vilken definition av platsskapande vi utgår från. Utgår vi från Zimms definition så är platsskapande en central del av detta arbete och något som går att påverka med temporär arkitektur. Om vi istället väljer att se på platsskapande som något som måste växa fram organiskt genom bottom-up så är platsskapande inte en del av detta arbete då det ingår i ett projekt initierat av Stockholms stad. Från detta synsätt blir det generellt

svårt att som landskapsarkitekt arbeta med platsskapande i något projekt som man inte har en personlig koppling till. Som landskapsarkitekt så arbetar vi för det mesta i projekt för en beställare som har initierat att något ska ske på en viss plats. Vilket innebär att det blir top-down. Boverkets definition av platsskapande där medborgare och professionella arbetar sida vid sida blir också top-down om initiativet kommer uppifrån. I exemplet med Jubileumsparken initierades och drevs projektet av Göteborgs stad men med ett stort medborgardeltagande i processens alla steg. Detta blir top-down i den bemärkelse att projektet är initierat av staden och att medborgarna är med i projektet för att "toppen" valt att arbeta med medborgardeltagande. I detta projekt hade medborgare stor möjlighet att påverka slutresultatet och bygga relationer till platsen, vilket är syftet med Boverkets metod. Boverkets fokus på relationen mellan människor och platser i platsskapande går att koppla samman med Hague, Cresswells, Relph och Rose beskrivning av plats som det fysiska utrymmet tillsammans med dess betydelse för människor. Om vi ser platsskapande utifrån detta synsätt är ett temporärt tillägg i Bredäng i sig inte platsskapande men det kan bli en del av den platsskapande processen beroende på hur boende och besökare i Bredäng reagerar och tar till sig det temporära tillägget.

Jubileumsparken i Göteborg där medborgarna, tillsammans med arkitekter och designers, varit med och bestämt. Både vad som ska finnas på platsen och hur det ska se ut, för att sedan vara med och bygga upp det på platsen. Foto: Jubileumsparken i Göteborg av Älvstranden (2016).

Vad vi tar med oss:

- Det finns flera definitioner av platsskapande. Om det som vi gestaltar i Bredäng blir platsskapande eller inte beror på vilken definition man utgår ifrån.
- Originalitet skiljer platser från utrymmen.

TEMPORÄR ARKITEKTUR

VAD ÄR TEMPORÄR ARKITEKTUR?

Temporär arkitektur, eller tillfällig arkitektur, är ett svårdefinierat koncept. Vi tänker ofta att vi lever i en värld som domineras av det permanenta men sett över tillräckligt lång tid är det nästan inget som är permanent (Bishop & Williams 2012:5). Bishop och Williams (2012) förklarar att det som definierar det temporära är att det finns en början och ett slut. Detta resonemang går även att följa i Zimms (2016) definition av temporär arkitektur: "...strukturer som oavsett skala kan uppföras och tas ned på kort tid, för att aktivera och tillgängliggöra platser och stödja nya typer av användande av platsen." (Zimm, M. 2016:7).

Temporär arkitektur har historiskt sett inte varit en del av offentlig planering utan snarare växt fram under spontana och ostrukturerade former, ofta på initiativ av boende och brukare av en plats. Detta har under de senaste åren förändrats och idag använder många planerare medvetet temporär arkitektur som ett verktyg för att utveckla platser (Bertino, G., Fischer, T., Puhr, G., Langergraber, G., Österreicher, D. 2019). Det växande intresset för temporär arkitektur beror på det ökade behovet av flexibilitet som präglar samhället på flera nivåer. Städer behöver ständigt förändras och anpassa sig för att tillgodose bostäder, service och arbeten till sina invånare (Lehtovuori & Ruoppila 2012; Bishop & Williams 2012). Bishop och Williams förklarar att städer med fler temporära inslag blir mer flexibla och har lättare att ställa om för att möta olika typer av utmaningar (Bishop, Williams 2012:35). Intresset för temporär arkitektur har också främjats av den process som pågår i många städer i Europa och Nordamerika där industrier flyttas ut från stadskärnan vilket medför att centrala områden blir tillgängliga för bostäder, kontor och butiker. Planprocessen tar lång tid och för att kunna utnyttja mark som tillfälligt står tom har många tagit till temporära lösningar (Bishop & Williams 2012:3). Lehtovuori och Ruoppila (2012) menar också att de återkommande finanskriserna tillfälligt minskar privata investeringar vilket kan medföra att ytor ligger i träda under lång tid i väntan på att exploateras. I detta finns potential då platser tillfälligt kan användas för att skapa mervärde genom temporär arkitektur (Lehtovuori, Ruoppila 2012). Bishop och Williams (2012) såg hur det temporära användandet ökade och gav trenden namnet "temporary urbanism". Vid förklaring av begreppet framhålls att det i samhället finns en växande nyfikenhet för att experimentera och att testa nya saker för att "se vad som händer".

Zimm (2016) hävdar att ytterligare en bidragande orsak till det ökande intresset för temporär arkitektur är hur det dokumenteras och sprids på sociala medier. Hon nämner "Selfie-" eller "insta-arkitektur" (instagram-arkitektur). Med detta menas arkitektur som får stor spridning på sociala medier och därigenom når ut till många. Zimm (2016) menar att tillfällig arkitektur genom sociala medier kan få ett större värde än permanenta gestaltningar. Något som är temporärt går bara att uppleva, använda eller se under en viss tid och detta förstärker dragningskraften menar Bishop och Williams (2012).

Det finns flera exempel på temporär arkitektur som blivit permanent. Två exempel som ofta tas upp i dessa sammanhang är Eiffeltornet och London Eye som ursprungligen var tänkta som temporära men som på grund av sin popularitet blev permanenta och idag är viktiga landmärken (Bishop & Williams 2012:5).

Vad vi tar med oss:

- Definitionen av temporär arkitektur som "strukturer som oavsett skala kan uppföras och tas ned på kort tid, för att aktivera och tillgängliggöra platser och stödja nya typer av användande av platsen" (Zimm, 2016).
- Insta-arkitektur är ett sätt att uppmärksamma en plats och påverka den under lång tid efter.

Eiffeltornet, en installation tänkt att vara temporär, men numera permanent. (CC0)

HUR ANVÄNDS TEMPORÄR ARKITEKTUR?

Temporär arkitektur har många användningsområden. Lehtovuori och Ruoppila (2012) hävdar att en av de främsta är att temporär arkitektur på ett enkelt och ofta kostnadseffektivt sätt kan användas vid platsskapande för att göra en plats mer attraktiv, ge den fler funktioner och locka en bredare användargrupp. Här ersätts ofta stora budgetar med idériakedom och kreativa lösningar (Zimm 2016). Temporär arkitektur kan också användas för att uppmärksamma en plats. Genom att göra något på en plats som får publicitet kan intresse för platsen skapas. Detta kan i vidare led locka nya användare till platsen men även företag och fastighetsägare som i sin tur ökar värdet på bostäder och lokaler (Lehtovuori, Ruoppila 2012; Zimm 2016). Den tillfälliga arkitekturen kan som tidigare nämnts användas på platser där fastighetsutveckling är planerad men ännu inte är påbörjad för att öka värdena i det omkringliggande området (Bishop och Williams 2012).

Genom att temporärt använda en plats på ett nytt sätt eller ge den en ny funktion visas möjligheten för platsen att förändras. Dessa förändringar kan ge nya insikter om hur platsen kan utvecklas samt leda till diskussion och väcka intresse hos medborgare. Bishop och Williams (2012) stödda av Zimm (2016) menar att om intresset uppmuntras kan detta leda till engagemang och dialog mellan medborgare och beslutsfattare enligt. Denna syn är utbredd och framkommer även i en proposition från regeringen till riksdagen gällande gestaltning av offentlig miljö, där det hävdas att temporär arkitektur kan fungera som ett verktyg för att "...föra dialog och bidra till demokratiska och inkluderande processer." (Prop. 2017/18:110).

Det finns olika sätt att arbeta med temporär arkitektur och dessa kan delas in i kategorierna transitorisk, återkommande och migrerande temporär arkitektur. Den transitoriska användningen innebär att något förekommer på en plats under en tidsperiod och sedan aldrig mer. Tiden för projektet kan dock sträcka sig över såväl en eftermiddag som tio år. Den återkommande användningen innebär precis som namnet avslöjar att det är något återkommer exempelvis varje sommar eller var fjärde år. Den sista kategorin är migrerande, med andra ord att ett projekt flyttar mellan olika platser (Lehtovuori & Ruoppila 2012). Dessa kan även kombineras och då framförallt i längre, mer omfattande projekt.

Temporär arkitektur påverkar en plats under den tid det tillfälliga finns där, men kan även påverka på sikt. Detta hävdar Zimm (2016) då hon tar upp den migrerande installationen Aéroflorale II – L'Expédition Végétale, ett flygande växthus, som flyttar mellan olika städer. Då installationen befann sig i Dessau 2010 lockade den besökare till en annars sovande del av staden och aktiverade stadsrummet. Denna aktivering fortsatte efter installationen flyttats vilket medförde att den temporära strukturen etsade sig fast i det lokala minnet. Med tiden blev det en del av platsens identitet och därmed en del av platsskapandet. Zimm (2016:25) framhåller är att temporär arkitektur som manifesterar sig visuellt har en större förmåga att påverka platser och lämna ett större avtryck.

Det lygande växthuset på plats på det annars oanvända torget Marktplatz i Dessau.
Foto: Dessau, Green Color Festival, landning av Aéroflorale II på Marktplatz av M H.DE (2010). (CC BY-SA 3.0)
Tillgänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dessau,Farbfest_Gr%C3%BCn,Landung_der_Aeroflorale_II_auf_dem_Marktplatz.jpg

Vad vi tar med oss:

- Temporär arkitektur är ett snabbt och kostnadseffektivt verktyg vid platsskapande.
- Genom att temporärt använda en plats på ett nytt sätt eller ge den en ny funktion visar på möjligheten för platsen att förändras. Dessa förändringar kan ge nya insikter om hur platsen kan utvecklas samt leda till diskussion och väcka intresse hos medborgare.
- Temporär arkitektur som manifesterar sig visuellt kan ge stor effekt på en plats.

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR TEMPORÄR ARKITEKTUR?

En av förutsättningarna för lyckad temporär arkitektur är att definiera på vilken typ av plats det temporära i fråga kommer att lokaliseras. Detta är nödvändigt då olika platser har olika behov. En central plats har oftast andra behov än en plats i stadens utkanter. En plats i stadskärnan har ofta redan användare och då är fokus med den temporära arkitekturen intensifiering, att stärka och stödja det redan befintliga (Lehtovuori, Ruoppila 2012:38). Målen kan vara att locka ytterligare målgrupper, förstärka visuella upplevelser eller öka användarvänligheten. Om platsen istället ligger i ett område under etablering så kan det temporära användas för att introducera platsen alternativt introducera nya specifika aktiviteter för att etablera nya användargrupper. Detta kan även vara ett sätt att använda temporär arkitektur i etablerade områden som börjar tappa sin betydelse och där antalet besökare minskar. Där kan omdefinition eller diversifiering av platser genom temporär arkitektur vara en möjlig väg att bromsa in förändringen och ge nya sociala och kulturella värden. (Lehtovuori, Ruoppila 2012:38). Förmågan att använda temporär arkitektur som enda metod för att vända en nedåtgående demografisk spiral har dock inte visat sig helt fungerande enligt Lehtovuori och Ruoppila (2012). En kritik som ofta riktas mot temporär arkitektur är just att det ska användas för att kompensera för långsiktiga lösningar. Zimm (2016) förklarar:

“TILLFÄLLIG ARKITEKTUR SKA INTE VARA EN TEMPORÄR LÖSNING PÅ PERMANENTA BEHOV. DET ÄR SNARARE SÅ ATT EN STABIL FÖRVALTNING ÄR DEN BÄSTA FÖRUTSÄTTNINGEN FÖR TILLFÄLLIG GESTALTNING. MÖJLIGHETEN FÖR INVÅNARE ATT TRÄFFAS PÅ NYA STÄLLEN I ANNORLUNDA FORMER BIDRAR I SIN TUR TILL UPPLEVELSEN AV EN INSPIRERANDE OCH NYFIKEN STAD.”

- ZIMM (2016)

Zimm (2016) anser att det i vårt samhälle finns en brist på långsiktiga perspektiv och att detta bland annat beror på en samarbetskultur som gör oss mindre benägna att fatta beslut. Detta medför att det idag är lättare att få pengar till kortvariga och tidsbestämda projekt. Hon argumenterar för att när det långsiktiga perspektivet fortfarande fanns inom politiken gjordes långsiktiga investeringar för att försköna den offentliga miljön med bronsskulpturer, fontäner

och annan utsmyckning. Då samhället går mot ökad individualisering flyttas fokus från det kollektiva till det individualistiska. Zimm (2016) förklarar detta enligt följande:

“AV RÄDSLÅ FÖR VÄRDEMINSKNING TAR MAN FRÅN DETTA INDIVIDUELLA INVESTERINGSPERSPEKTIV STRID MOT VARJE VERKSAMHET SOM KAN HOTA VÄRDET AV DEN EGNA INVESTERINGEN, SOM TILL EXEMPEL EN FÖRSKOLA I GRANNFASTIGHETEN.” -

- ZIMM (2016)

På en befintlig plats där nya permanenta strukturer utvecklas framkommer ofta viss kritik mot förändringen, det gäller framförallt på platser som redan används av en grupp. Temporär arkitektur har visat sig lättare att acceptera (Bertino, G. m fl 2019). Tillfälliga strukturer bör inte kompensera för permanenta men kan användas för att bereda väg för det permanenta och skapa opinion.

Vad vi tar med oss:

- Tillfälliga strukturer kan inte lösa permanenta problem och bör inte kompensera för det permanenta. Det bör snarare användas för att bereda väg för det permanenta och skapa opinion.

TEMPORÄR ARKITEKTUR I STOCKHOLM

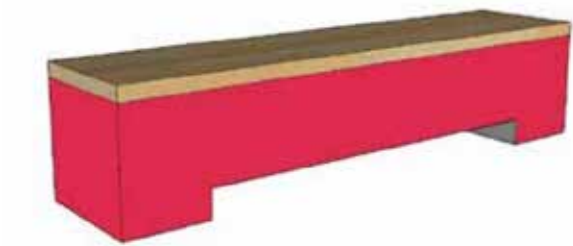
I Stockholms stads översiktsplan från 2019 framhålls tillfällig arkitektur som ett av de arbetssätt som stad vill använda för att utveckla offentliga platser. Detta förtydligas ytterligare i stadens styrdokument Arkitektur Stockholm - Strategier för stadens gestaltning där de positiva fördelarna med temporär arkitektur presenteras. I Arkitektur Stockholm framgår att det är fotgängaren som ska prioriteras i Stockholms offentliga rum. Det ska vara lätt för fotgängaren att ta sig fram samt finna platser att stanna upp och vila på. Genom att prioritera fotgängaren skapas förutsättningar för aktiva stadsrum. Användandet av temporär arkitektur ger enligt staden möjlighet att skapa tillfälliga stadsrum som i sin tur kan öka gemenskap och sammanhållning i ett område (Stockholms stad 2016:34). Tillfällig arkitektur ger möjlighet att pröva otestade lösningar för att stimulera aktiviteten i det offentliga rummet (Stockholms stad 2016:21).

Trafikkontoret vill utveckla de offentliga rummen i staden. Temporär arkitektur är en metod för detta och kan används för att tillfälligt stärka offentliga platser och testa nya lösningar och arbetssätt. Trafikkontoret beskriver att temporär arkitektur är ett sätt att "... utmana normer kring hur vi agerar i givna situationer." (Trafikkontoret 2019:7), dock beskriver de inte vidare hur eller varför. Trafikkontoret driver projektet Levande Stockholm där återkommande temporär arkitektur används i ett långsiktigt perspektiv. Utvalda platser i och runt om Stockholm får nya gestaltningar varje år där resultatet av förändringarna på platserna utvärderas. Trafikkontoret använder ibland det tillfälliga för att prova olika gestaltningar och utformningar av en plats innan de gör permanenta förändringar. Detta har bland annat gjorts på Norrtullsgatan som idag är en permanent gågata där den nuvarande gestaltningen utgått från utformningen av gatan då den ingick i Levande Stockholm 2018 som sommargågata (Trafikkontoret 2019).

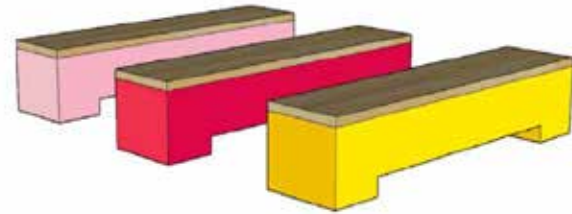
Levande Stockholm startade 2015 med syftet och förhoppningen att "levandegöra stadens offentliga rum, skapa trivsamma miljöer och ett attraktivt stadsliv" (Stockholms stad 2019). I Levande Stockholm arbetar staden med tre typer av platser: gågator, torg och pop up-parker. Platserna möbleras och får tillägg i form av nya funktioner, växtlighet och olika typer av konst. Till sommaren 2020 ingår 25 platser i Levande Stockholm. Av dessa är åtta sommargågator, tio sommartorg och sju pop up-parker. Dessa är utspridda i både innerstaden och olika stadsdelar runt om i Stockholm. I takt med att projektet växt har en verktygslåda innehållande möbler, utrustning och färgkoder tagits fram för att öka igenkänningen av projektet samt garantera en viss kvalitet på samtliga platser.

Verktygslådan innehåller flera experimentella inslag och är därför ett levande dokument som förändras för varje år då vissa installationer utvecklas och blir mer robusta medan andra slopas. Trafikkontoret uttrycker att ett syfte med verktygslådan är att testa nya material och deras hållbarhet i offentlig miljö (Trafikkontoret 2019). Levande Stockholm arbetar med en bestämd färgskala som används i verktygslådan och i den grafik som används när projektet kommunicerar ut information.

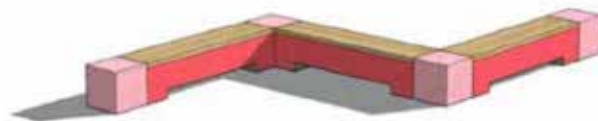
Guldtacka Bänk

Guldtacka Bänk

Guldtacka Bänk - färgalternativ

Guldtacka Bänk kombinerad med Guldtacka Kub

Gul
Pantone C Yellow C
Pantone U Yellow U
CMYK C 0/3/100/0
CMYK U 0/1/100/0
NCS S 0580-Y
RAL 1023, glanstal 70

Rosa
CMYK C 0/40/9/0
CMYK U 0/40/12/0
NCS S 1040-R10B
RAL 3015, glanstal 70

Jordgubbsröd
NCS S 1070-R
RAL 3018, glanstal 70

Umbragrå
NCS S8000-N
RAL 7022, glanstal 70

Grön
Pantone C 3272 C
Pantone U 3272 U
CMYK C 94/0/50/0
CMYK U 96/0/54/0
NCS S 2555-B60G

Ljusgrön
CMYK C 38/0/20/0
CMYK U 38/0/22/0
NCS S 1020 B70G

PLATSBESÖK SOMMARGÅGATOR

Då vårt arbete i Bredäng är en del av Levande Stockholm genomfördes under två dagar inventeringar av åtta temporära platser i Stockholm under sommaren 2019. Av dessa var sex sommargångator och två pop-up-parker. Besöken genomfördes med syfte att hitta stadens ambitionsnivå med olika platser och skapa oss en bild av vad som kan vara möjligt inom ramen för projektet. Under dessa besök undersöktes även de olika möbler, växter och objekt som ingår i Levande Stockholms verktygslåda.

Platserna som besöktes var:

Hornsbergs strand

Medborgarplatsen

Fatbursparken

Swedenborgsgatan

Skånegatan

Nybrogatan

Rörstrandsgatan

Norra Agnegatan

En tydlig skillnad mellan sommargångatorna var de omkringliggande verksamheternas engagemang och inblandning. På flera av gatorna hade de olika restaurangerna karaktärsfulla uteserveringar som bidrog till gatans utsmyckning. Flera av uteserveringarna hade dessutom en stor mängd gröna inslag. Den växtlighet som ingår i Levande Stockholm bestod av pelargonpelare, blomsterurnor, pallkragar med sommarblommor och planteringskärl med mindre träd/buskar. Pelargonpelarna bidrog med mycket färg och gjorde mycket för platsernas utsmyckning. De kändes även lyxiga och exklusiva.

"Export" rosa

"Voorburg" rosa

"Hilversum" rosa

"Pelagoniaklot" rosa

Bilder ur Levande Stockholms verktygslåda

Sommargågata på Rörstrandsgatan, 2019.

Sommargågata på Swedenborgsgatan med konstverk till vänster, 2019.

Sommartorg på Medborgarplatsen, 2019.

På de besökta platserna fanns en viss variation av sittplatser. På Norra Agnergatan utgjordes alla sittplatser av gulmålade bänkbord. Dessa i kombination med ett större antal pelargonpelare skapade ett sammanhållet rum. På Medborgarplatsen användes flera färger och ett stor variation av sittplatser vilket upplevdes som mer spretigt. På vissa av platserna hade offentlig konst placerats ut vilket förhöjde upplevelsen och fick platsen att kännas mer speciell och unik.

Pop-up-parken i Fatbursparken har funnits sedan 2017 i väntan på att restaureringen av parken ska bli klar. Denna plats upplevs mer permanent än sommargångatorna och pop-up-parken på Medborgarplatsen då platsen fått ett större antal tillägg i form av en scen, en sandstrand samt växtmaterialet bestående av stora kvaliteter. Stora delar av platsen är uppbyggd med EU-pallar som skapar sittplatser och planteringskärl vilket kontrasterar mot de delar som upplevs mer permanenta. EU-pallarna är slitna och flera är trasiga vilket drar ner intrycket av platsen.

Vad vi tar med oss:

- Det finns en färgskala inom Levande Stockholm som vi kan förhålla oss till.
- Pelargonpelarna bidrar mycket till utsmyckningen och känns exklusiva.
- Att välja möbler och objekt i en samlad färgskala får en plats att kännas mindre spretig.
- Konstnärliga inslag får en plats att upplevas som mer speciell och unik.

Flygfoto över Bredäng av Ingrid Johansson (2010). (BY-NC-ND)

Foto på Bredäng 1972. Idag ligger en kiosk och ett gym där Como syns på fotot och en pizzabutik där det på fotot står Blommor. Bredängs centrum (Svendsen,M, 1972)

BREDÄNG

HISTORIA

Stockholms stad köpte marken där Bredäng ligger idag 1961. Innan detta bestod området av odlingsmark med gårdar och torp långt utanför stadens gränser. Namnet Bredäng kommer just från ett torp som fanns på platsen och tillhörde Jakobsbergs gård (Rittsél, J. 2003). Bredäng var den första stadsdelen som byggdes inför den nya tunnelbanesträckningen mot Skärholmen. Byggandet av stadsdelen drog igång 1962 enligt stadsplanen av Josef Sträck vid Stockholms stadsplanekontor. Detta var under tiden som byggprocessen rationaliserades och byggandet av Bredäng utgjorde starten för avancerat seriebyggande i Stockholm, med nya metoder för betonggjutning och användning av prefabricerade huselement (Rittsél, J. 2003). De första Bredängsborna flyttade in 1963 och två år senare, 1965, öppnade tunnelbanestationen och Bredäng Centrum (Stockholms stadsmuseum 1998). Centrumet ritades av arkitektduon Höjer & Ljungqvist som lade särskilt fokus på att samla alla verksamheter som butiker, banker, bibliotek, skolor och kyrka i Bredäng Centrum (Stockholms stadsmuseum 2001). De använde traditionella byggnadsmaterial som rött tegel, trä och kopparplåt men kombinerade dessa med form- och dekorgjuten betong (Rittsél, J. 2003). På grund av att Bredäng är byggt i ett mycket kuperat landskap byggdes tunnelbanespåren på betongviadukter över centrumdelen (Stockholms stadsmuseum 1998) vilket skapar en karaktäristisk rumslighet på torgytan nedanför.

Visionsbild av nybyggt hus i Bredäng Centrum. En del av Fokus Skärholmen (Kirsh+Dereka, 2013).

Visionsbild av Mäläräng, där Bredäng och Mälärhöjden byggs ihop i projektete Fokus Skärholmen (Stockholms stad, 2017).

BREDÄNG IDAG

Idag är Bredäng Centrum och flera av bostadshusen i Bredäng grönklassade vilket innebär högt kulturhistoriskt värde, enligt Stockholms stadsmuseums klassificeringssystem.

Bredäng har de senaste åren uppmärksamats i media där det rapporterats om narkotikabrott, misshandel, skottlossning och mordförsök i området. (Lefvert 2018) (TT nyhetsbyrån 2020a). Den 29 mars 2020 orsakade en anlagd explosion skador på en nyproducerad fastighet nära centrum (TT nyhetsbyrån 2020b). I en facebookgrupp, vid namn Bredäng baby!, som startats och drivs av boende i Bredäng framkommer kritik mot medierna. Flera personer inom gruppen hävdar att varje gång något positivt skrivs om området är det Mälärhöjden som ligger bredvid Bredäng som nämns, även om det är i Bredäng det positiva tar plats. Varje gång det är något negativt som sker nämns Bredäng, även om det som skett var i Mälärhöjden.

BREDÄNG I FRAMTIDEN

Bredäng ingår i stadsutvecklingsprojektet Fokus Skärholmen tillsammans med Sättra, Skärholmen och Vårberg. I projektet ska stadsdelarna utvecklas med sammanlagt 4000 nya bostäder samt skolor, närservice och offentliga platser (Stockholms stad 2020b). Projektet vann Planpriset på Arkitekturgalan 2020 och innefattar bland annat en plan på att bygga samman Bredäng och Mälärhöjden med ett nytt område, Mäläräng.

TEMPORÄR ARKITEKTUR I BREDÄNG

2019 var första gången projektet Levande Stockholm tog plats i Bredäng. Det placerades ut bänkar, urnor med sommarblommor, en liten scen av lastpallar samt en överdimensionerad röd stol som blev mycket populär. Sweco som på uppdrag av Trafikkontoret gör möbleringsplaner för Levande Stockholm gjorde även en platsbyggd installation som kallades "Sitta under vinden". Denna gjordes för att ta till vara på ett par befintliga metallställningar som står på centrumdelens norra sida. Två bänkar placerades under ställningarna och tyll i röda och rosa nyanser, enligt Levande Stockholms färgtema, fästes i ställningarna över bänkarna och skulle vaja i vinden. Rött och rosa användes även i flera av bänkarna.

Installation "Sitta under vinden" av Sweco för Stockholms stad. Bild av Sweco (2019).

Vad vi tar med oss:

- I utformningen av sommartorget 2019 användes främst rött och rosa.

DEL III - LÄRA KÄNNA PLATSEN

I detta kapitel redovisas det samlade resultatet av undersökandet av platsen. Metoden har bestått av platsbesök, möten, samtal, intervjuer, inventering, analys samt skiss och idégenereringsprocessen. Processen presenteras i kronologisk ordning.

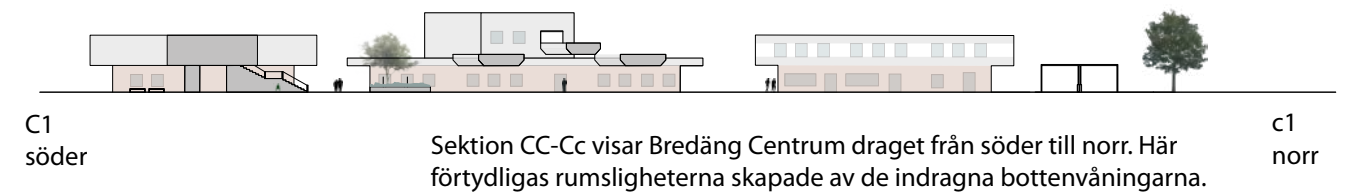
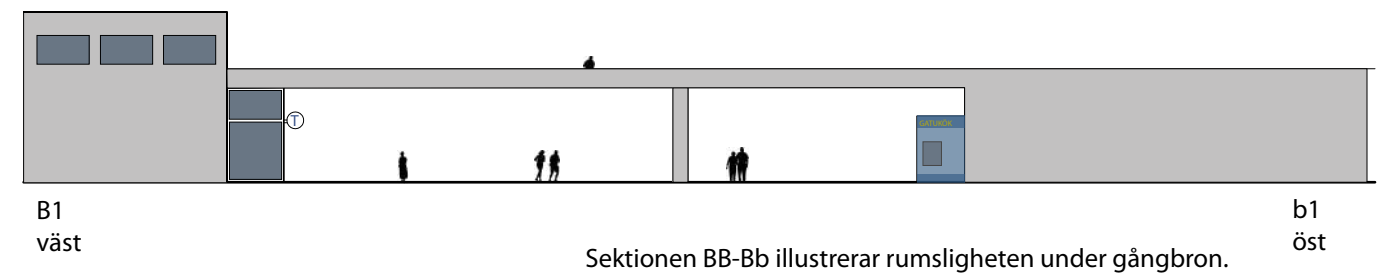
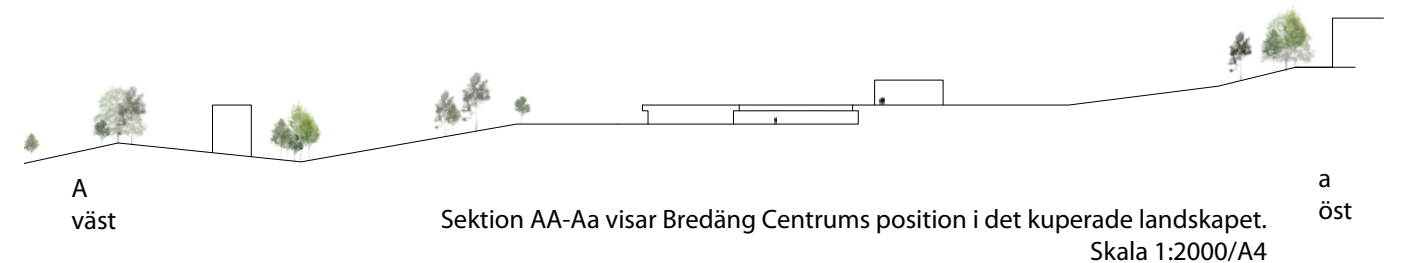
2 OKTOBER 2019

Här redovisas det första platsbesöket tillsammans med den sammanställda informationen från besöket. Informationen redovisas i text med tillhörande bilder, samt genom tre planer varav en visar verksamheterna runt centrumet, en visar på materialen i centrumet och den sista visar de mest solbelysta delarna.

FÖRSTA MÖTET MED PLATSEN

Det första platsbesöket genomfördes tisdagen den 2 oktober mellan kl 13:00-16:00. Avsikten med besöket var skapa ett första intryck av platsen, kartlägga centrumets olika verksamheter och funktioner samt genomföra en inventering och påbörja analysen av platsen. Vädret under besöksdagen var regnigt och molnigt. Trots det dåliga vädret och tiden på dagen var det relativt många människor i rörelse på platsen. Flödet av personer på väg till och från tunnelbanestationen uppfattades utgöra en majoritet av denna rörelse. Byggnaderna i centrumet har indragna bottenvåningar vilket skapar skyddande tak mot regnet. Under dessa har flera restauranger och caféer sina uteserveringar. Det märktes tydligt att Bredäng Centrum har flera fungerande och uppskattade verksamheter. På Bredängs Konditori och Bageris uteservering centralt på torget satt tre mindre sällskap och drack kaffe. Biblioteket hade flera besökare som satt i fåtöljer med varsin bok eller vid någon av datorerna. En frukt- och grönsaksmarknad i centrumets södra del hade flera kunder som gick runt och undersökte utbudet innan varorna packades ner i plastpåsar. Hemköpsbutiken tycktes ha ett lugnt flöde av kunder liksom det lilla apoteket och de olika restaurangerna som under besöket dukade av efter lunchgästerna och gjorde förberedelser inför kvällen. I centrumet finns en rad olika butiker och serviceanläggningar. Detta varierade utbud skapar goda förutsättningar för att attrahera flera målgrupper och aktivera platsen under stora delar av dygnet. Vid besöket uppmärksammades att de offentliga ytorna inte bidrog till aktivering utan främst användes för transport. Detta påverkades troligtvis av vädret och tid på dagen.

Landskapet runt Bredäng är kuperat och centrumet har utformats för att hantera dessa skillnader i marknivå vilket resulterat i en stor mängd ramper, trappor och broar. Över torgets mest centrala del går tunnelbanespår på två broar som tillsammans med en tredje gångbro skapar ett tak över delar av platsen. Centrumet är uppbyggt som en plåtå i en sluttning. Västerut reser sig en höjd och mot nordöst sluttar det nedåt mot ett större grönområde. Trappor, ramper och broar tillsammans med byggnadernas indragna bottenvåningar gör att centrumet upplevs som instängt och svåröverskådligt. Ytterligare en följd är trånga passager och delar av centrumet som upplevs avskilda och mörka även på dagtid.

Snitt A-a sträcker sig
utanför planens gränser.

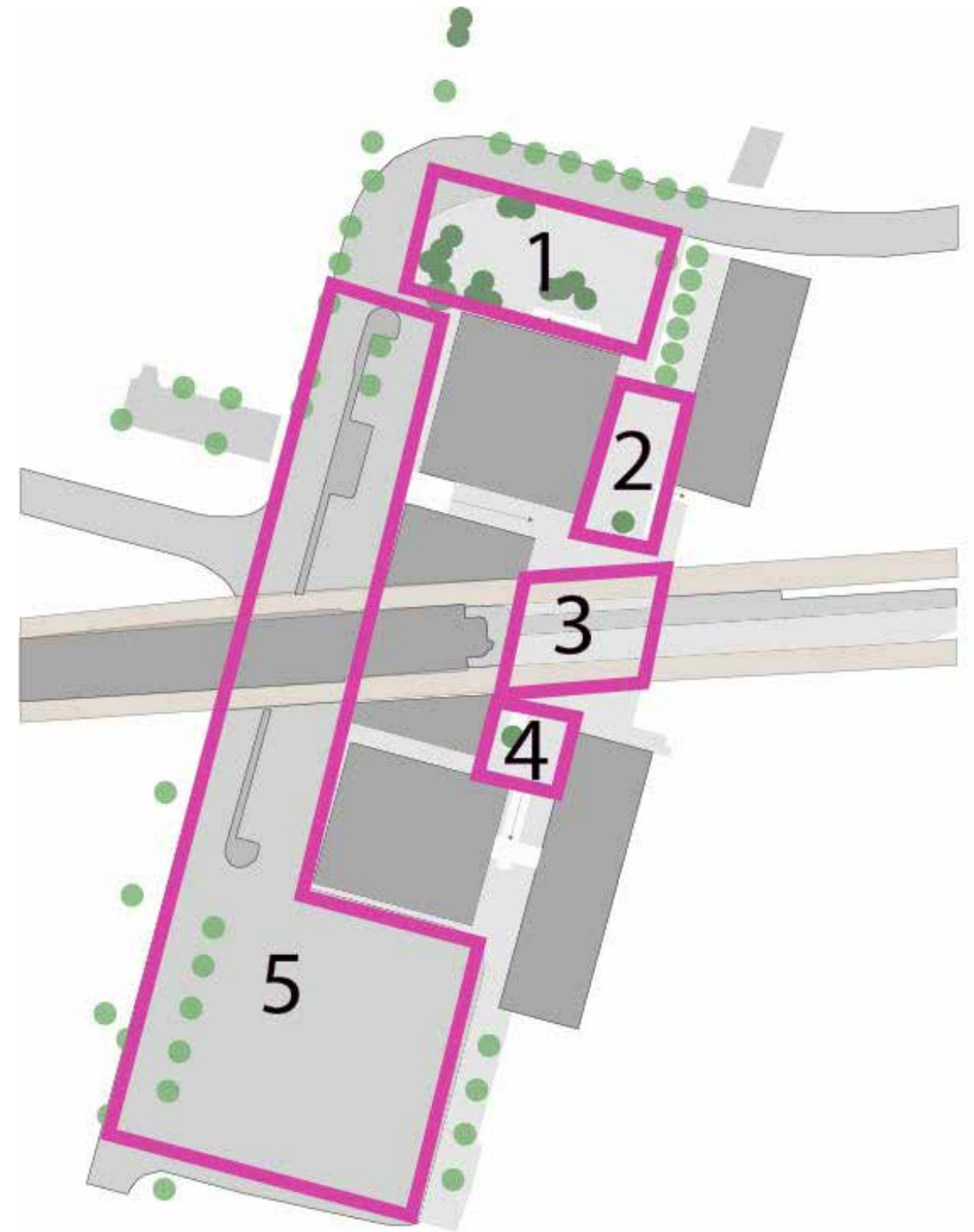
Vi uppfattar Bredängs Centrum som hårtgjort och monokromt. Betongbroarna med sina pelare tar stor visuell plats och i kombination med tegelbyggnadernas betongdetaljer och plattläggningen blir grått den dominerande färgen i centrumet. Betong går även igen i trappor, murar och upphöjda planteringsytor. Centrumet ligger omgärdat av grönområden men är i sig näst intill helt hårdgjort. Vegetationen består av två upphöjda planteringsytor med det silvriga gräset Blåelm. Detta gräs har fina visuella kvaliteter men upplevs som helt fel för platsen som redan domineras av grått. I planteringarna står även kaukasisk vingnöt. Utöver dessa finns en variation av träd utspridda i utkanterna av centrumet och framförallt i den norra delen. De förekommande arterna är lind, magnolia och kastanj. I en slänt sydöst om broarna ligger en gräsbeklädd yta med en stor kastanj. Under besöket ansågs denna bidra mycket till grönskan på platsen genom sin storlek.

I centrumet finns tre fontäner inbyggda i marken som vid besöket inte var påslagna och senare framkom även att dessa var tagna ur funktion.

En av de två upphöjd planteringarna i Bredäng Centrum, men Kaukasisk vingnöt och blåelm.

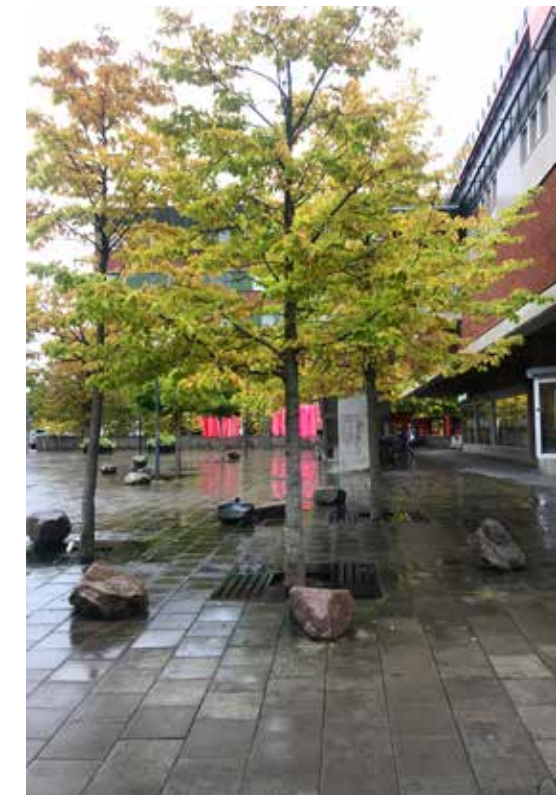
Vid platsbesöket upplevdes den offentliga miljön i centrumet bestå av fem delar. Dessa skilde sig rumsligt från varandra och påverkades av byggnadernas placering tillsammans med tidigare nämnda element som broar och trappor.

Del 1 Den norra delen av torget är den grönaste delen och samtidigt den mest avskilda. Utöver träd fanns även ett tiotal stenar, till synes, slumpvis utplacerade under magnoliaträden. Dessa är inte förankrade utan går att vicka på och troligen flytta av en stark person. Platsen omgärdas av en väg som kantas av en skyddande mur med sittplatser som vätter år söder. Vid besöket fanns några av stadens sommarblomsurnor kvar tillsammans med en del av installation "Sitta under vinden". Denna var installerad på två metallställningar som tidigare använts som stomme för ett markistak till ett marknadsstånd som sedan några år försvunnit från platsen. Installationen bestod av tylltyg som spänt på stålvarer och skulle hänga och samspela med vinden. Tyllens starka färg livade upp platsen och tycktes lysa i det mörka vädret. Vid undersökning av installationen framkom att tylllet såg fräscht och helt ut trots fyra månader utomhus i offentlig miljö. Det upplevdes heller inte blött eller tungt fast det hade regnat. Vi insåg även att denna sammansättning av tyger utgör en tilltalande bakgrund för foton. Stålvarerna som tylllet var fäst på slackade lite vilket medför att tyget samlats i mitten vilket drog ner intrycket. Del 1 upplevs ha stor potential då detta är centrumets enda större sammanhängande yta. Denna del är lämplig att aktivera och använda för att stärka mötena i centrumet.

Norra delen av Bredäng Centrum. Träden till vänster i bilden är magnolior. Torget är öppet och tomt. Upplevs användas sällan.

Tylllet från "Sitta under vinden" av Sweco upplevdes som en bra fond att fota sig framför samt syntes på håll och stack ut i den annars monokroma miljön.

Del 2 uppfattas som en korridor som kopplar samman del 1 och del 3. Denna del av centrum liknar en gågata. En upphöjd plantering, en fontän och två bänkar är placerade på en rad mitt i rummet och förstärker den utdragna formen. Att fontänen inte är påslagen upplevs här som positivt då den lämnar ett utrymme mellan bänkraden och planteringsytan som gör det möjligt att korsa rummet. Hela del 2 upplevs som övermöblerad samtidigt som den inte verkar användas.

Del två. Här sneddar de flesta över platsen för att ta sig mellan tunnelbanan och butiken. Kvinnan med de vita kassarna, mitt i bild, går precis över en av de avstängda fontänerna. Om dessa skulle vara i bruk hade det varit svårt att snedda över platsen då mycket annat står i vägen. Platsen upplevs övermöblerad.

Del 3 upplevs som centrumets hjärta. Under de tre broarna skapas en speciell rumslighet som påminner som en sal. Den mittersta gångbron är 5 meter hög och dess pelare tycks markera Bredängs mest centrala punkt. Runt denna rör sig flest människor och här står även personer som tycks vänta på att det ska bli dags att gå upp till tunnelbanan eller på att möta någon. De två övriga broarna är 3,5 meter höga och förstärker därmed upplevelsen av rymd under mittenbron. De skapar även en upplevelse av att gå in eller ut från något när man går under dem. Utöver taket som broarna bildar och pelarna så är rummet öppet och knyter samman alla vägar som leder till centrumet. Ljudet från tunnelbanan är högt på denna del vilket eventuellt kan upplevas som störande.

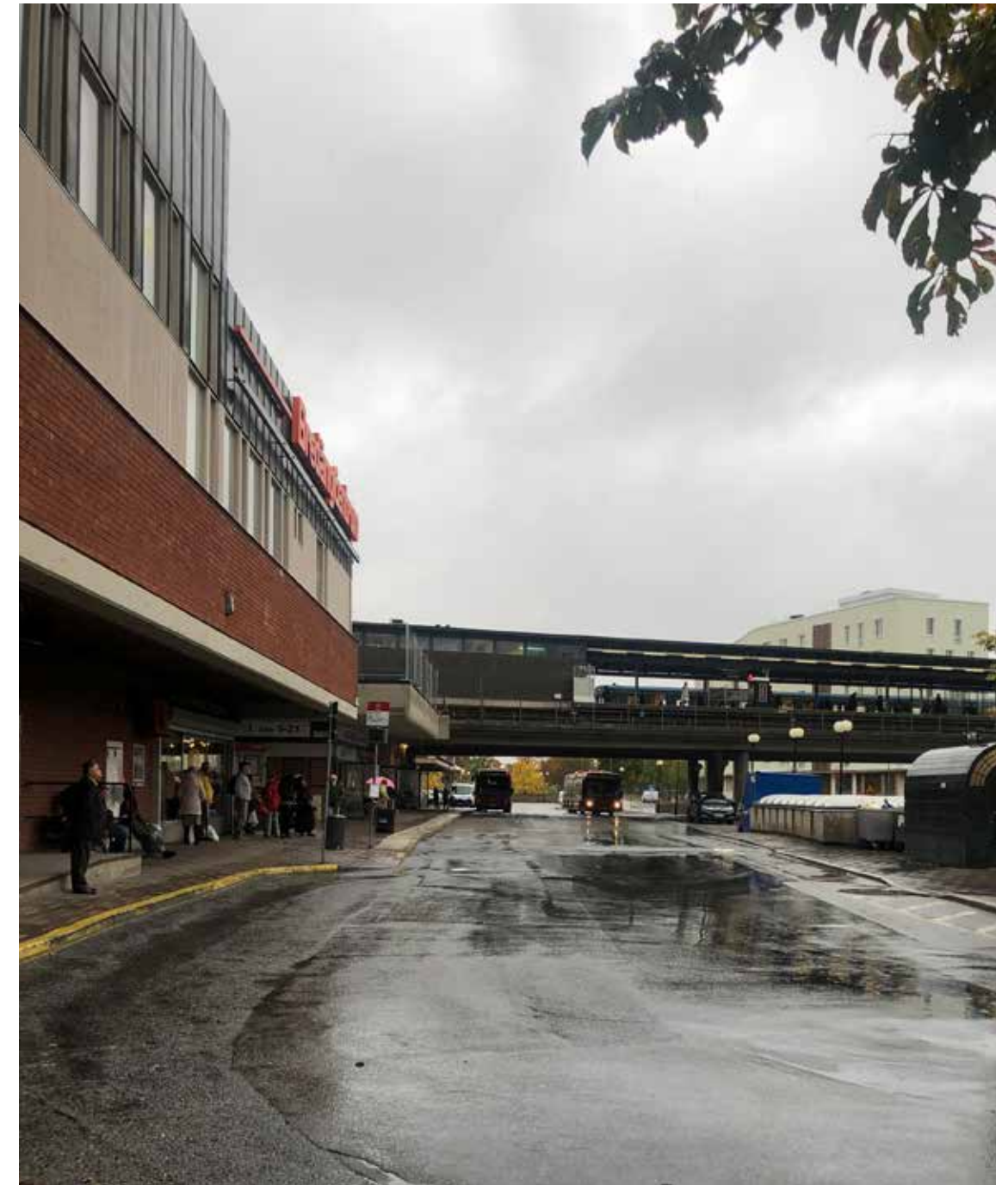
Tyllet från "Sitta under vinden" av Sweco upplevdes som en bra fond att fota sig framför samt syntes på håll och stack ut i den annars monokroma miljön.

Del 4 ligger utanför biblioteket och har en viss likhet med del 2. Det är ett rum som uppfattas som övermöblerat med upphöjda planteringar, urnor, trappor och nödvändigheter som soptunnor och belysningsstolpar. De olika elementen uppfattas vara ogenomtänkt utplacerade. Även här finns en fontän som om den var på skulle förhindra framkomligheten på platsen. Denna del uppfattas som mer statisk än del 2 på grund av den mindre långsmala formen. I del 4 finns ett konstverk bestående av granitblock i olika former som är arrangerade i en cirkelformation. Denna upplevs som malplacerad och skiljer sig mycket från allt annat i centrum. Konstverket kan tänkas fylla en funktion som inofficiell lekutrustning då den möjliggör klätterlek vilket anses positiv. Konstverket verkar även fungera som samlingsplats för sorg och är ibland full av blommor och ljus när någon i området dött

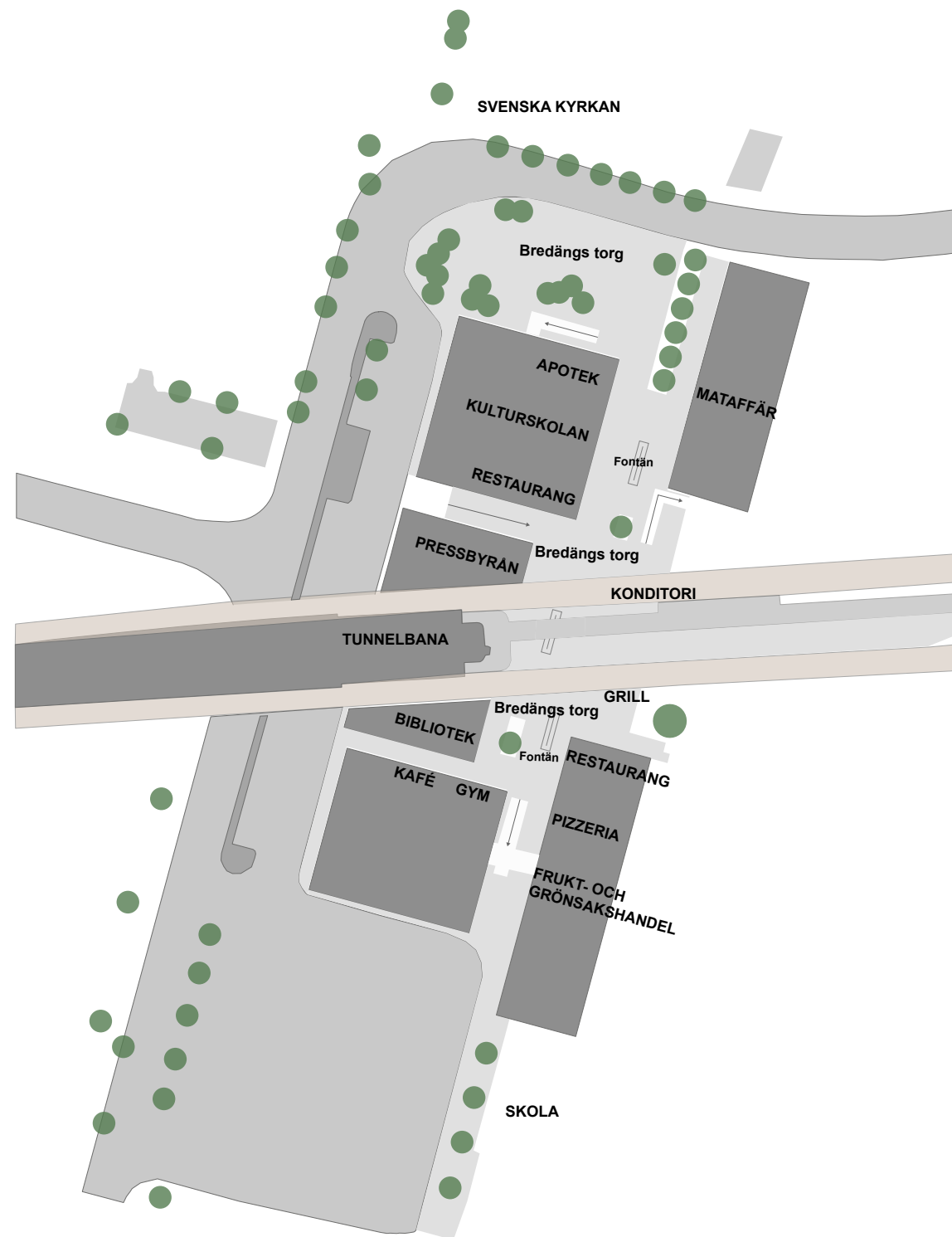

Del 4. Fontänen ses som streck i betongplattorna. Till vänster ses konstverket i granit.

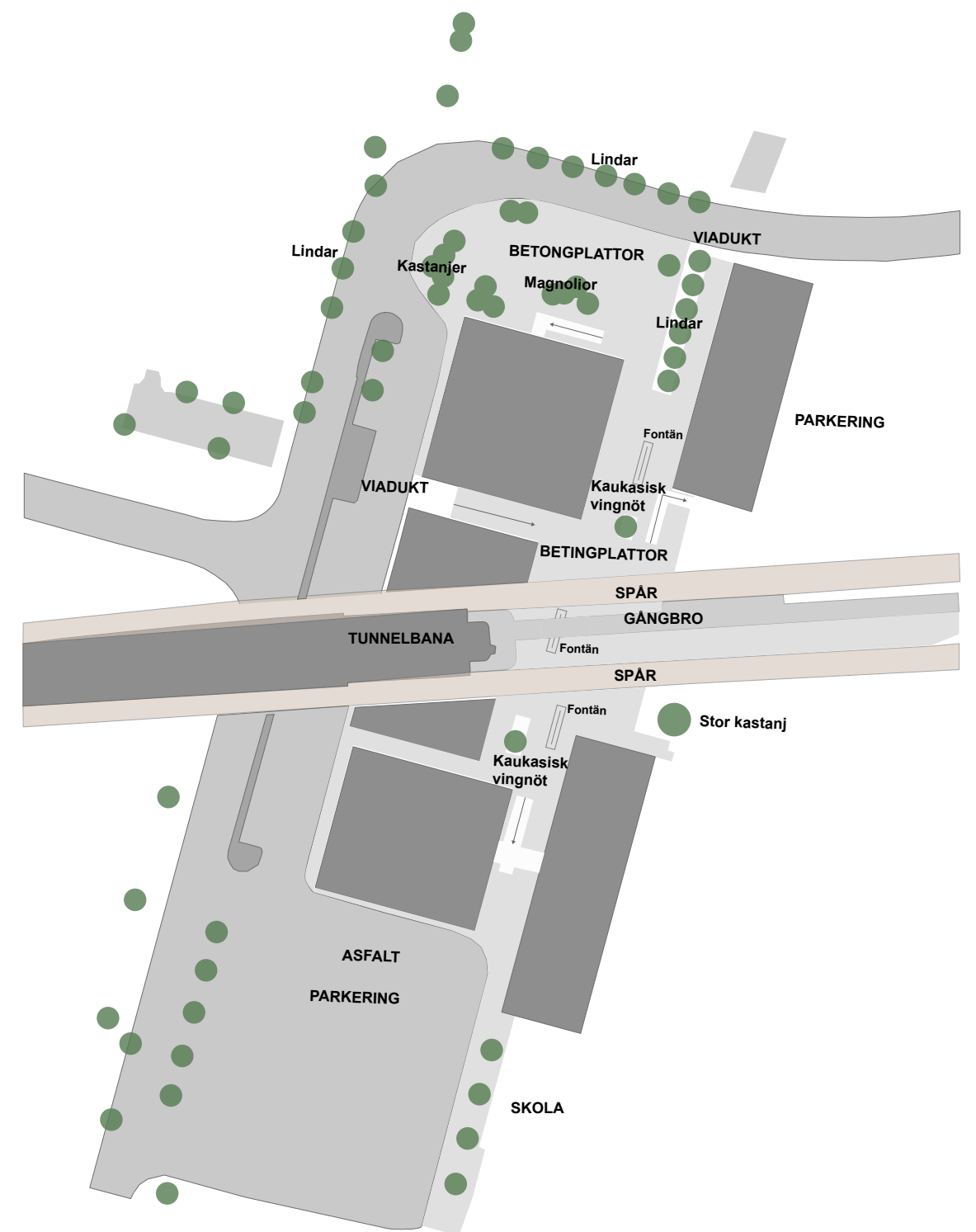
Del 5 uppfattas ligga utanför centrumets gränser då den helt skiljs av från övriga delar genom byggnadernas placering. Denna del består av parkeringsplatser och busshållplatser.

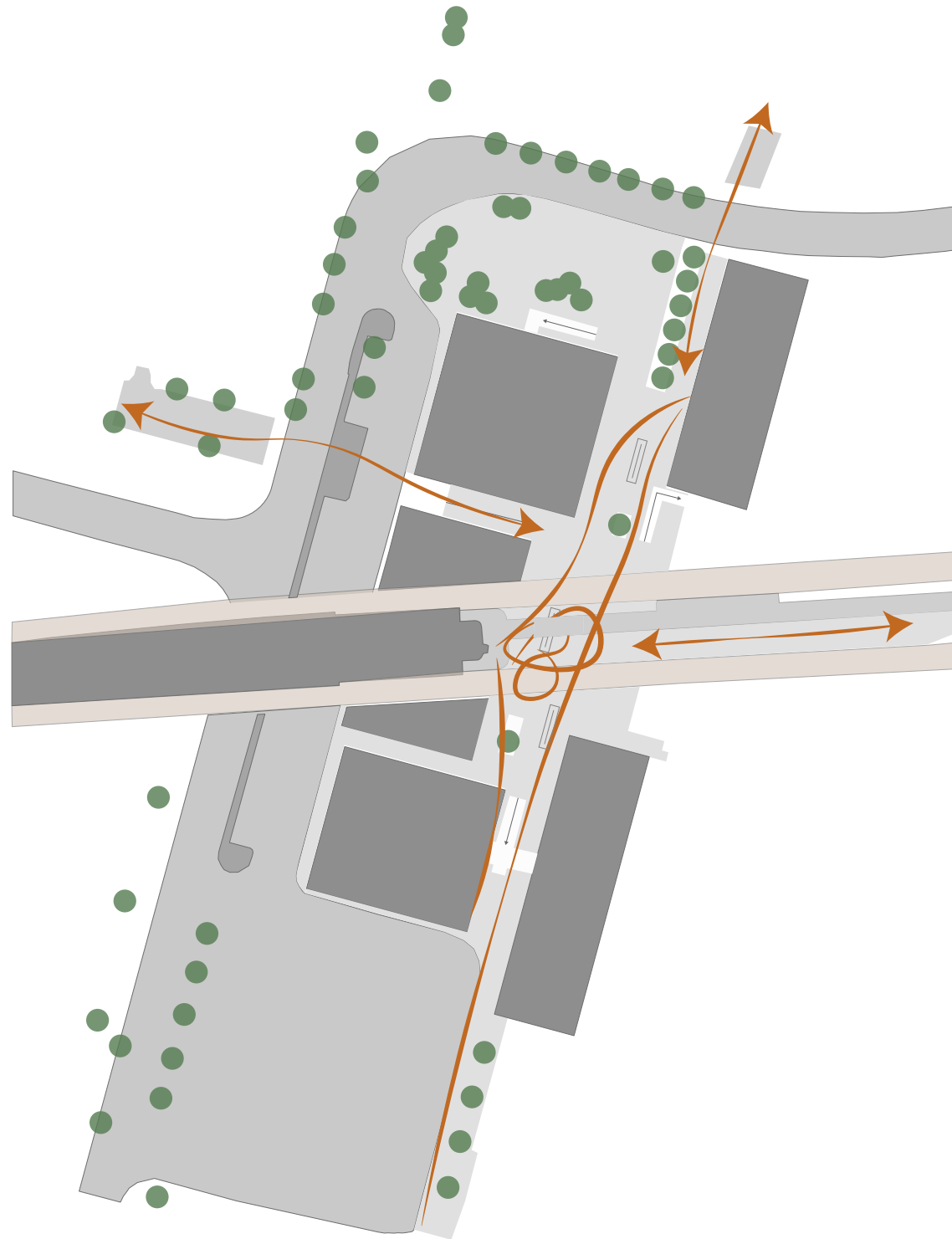
Del 5. består av väldigt stora asfaltsytor och är säkert lika stor som plats 1-4 tillsammans. Denna plats upplevs vara helt fränkopplad från det övriga centrumet.

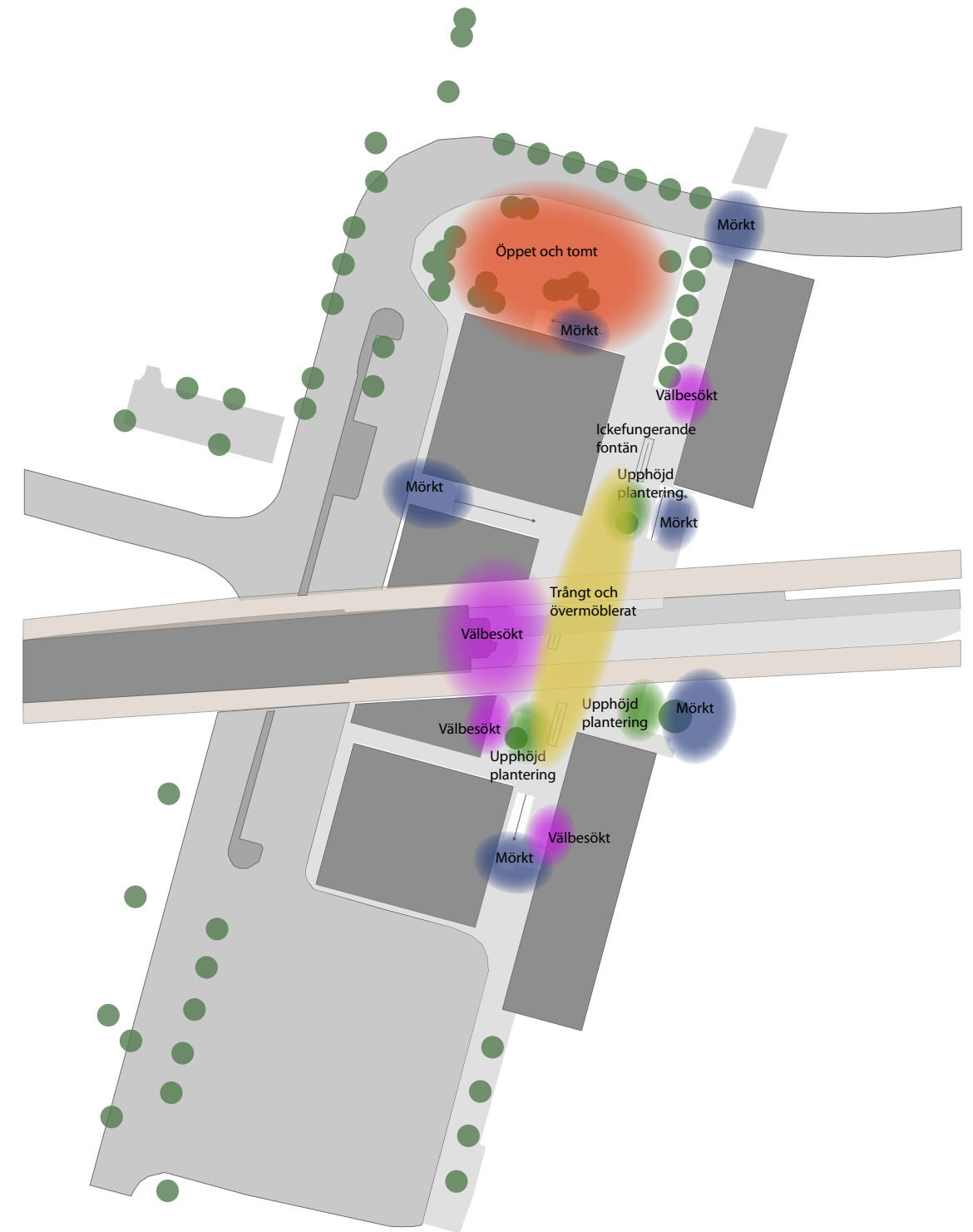
Verksamheter i Bredäng Centrum.

Material och träd i Bredäng Centrum.

I Bredäng Centrum rör sig människor främst mellantunnelbanan, matbutiken och de omkringliggande bostadsområdena. Om de stannar så uppehåller de sig främst under broarna.

Tunnelbanan, biblioteket, fruktaffären och mataffären är välbesökta. Stora delar av centrum upplevs som smala, trånga och övermöblerade. Det finns flera platser som upplevs mörka och undangömda. Den norra delen upplevs öppen och tom.

13 NOVEMBER 2019

Nedan redovisas den insamlade informationen från två möten med olika aktörer och verksamma i Bredäng. Under den 13 november deltog vi också i en trygghetsvandring i Bredäng Centrum vars observationer presenteras med text och bilder.

UTVÄRDERINGMÖTE

Den 13 november besöktes stadsdelsförvaltningen i Skärholmen för ett utvärderingsmöte av sommartorget i Bredäng 2019. Mötet började med en presentation av fjolårets gestaltning där möblering, typ av bänkar och växter visades upp digitalt. Stadsdelsförvaltningen förklarade att de uppfattade mottagandet av sommartorget som positivt och att boende i området tyckte att tilläggen bidrog visuellt men att de saknade funktion och kändes lite ogenomtänkta. Irma Ortega¹ (2019) som är arbetar för stadsdelsförvaltningen i Skärholmen förklarar att det inför förra årets sommartorg hölls en workshop på Biblioteket där allmänheten fick ge uttryck för vad de ville ha på torget under sommaren. Workshopen initierades av en person utan att ha förankrats med vare sig SDF eller TK vilket medförde att det som framkom på workshopen inte togs i beaktning vid gestaltandet av fjolårets sommartorg. Detta påverkade enligt Ortega¹ (2019) medborgarnas syn på sommartorget negativt, då de upplevde att deras förslag inte togs i beaktning. Detta är något som även framkommer i litteraturen som en risk vid involvering av medborgare (Boverket 2019). Mottagandet antas också påverkats av att en planerad invigning av sommartorget inte blev av. Det som egentligen var etableringsstart, alltså den dagen som Stockholms stads entreprenörer började ställa upp möbler på torget, hade uppfattats som en invigning vilket skapade ett antiklimax. SDF trycker på att en av de stora lärdomarna från förra året är att kommunikationen med invånarna är otroligt viktig och påverkar resultatet. SDF spekulerar att om workshopen inte hade ägt rum hade det inte funnits några förväntningar och sommartorget hade troligtvis blivit mer uppskattat då det gav platsen färg och grönska.

Under mötet diskuterades även Bredäng ur ett större perspektiv och områdets problem med drogförsäljning bekräftades av SDF Skärholmen som beskrev att en del av denna

Vad vi tar med oss:

- Flera målgrupper använder redan torget som passage, därmed finns potential att få fler målgrupper att stanna på torget.
- Platsen är grå och i behov av färg.
- Torget känns övermöblerat och splittrat.
- Tyllet i "Sitta under vinden" gav färg och lyste upp platsen. Tyll fungerar bra i offentlig miljö och håller sig fräscht trots regn och flera månaders användning.
- Den norra delen av centrumet har potential att användas för att stärka möten.
- Platsen under broarna är en viktig knutpunkt och ett spännande rum. Mittenbron uppfattas som Bredängs mest centrala punkt.

1. Irma Ortega, Stadsdelsförvaltningen Skärholmen, möte 2019-11-13

handel sker på torget. Detta pågår under kvällar och helger och skapar en känsla av otrygghet på torget och i området (Ortega¹ 2019). En idé till åtgärd som uppkom under mötet var att få fler målgrupper att använda torget under en större del av dygnet. Arbetet med att få fler människor att använda de offentliga miljöerna i stadsdelen Skärholmen har pågått sedan några år med bland annat nya lekplatser och sportytor samt en sommarfestival som flyttar runt mellan Skärholmens olika områden under sex veckor. En ideell förening vid namn Ung Arena ordnar sedan 2018 "Bredängsdagen" tillsammans med Fryshusets verksamhet i området och Svenska Kyrkan. Det lokala engagemanget är enligt SDF starkt och ett bevis på detta är facebookgruppen "Bredäng baby!" där boende tillsammans försöker påverka utvecklingen i området.

Bredäng är en attraktiv plats på sommaren då det finns en badplats nära centrum som lockar besökare från andra stadsdelar. Det finns möjlighet att få denna grupp att börja använda Bredängs Centrum som en paus- och rastplats. Genom att skapa förutsättningar för att äta medhavd eller köpt mat på torget skulle detta tillsammans med restaurangernas besökare kunna öka andelen användare och bidra med att platsen känns tryggare på kvällstid. Under mötet diskuteras hur olika verksamheter som restauranger, föreningar och fastighetsägare skulle kunna bidra till områdets förbättring och en workshop där dessa ska bjudas in föreslås. Vi åtar oss uppgiften att kontakta verksamheter i området och undersöka intresset för en workshop. Ett preliminärt datum för workshopen sätts den 22 januari.

Skärholmen är en speciell stadsdel med stora socioekonomiska skillnader mellan områden. Enligt Ortega¹ (2019) är den ekonomiska skillnaden mellan Bredäng och Mälarhöjden som ligger precis bredvid varandra den mest varierade inom samma yta i hela Sverige. Områdena skiljer sig mycket åt vad gäller utemiljö, typer av boenden och medelinkomst. Detta kan tänkas skapa en speciell dynamik mellan områdena.

Vad vi tar med oss:

- Om inte invånare säkert kommer kunna påverka kan det vara mer positivt att inte involvera dem .
- Platsen behöver utöver visuella tillägg även fler funktioner.
- Det finns problem med upplevd otrygghet på grund av droghandel.
- Det finns ett lokalt engagemang som med fördel kan stimuleras.
- Mälarhöjdsbadet lockar under sommaren många besökare till Bredäng. Genom att skapa möjlighet för dessa att pausa i centrumet kan platsen göras tryggare.

1. Irma Ortega, Stadsdelsförvaltningen Skärholmen, möte 2019-11-13

SAMVERKANSMÖTE

Efter mötet med SDF och TK deltog vi i ett samverkansmöte med SDF, TK, kommunpolisen och fastighetsägare i Bredäng. Dessa arbetar tillsammans för att öka gemenskapen och tryggheten i området. Enligt flera av fastighetsägarna har det saknats meningsfulla offentliga mötesplatser i Bredäng, framförallt i centrum. Fastighetsägarna bekräftar att det finns en upplevd otrygghet i området och beskriver hur grupper av pojkar och unga män "hänger" på torget under kvällar och helger vilket vissa boende upplever som otryggt. Enligt en undersökning som det hänvisas till på mötet är det 14% som känner sig otrygga när de går hem från tunnelbanan under kvällstid. De fortsätter i sin beskrivning av området att diskutera den stora mängd klotter som måste tvättas bort, samt droghandeln. Polisen bekräftar att de vid ett flertal tillfällen beslagtagit stora mängder narkotika i Bredäng. Drogerna göms enligt polisen i slänter, buskage och skogspartier runt om centrum. För att öka tryggheten runt centrum har stora delar gjorts till så kallade LOVA-områden där mobila ordningsvakter patrullerar mellan kl 11:00-00:00 på vardagar samt 11:00-03:00 på helger. Detta innebär dock inte att de patrulleras under hela tidsspannet utan att ordningsvakterna ansvarar för ett flertal områden varav Bredäng är ett. Flera av fastighetsägarna uttrycker att de anser att det borde finnas ordningsvakter fast stationerade i centrum för att öka tryggheten. De förklarar också att det inte bara är runt centrum problematiken finns. Flera av fastighetsägarna har fått klagomål på högljudda gäng som vistas på bostadsgårdarna nattetid och har som åtgärd satt upp system som ger ifrån sig störande ljud om någon stannat till för länge på en plats under natten. Det finns också ett problem med brist på lås och kodsyste till flera byggnader vilket gör att källarutrymmen och korridorer har använts som sovplats och "tillhåll".

På mötet närvarade Robin Aygun (2019) en av grundarna till den ideella föreningen Ung Arena. Det blir tydligt att Aygun¹ som är boende och aktiv i området ser en annan sida än den som målas upp av fastighetsägare och polis. Då Ung Arena fokuserar på att förebygga problem så arbetar polis och fastighetsägare med att få bukt på de befintliga problemen och personerna som skapar dem.

1. Robin Aygun, Ung Arena, samverkansmöte 2019-11-13

Vad vi tar med oss:

- Flera boende känner sig otrygga i centrumet kvällstid.
- Det finns en oro för att centrumet tas över av unga män sent på kvällen.
- Det finns ett stort engagemang i Bredäng och under sommaren sker redan flera aktiviteter i området. Om förutsättningarna ges kan delar av aktiviteter som sker i området flytta in i centrumet.
- Det finns en stark gemenskap i området.

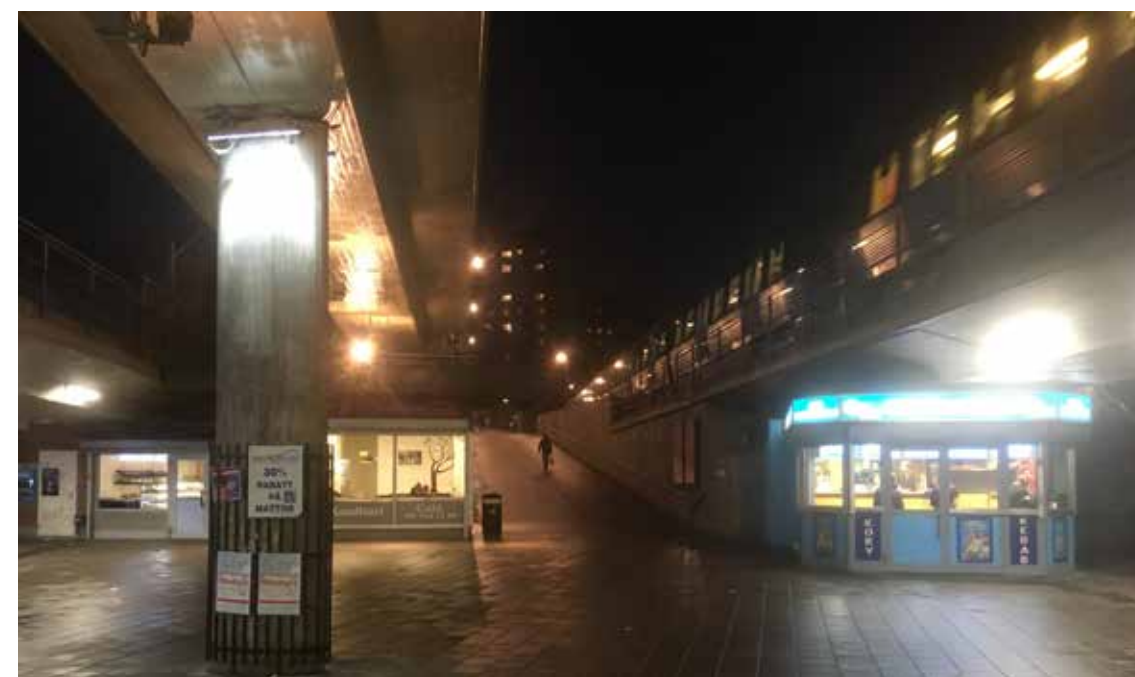
1. Robin Aygun, Ung Arena, samverkansmöte 2019-11-13

Bredäng Centrum ca kl 17 i november. Rusningstid och många människor rör sig på torget.

TRYGGHETSVANDRING

Trygghetsvandringen genomfördes tillsammans med TK, SDF, fastighetsägare och kommunpolis. Under denna vandring identifierades problem som behövde åtgärdas som trasig gatubelysning, klotter och höga buskage som skymmer sikten. Det uppmärksammades att många delar av centrum är dåligt upplysta med mörka skrymslen och hörn som skapas av trappor, broar och ramper. De stora parkerna runt om centrum är svagt upplysta och upplevs väldigt mörka. Vandringen började vid 17 och pågick en timme. Under denna tid var det en blandad målgrupp som rörde sig på torget. Majoriteten av de som befann sig på platsen antogs röra sig från tunnelbanestationen mot sina hem, eventuellt via matbutiken. På platsen befann sig vid tiden två ordningsvakter.

Trots belysning under broarna upplever många Bredäng som för mörkt på vinterkvällar.

27 NOVEMBER 2019

Under denna rubrik redovisas hur människor rör sig och använder platsen i text och plan. Nedan presenteras även resultatet från de intervjuer som gjorts med näringsidkare och användare av Bredäng Centrum. Svaren på de frågor som ställts har sammanfattats till en flytande text.

INTERVJUER AV NÄRINGSIDKARE OCH ANVÄNDARE

Den 27 november gjordes ett platsbesök med fokus på människors användande av torget. Besöket genomfördes på en onsdag mellan 11:00-17:00 och vädret för dagen var mulet.

Observationer av hur människor rör sig och använder platsen hade påbörjats under de två tidigare platsbesöken men studerades vid detta tillfälle mer ingående och under en längre tid. Vid det här laget hade en relation mellan oss och platsen börjat etableras. Vi hade börjat få en förståelse för platsens förutsättningar och utmaningar samt hur platsen ses på av både staden, TK, SDF, fastighetsägare, kommunpolis och en ideell förening. För att vidga perspektivet ytterligare gjordes under detta besök kortare intervjuer med medarbetare från åtta olika verksamheter som fick svara på sex frågor. Syftet med frågorna var dels att få en bättre förståelse för platsen, dels för att undersöka intresset för verksamheter att använda torget i sin verksamhet och på så vis skapa mer liv på platsen under en större del av dygnet. Intresset för att medverka på en workshop tillsammans med olika aktörer i området undersöktes också.

Vad vi tar med oss:

- Många platser på och runt torget känns otrygga när det är mörkt.
- Platsen under gångbron är den plats alla passerar.
- Den norra delen behöver en tydlig funktion och aktivering för att locka folk.

Nedan följer de frågor som ställdes:

- Hur ser era öppettider ut under sommaren?
- Skulle ni vilja flytta ut en del av er verksamhet på torget om det fanns möjlighet?
- om ja, hur skulle ni kunna använda torget i er verksamhet om ni fick möjlighet?
- Upplever ni några problem runt torget?
- Vad tror ni skulle få en mer blandad målgrupp att stanna på torget?
- Vad skulle du vilja se för tillägg på torget?
- Skulle ni eller någon från er verksamhet vara intresserad av att delta i en workshop som anordnas av TK och SDF för att bidra till ett tryggare och mer livligt Bredäng?

De verksamheter som intervjuades var:

Bredängs Konditori o Bageri, Tarantella (restaurang/bar), Pizzabutik Vlados, Bredängs bibliotek, Café middle east, Restaurang Fakhradin, King trafikskola (De erbjuder studieplatser under dagtid för att studera teori), Lo Mero's (restaurang), Kulturskolan (via mail), Fryshuset (via mail).

Verksamheterna valdes då de bedömdes ha störst möjlighet att kunna flytta ut en del av verksamheten på torget. Verksamheter som valdes bort var till exempel tandläkarmottagning, matbutik och apotek.

I frågorna gällande platstagande på torget svarade alla de tillfrågade restaurangerna och caféerna, förutom Café middle east, att de redan har en uteservering och är nöjda med dennas omfattning. Intresset för att använda torget var svagt. Restaurangen Tarantella var den enda som såg någon potential i detta då de föreslog att lanseringsevenemang för nya ölsorter kunde vara en aktivitet. Biblioteket meddelade att de kan vara svårt för dem att ta plats utomhus under sommaren på grund av reducerade öppettider och minskad personal. Om något hände precis utanför biblioteket skulle eventuellt besökare kunna låna en bok och sitta ute där personalen kan ha viss uppsyn. I dagsläget finns en bortskänkeslåda med böcker som skulle vara möjlig att utveckla. Körskolan var inte heller intresserad av att flytta ut på torget och förklarar att deras kunder framförallt sitter

på körskolan för att få tillgång till övningar som finns på datorerna. Kulturskolan har stängt under sommaren och kan därför inte bidra med aktivering av platsen. Fryshuset visade däremot stort intresse och förklarade att de arbetar för att aktivera ungdomar under somrarna samt försöker bidra med möjligheter för ungdomar att själva driva projekt. De hade inget tydligt svar exakt hur de kunde tänkas ta plats i centrumet men att en tydlig plats att samlas på är något som behövs.

På frågan om upplevda problem svarar hälften av verksamheterna att de inte upplever några problem på torget förutom den bristfälliga belysningen som gör att torget upplevs som väldigt mörkt. Den andra hälften av verksamheterna tar upp problemen med drogförsäljning och killgäng som hänger på torget under kvällar och nätter. Något som de tillfrågade är överens om är att en allmän uppfräschning och städning av centrumet skulle behövas. Det uppfattas som väldigt smutsigt och skräpigt. Flera av verksamheterna nämner även att olika evenemang och fler aktiviteter kan locka en större målgrupp att använda de offentliga ytorna i centrumet. Den samlade åsikten är även att bättre belysning, fler sittplatser och mer grönska är tillägg som behövs. Det nämns även att en scen hade kunnat skapa förutsättningar för olika typer av evenemang. De flesta av verksamheterna var intresserade av att delta på en workshop om hur Bredäng kan utvecklas som stadsdel.

Den sista timmen av besöket ställdes frågor till passerande boende och brukare. De tillfrågade fick vara helt anonyma och fick veta att de inte skulle kontaktas efteråt. De fick också veta att svaren skulle användas till ett studentarbete om Bredäng Centrum. Frågorna som ställdes var följande:

- Hur använder du torget?
- Vad skulle du vilja se för tillägg på torget?
- Finns det någonstans på torget där du känner dig otrygg, var i så fall?
- Vad är det som får dig att känna så?

Totalt tillfrågades ca. 40 personer varav majoriteten av de tillfrågade använder torget som passage, för att handla i någon av butikerna eller gå till biblioteket. En del använder även torget som "pausplats" och tar en glass på en av bänkarna under sommaren. Ett mindre antal tillfrågade svarade att de använder torget för "häng med kompisar".

På frågan om vilka tillägg som önskas tar flera tillfrågade tar upp en röd jättestol som stod på torget under sommaren 2019. Stolen är en del av Levande Stockholms verktygslåda och den förvrängda skalan är tänkt att bidra med lekfullhet. Flera personer uttrycker att jättestolen var "rolig" och att många fotograferade sig vid den och lade ut på sociala medier vilket medförde att Bredäng "sattes på kartan" i en positiv bemärkelse. En önskan om att få tillbaka stolen framkommer från flera håll tillsammans med önskemål om mer färg, fler sittplatser och funktioner. Det som framkommer hos en klar majoritet av de som tillfrågas är belysningen. Många anser att det är väldigt mörkt på vissa delar av torget och runt centrumet. Den norra delen bortanför apoteket anses som en av de mer otrygga platserna då den är dåligt upplyst och används av "gäng" som vistas på torget nattetid. Ett relativt stort antal tillfrågade anser dock att torget inte känns otryggt utan snarare är en plats där de känner sig hemma och trygga.

Vad vi tar med oss:

- De flesta verksamheter har inget intresse av att använda torget.
- Sittmöjlighet i anslutning till biblioteket kan möjliggöra att besökare kan låna med sig en bok och sitta ute.
- Fryshuset arrangerar aktiviteter över somrarna och uttrycket ett behov av en samlingsplats i centrum.
- En scen kan skapa förutsättningar för olika evenemang.
- Centrumet behöver en allmän uppfräschning/städning .
- Mer sittplatser och grönska.
- Känslan av otrygghet inte allmän.
- Bättre belysning behövs.
- Det finns en önskan att få tillbaka Jättestolen.
- Genom att fota och dela på sociala medier kan en plats "sättas på kartan".

22 JANUARI 2020

Den 22 januari deltog vi i en workshop initierad av Trafikkontoret. Denna pågick under förmiddagen och redovisas nedan. Efter workshopen genomfördes ett platsbesök i Bredäng där potentiella platser att använda i gestaltningen undersöktes.

WORKSHOP

Den 22 januari anordnades en workshop med syftet att samla de verksamma i området för att diskutera hur man tillsammans kan bidra till att göra Bredäng Centrum till en tryggare och mer attraktiv plats. En av diskussionsfrågorna under workshopen var hur sommartorget kan bidra till att aktivera torget och till att locka fler målgrupper. I inbjudan framgick att workshopen fokuserade på ett längre perspektiv och att förslagen som framkom under workshopen främst inte var till för 2020 utan snarare för framtida gestaltningar. Workshopen leddes av representanter från Sweco som ansvarade för gestaltningen av Bredängs torg 2019. Förutom oss, TK och Sweco, närvarande representanter från olika fastighetsägare, SDF, Fryshuset, Bredängs bibliotek, Svenska kyrkan och Värmeverket. Värmeverket är ett företag som erbjuder co-working plats för företag, projektgrupper och kreatörer. Under workshopen presenterades förra årets gestaltning av Bredäng samt exempel på hur Stockholms stad arbetat i andra områden tillsammans med verksamheter för att aktivera platser.

Många olika intressenter deltog i workshopen om Bredäng Centrums sommartorg i gamla Värmeverket. Här presenterar några vad de skrivit ner på sina lappar och de passas in i olika kategorier.

Inför workshopen hade vi blivit ombedda att förbereda en kort presentation av det vi hittills kommit fram till i vårt arbete med platsen. Eftersom det gestaltande arbetet nyligen påbörjats förbereddes en kort genomgång av den information som hittills inhämtats tillsammans med fem olika tillvägagångssätt eller teman som kan användas vid platsskapande utifrån Zimms (2016) definition att förbereda rum för användning och öppna upp för människor att tolka och bruka dessa rum på nya sätt. Dessa teman bestämdes efter att moodboards gjorts av bilder som fängade vårt intresse eller var intressanta på olika sätt. Under presentationen förklarades att vi uppfattar att Bredängs centrum är fungerande utifrån att människor passerar, handlar och tar del av service och restaurangutbud. Men att centrumet visuellt framstår som hårt och grått. I samtal med boende och verksamheter framkom att platsen inte känns omhändertagen samt att det saknas färg och detaljer. Vi förklarade att vårt mål är att stärka Bredängs centrum som mötesplats och göra platsen minnesvärd genom att skapa diskussion och samtal kring centrumet. Detta ska göras genom en kombination av platsspecifika installationer samt Levande Stockholms verktygslåda. De exempel på strategier för att arbeta med platsskapande som presenterades var följande:

Färg: genom att använda en eller flera färger som återkommer kan en plats få en tydlig karaktär och komma att förknippas med den färgen. Detta kan medföra att platsen uppfattas eller tolkas på nya sätt. Det kan även användas för att knyta samman en plats.

Ljud: ljud på platser påverkar oss mer än vad vi tror och genom att använda ljud kan man få människor att stanna upp och lyssna. Ljud är också ett medel där det är lätt att skapa stämningar och förstärka känslor. Detta är därför ett enkelt medel för att få människor att uppleva en plats på ett nytt sätt.

Ljus: att arbeta med ljus är inte lika effektivt under sommaren men så fort det blir mörkt kan en ljusinstallation användas för att göra en plats speciell och då bidra med ökad upplevelse av trygghet samt en anledning för flera målgrupper att vistas på torget efter det blivit mörkt.

Aktivitet: genom att tillföra en tydlig aktivitet till en plats kan aktiviteten bli något som utmärker platsen och särskiljer den från andra platser. Det gör också att platsen används på ett nytt sätt vilket enligt Zimm (2016) är platsskapande.

Karaktärsstarka objekt: ett speciellt objekt som drar åt sig uppmärksamhet kan skapa en wow-effekt som får folk att komma ihåg och förknippa platsen genom det objektet. Det

kan även genom spridning på sociala medier bli något som lever kvar länge.

Efter presentationen genomfördes workshopen. Den första delen handlade om att ta fram förslag till sommartorget 2021, men även till Bredäng mer permanent. Uppgiften gick ut på att alla deltagare skrev ned förslag på post-it-lappar som sedan presenterades och kategoriserades i grupper/teman med liknande förslag under diskussion. Därefter fick alla deltagare fem klistermärken för att markera upp de förslag som de tyckte var bäst. Den andra delen av workshopen gick ut på att deltagarna delades in i grupper om 3-4 personer som alla fick ett av de framtagna temana att diskutera. I diskussionen skulle de svara på hur, när och var aktiviteten/funktionen ska genomföras samt vad som krävs för genomförandet ska lyckas. Workshopen pågick under två timmar och genererade flera förslag för hur Bredängs torg i framtiden kan komma att utvecklas både under sommarmånaderna och mer permanent. Flera förslag rörde evenemang som skulle kunna hållas på torget, exempelvis loppisar, matmarknader och bokbytardag. Aktiviteter som idrott för barn och äldre kom också upp tillsammans med olika typer av lek. Många av förslagen var enligt oss antingen inte lämpliga för platsen som till exempel trampolin och klättervägg medan andra förslag redan finns i närområdet som exempelvis basketplan, vilket det redan finns tre av inom 500 m från centrumet. Ett förslag från Fryshuset var att anordna föreställningar där deras medlemmar får möjlighet att visa upp sig med dans, sång eller konst. Ytterligare ett förslag kom från Svenska kyrkan som har ett utomhuskafé under sommaren som vid tillfällen skulle kunna flytta ut på torget om sittplatser tillhandahålls. Möjligheten att involvera de boende i Bredäng kom också upp i flera förslag.

Vad vi tar med oss:

- De fem teman vi tog fram utifrån platsskapande enligt Zimms definition, färg, ljud, ljus, aktivitet och karaktärsstarka objekt.

Fryshuset ser potential i att använda centrumet till föreställningar och events.

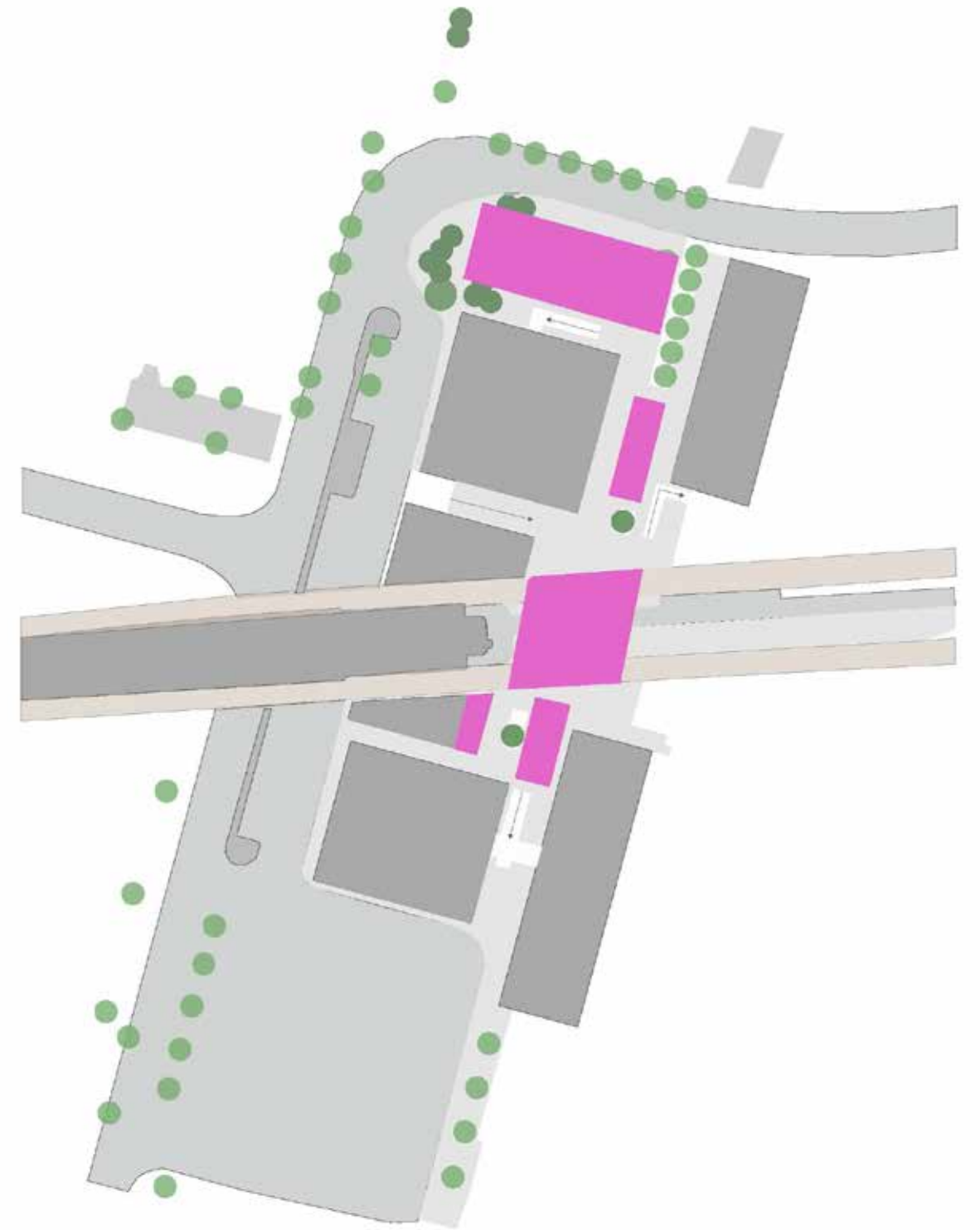
Svenska kyrkans möjlighet att flytta ut sitt sommarcafé på torget.

IDENTIFIERING AV POTENTIELLA PLATSER

Platsbesöket genomfördes mellan 13:00-14:00 och vädret för dagen var soligt. Fokuset under detta besök var att lokalisera platser där en eller flera installationer skulle kunna placeras. Fem delar av torget identifierades som intressanta. Dessa stegades upp med enkla medel och fotograferades. Platserna valdes då de var de enda platserna i det redan kraftigt möblerade centrumet där något gick att göra utan att det skulle bli för trångt. Alla ytor var relativt små med undantag får den norra delen av centrumet. Denna plats kan på grund av sin storlek fungera som samlingsplats. Denna yta angränsar mot Svenska kyrkan och skulle därmed vara lämplig för möblering med bord och stolar om Svenska kyrkan kan genomföra sitt förslag på utomhuskafé någon gång under sommaren. Metallställningarna som tidigare använts för montering av ett markistak samt till installationen "sitta under vinden" är intressanta att arbeta vidare med som struktur. Dessa har potential att användas i gestaltningen.

Metallställningarna i centrumets norra del kan användas i en installation för att hänga något i eller byggas runt.

Kartan visar de platser vi finner intressanta för eventuellt installationer.

Platsen utanför tunnelbanans ingång identifierades tidigt som en av de mer intressanta punkterna för en installation. Platsen är speciell då broarna tillsammans med byggnaderna skapar en rumslighet som påminner något om en stor sal. Denna rumslighet är något upplevs som karaktäristiskt för Bredängs centrum.

Rymden under broarna skapar en känsla av någonting mellan ute och inne.

Platsen utanför biblioteket har viss potential då det är ett hörn med tak som skapar en tydlig rumslighet och omslutande karaktär. Här skulle något mindre kunna göras. Platsen är skyddad från regn och om något placeras här är det inte i vägen. Denna del är väldigt smutsig.

Platsen utanför biblioteket. Väldigt smutsig, men en intressant och skyddad plats för en installation.

Mellan biblioteket och restaurang Tarantella finns det också viss potential även om det som skulle kunna placeras här måste vara smalt för att inte blockera vägen allt för mycket. Samma sak gäller utanför hemköp. Här skulle något kunna placeras över fontänen men kan inte heller ta för stor plats.

Platsen upplevs som smal, men ändå intressant för en installation. Så länge den anpassas efter platsens dimensioner.

Vad vi tar med oss:

- De mest intressanta delarna för en installation är som tidigare nämnts den norra delen samt platsen under broarna. Det finns andra platser men dessa är smala, trånga eller smutsiga.
- Metallställningarna i den norra delen saknar funktion men har potential att användas till en installation.
- Det finns gott om lekplatser, bollplaner och gröna miljöer utanför centrumet.

27-29 JANUARI 2020

Nedan redovisas skissprocessen och de övningar som gjorts för att generera idéer till den kommande gestaltningen. De olika övningarna resulterar i fyra konceptförslag som sedan går vidare till nästa steg i processen.

SKISSPERIODEN

Skissperioden påbörjades den 20 januari med framtagandet av teman till workshopen den 22 januari. Detta gav en grund för olika sätt att arbeta med platsskapande. Processen fortsatte den 27 januari med en skiss- och idégenereringsövning som vi valt att kalla för associationsskiss. I denna övning lades inte fokus vid den inhämtade informationen och kunskapen kring platsen utan istället var målet att skissa och testa idéer kring funktion och form. Genom att tillsammans skriva ner totalt 100 verb på lappar var målet att börja öppna upp för alla möjliga aktiviteter och vidga perspektivet från det mest självklara man kan göra i offentlig miljö. Därefter började form och känsla undersökas med samma metod och adjektiv skrevs ned på lappar. Nästa steg i övningen var att lägga verben i en hög och adjektiven i en annan för att därefter dra två verb och ett adjektiv. Kombinationen av ord användes som utgångspunkt för att generera en skiss eller en idé. Vissa idéer sparades och vissa avfärdades. Idéer som kändes intressanta att utforska och skissa vidare på markerades med stjärnor.

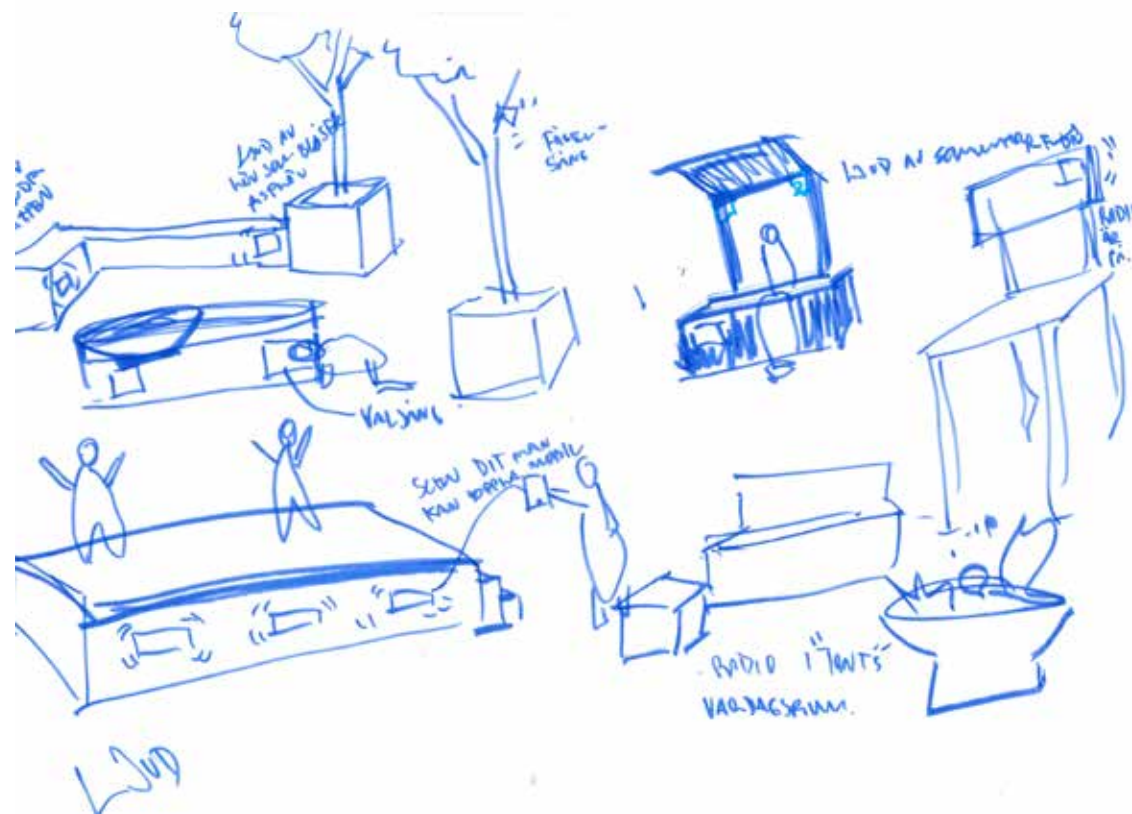
Redan innan projektet påbörjades fanns det idéer som vi var intresserade att prova. Idéer som kommit upp i andra projekt, men som där blivit bortsållade. Hinderbana och ljud var två av dessa och detta märkes i flera av skisserna. För att organisera och få en överblick av de olika idéerna grupperades dessa i olika teman som ljud, ljus, hinderbana, hängande, tak osv. Dessa teman användes för att generera ytterligare skisser.

Några av Fredriks skisser från associationsskissen.

Några av Matildas skisser från associationsskissen.

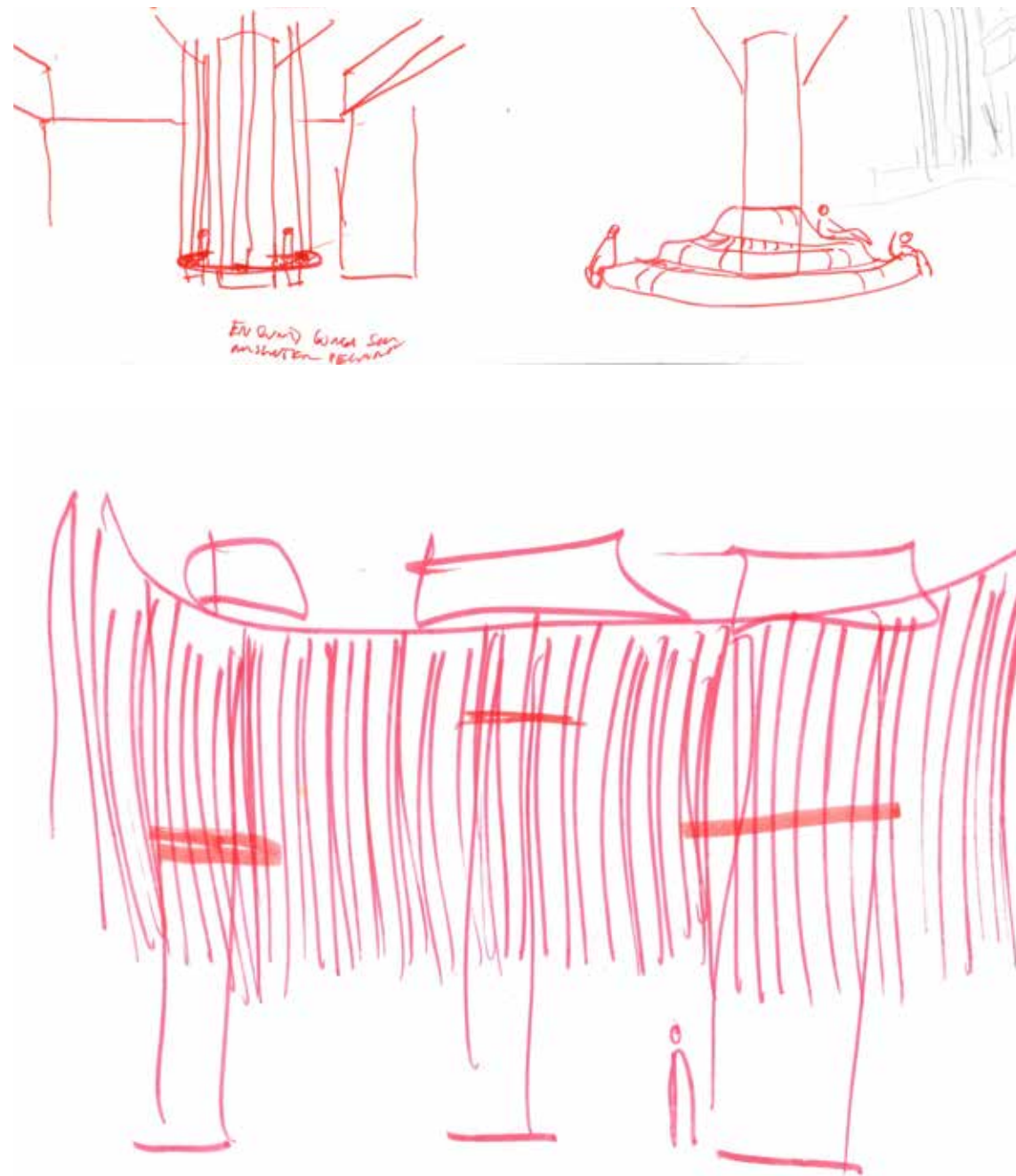

Några av Fredriks skisser temaskissen. Den övre skissen utforskar temat aktivitet/hinderbana och den nedre utforskar temat ljud.

Den första skissövningen genererade en rad av idéer och tankar kring potentiella funktioner på platsen. För att komma vidare och få nya infallsvinklar användes de identifierade platserna från platsbesöket den 22 januari som utgångspunkt i nästa skissövning, Bredängsskissen. Rummet under broarna, platserna utanför biblioteket och hemköp samt den öppna ytan på norra delen av centrumet. Bredängsskissen gick till så att en plats valdes, exempelvis utanför tunnelbaneentrén och därefter gjordes snabba skisser kring platsen. Detta gjordes flera gånger på samma plats och mellan skisserna diskuterades idéerna. Om en idé uppkom som båda var intresserade av skissade vi båda på förslaget ytterligare en gång.

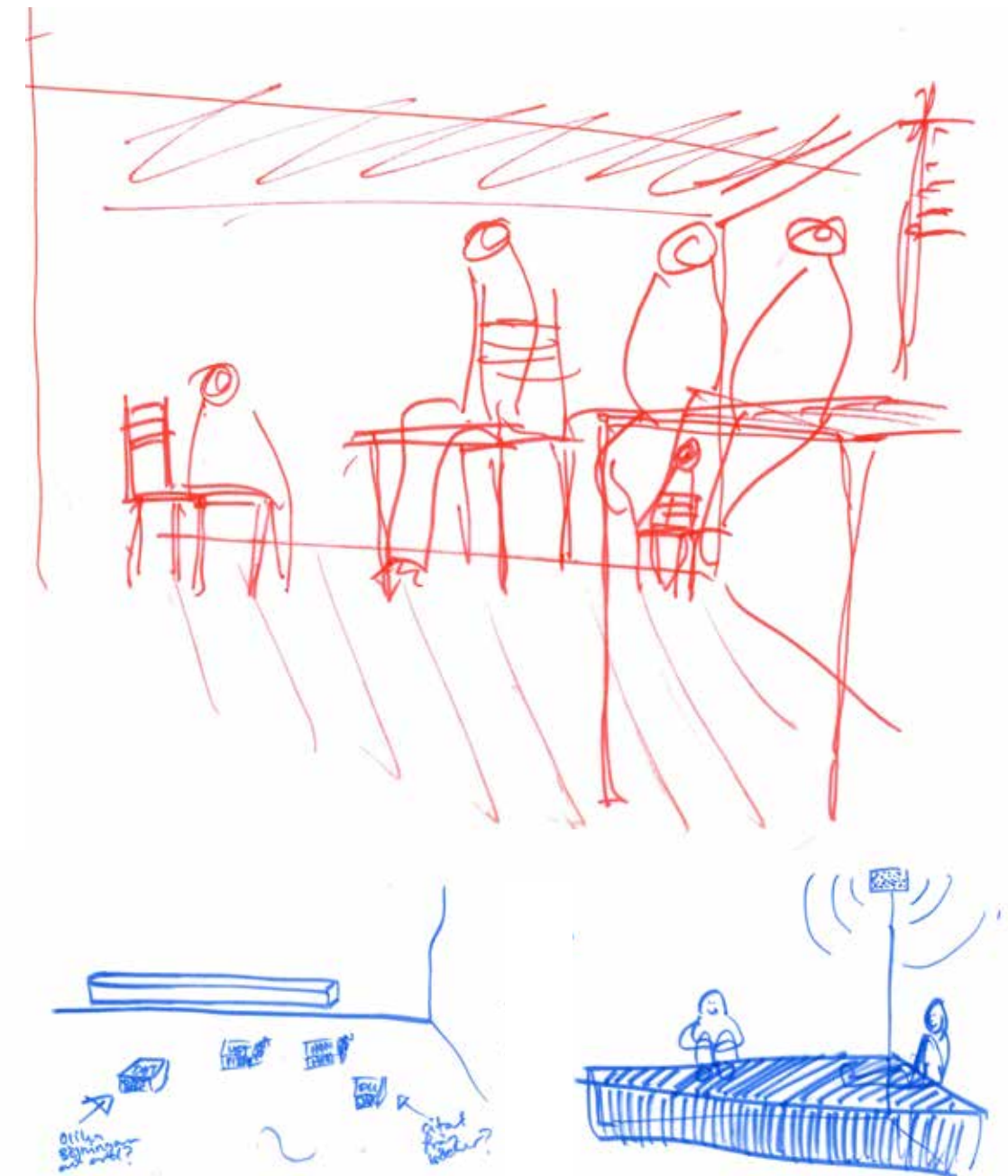
Under denna process blev det allt tydligare att platsen under broarna var en av de mest intressanta. Ett problem med platsen är att detta är där folk rör sig som mest och därför upplevs det olämpligt att göra något som tar allt för stor plats i anspråk på marken. Flera förslag kring denna plats involverade därför att klä in eller måla pelarna och broarnas undersidor. Detta för att skapa en masseffekt och låta broarna ta ännu större visuellt utrymme för att på så sätt komma att dominera platsen. Förslag innefattade även hängande strukturer som förankras i broarna och därmed inte behöver ta upp yta på marken.

Nedan ses några av de platsspecifika skisser vid pelaren under gångbron, utanför tunnelbanans entré.

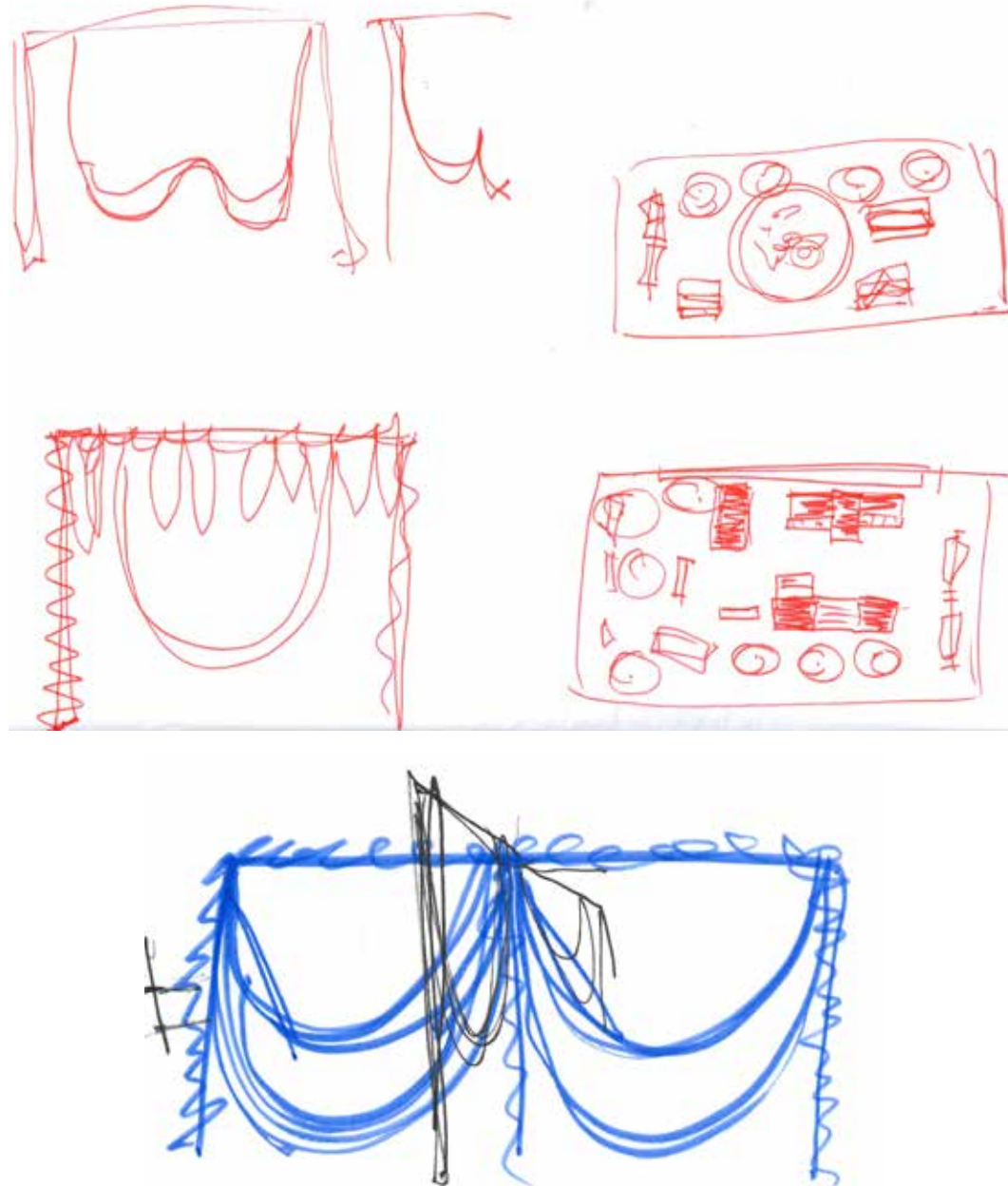
Skisser på idéer under broarna.

På platsen precis utanför biblioteket skissades på olika sittmöjligheter samt funktioner kopplade till biblioteket. En sittplats med högtalare som läste upp sagor, flyttbara klossar med ord som kan användas likt kylskåpspoesi var några av förslagen. Flera skisser involverade även på denna plats användning av taket för att hänga upp något som gör platsen ombonad och speciell.

Skisser på idéer utanför biblioteket.

I den norra delen kom många förslag att involvera metallställningarna varav hängmattor, gungliknande strukturer och hammockar är några exempel. Flera av idéerna involverade att klä in metallställningarna i olika material. Tankar på att knyta samman de olika platserna med färg och material var något som började diskuteras och undersökas. Det gjordes även skisser i plan där hela rummet togs in.

Skisser på idéer i norra delen och runt metallställningarna.

På de mindre ytorna över fontänerna gjordes en stor variation av skisser utan att ge en passande och för platsen intressant idé. Den idé som kändes mest intressant var att använda ramar som en genomgående struktur i centrumet. Dessa kunde skapa sittplatser, inspirera till lek och vara något som man passerar igenom eller går under. Den sistnämnda typen kunde placeras över fontänerna utan att minska framkomligheten.

Skisser på olika ramar och funktioner.

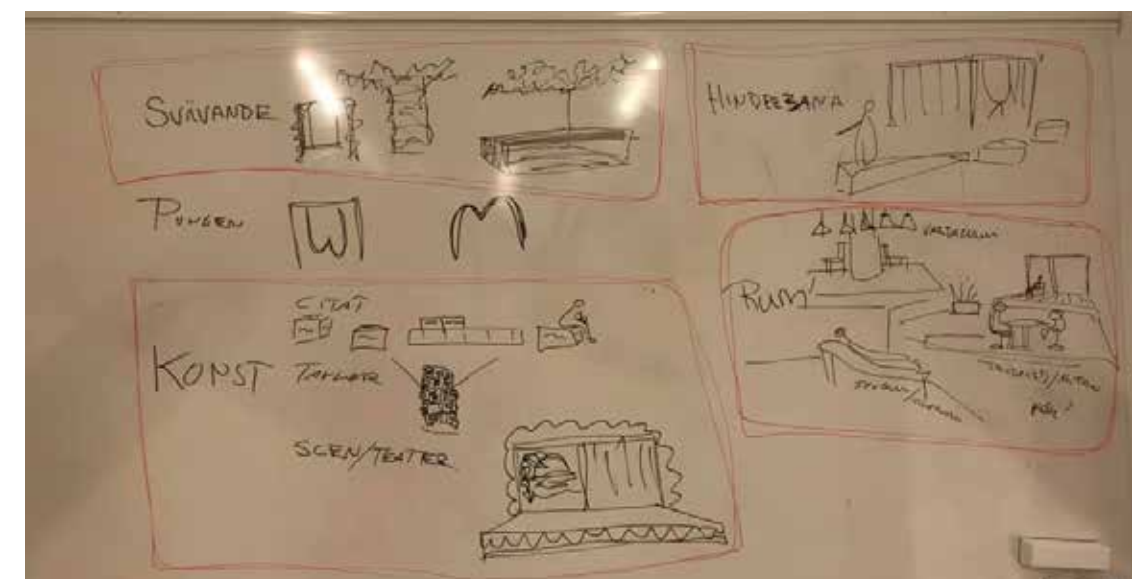
Efter dessa dagar av idégenererande, skissande och diskussion samlades allt material för en grundlig genomgång och sortering. Vissa skisser sållades bort medan andra sparades och åter sorterades i grupper. Ur denna process kom sex teman som upplevdes mer intressanta för platsen och möjliga att arbeta vidare med. Dessa var: hinderbana, ljud, ljus, scen, tak, rum med möbler. Utifrån dessa teman skissade vi och gjordes moodboards med inspirationsbilder. Varje tema gicks därefter igenom på en whiteboard där förslag och idéer samlades. I denna genomgång framkom att flera av förslagen går att kombinera. Detta gällde framförallt ljus och ljud som vi i detta fall inte tyckte var tillräckligt starka för att själva utgöra det dominerande inslaget på platsen. Under sommaren har ljusinstallationer liten effekt och ljudet från tunnelbanan kan bli svårt att överrösta. Dessa är däremot passande att kombinera med kategorin Scen som kom att innefatta allt fler konstformer. I slutet av dagen hade fyra förslag på koncept tagits fram:

- Svävande
- Konst och kultur
- Hemma i Bredäng
- Hinderbana

30-31 JANUARI 2020

KONCEPTFÖRSLAG

Utifrån de fyra koncepten skissades nya förslag för att binda samman centrumets olika delar och skapa en tydlig karaktär för projektet

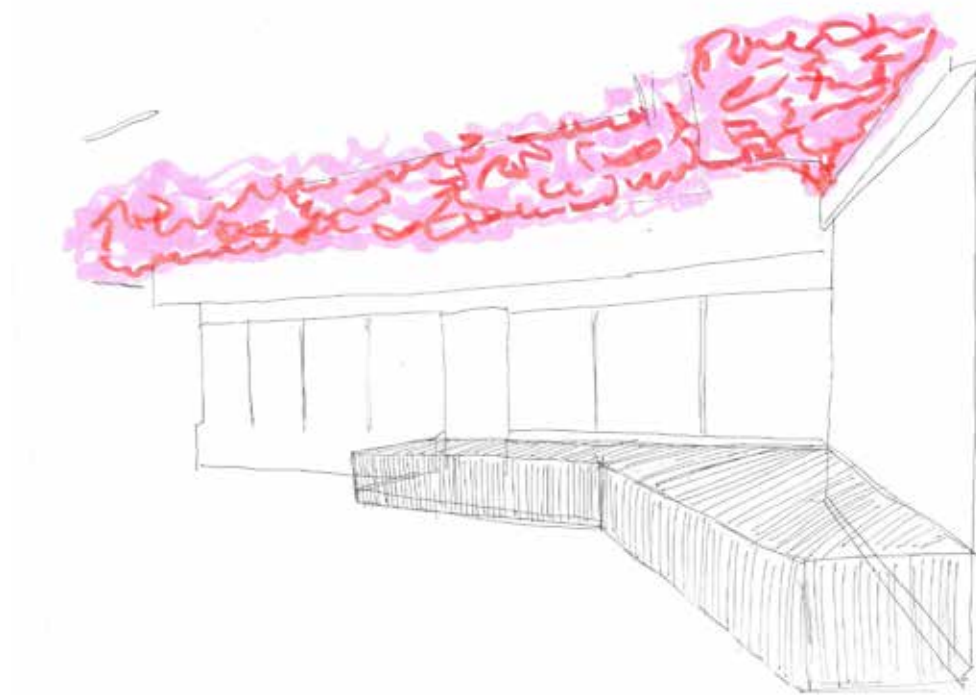
De fyra konceptförslagen sammanfattade på whiteboard.

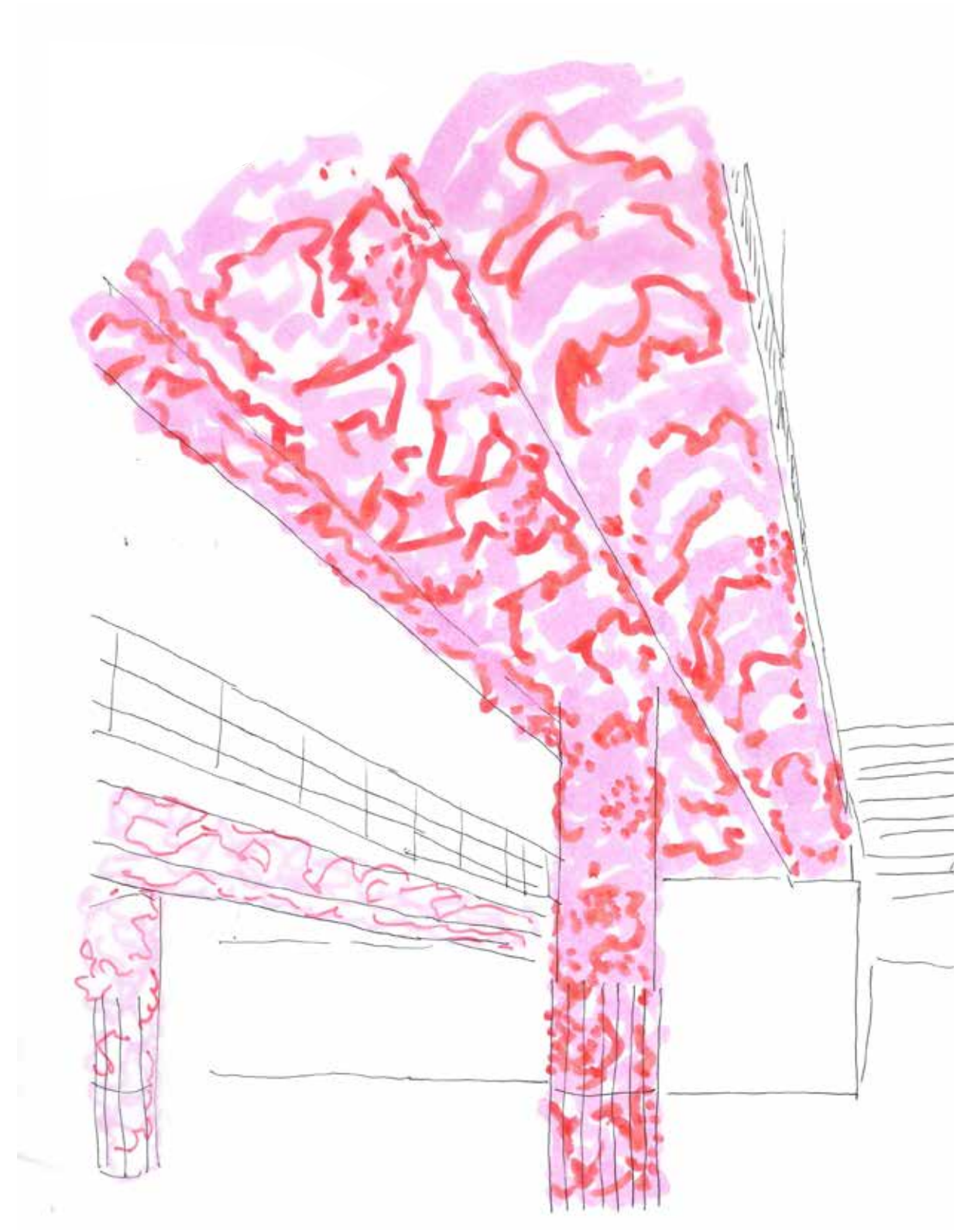
Fredrik Wennberg tillsammans med olika sorters hiner för konceptet Hinderbana uppritade på whiteboard.

SVÄVANDE

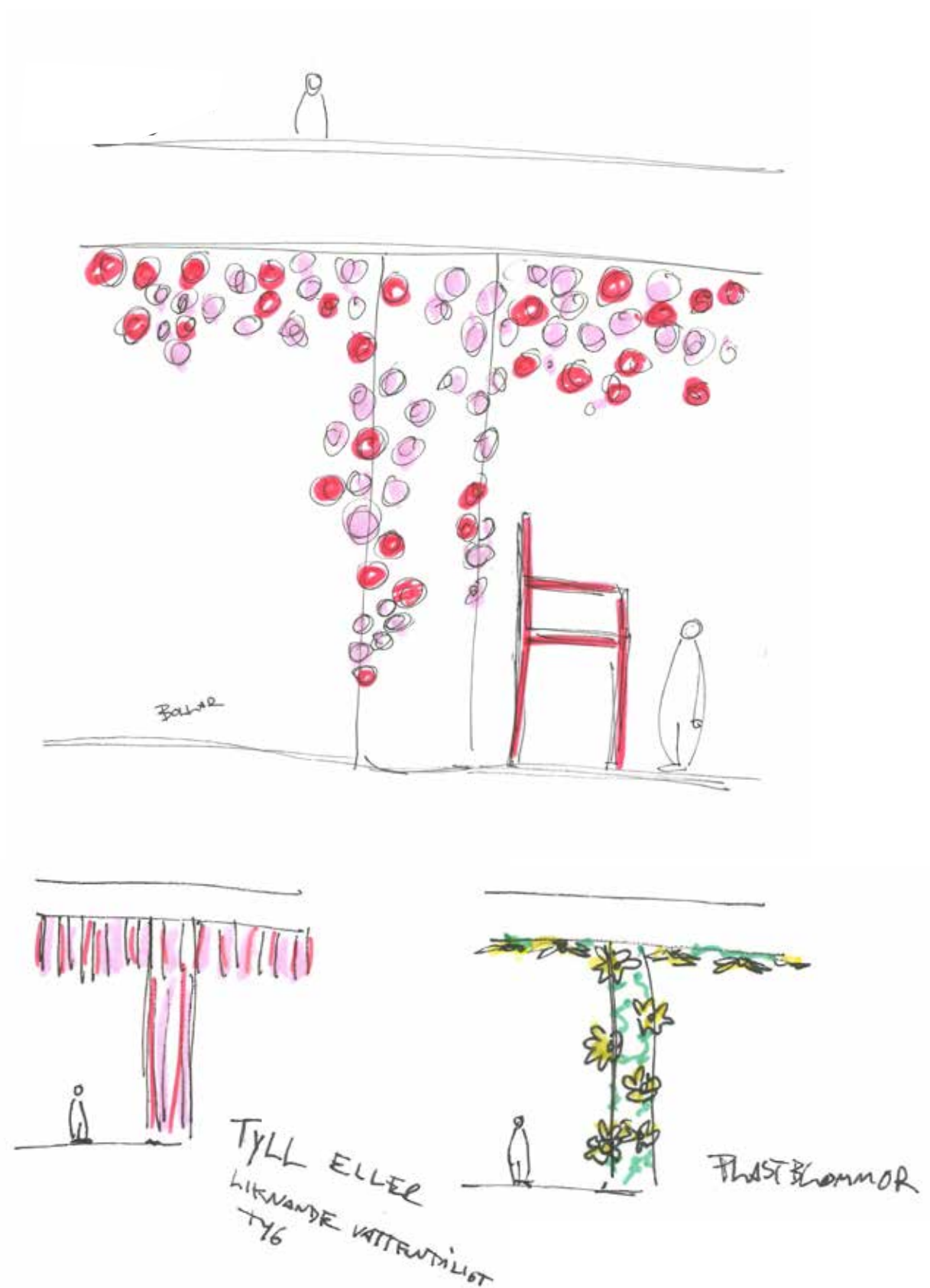
Konceptet Svävande är sprunget ur kategorin tak. Konceptet strävar efter att framhäva Bredängs centrum genom att klä in och skapa konstverk kring befintliga strukturer. Genom att sätta fokus på olika element och delar av platsen är målet att skapa diskussion och engagemang för den offentliga miljön i centrumet. Då befintliga strukturer används som utgångspunkt för installationer skapas en möjlighet för brukare av platsen att uppleva och tolka dessa på nya sätt i enlighet med Zimms (2016) definition av platsskapande. I konceptet föreslås en stor installation där de karaktäristiska broarna och rummet under dessa används. Genom att använda broarna kan en masseffekt skapas då dessa med sin storlek och placering dominerar platsen. Ett konstverk som skapas kring dessa kan komma att påverka hela centrumet då detta är platsen där flest människor rör sig. Svävande syftar till att arbeta med tak och det vertikala planet för att hålla ytor fria och öppna då centrumet redan är kraftigt möblerat. I konceptet föreslås även två mindre installationer, en utanför biblioteket och en vid metallställningarna i centrumets norra del. De olika platserna länkas samman genom färg och material. Exempel på material för att skapa detta tak är plastblommor, tyg eller platsbollar.

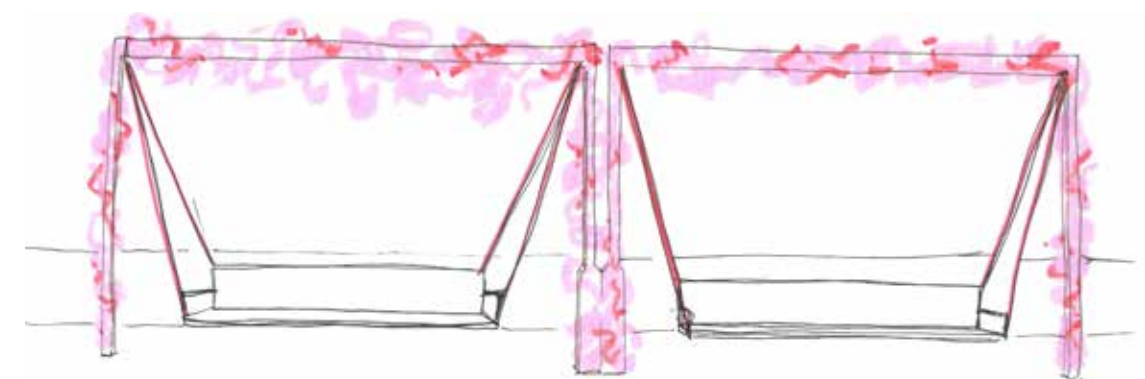
Platsen utanför biblioteket med konceptet Svävande.

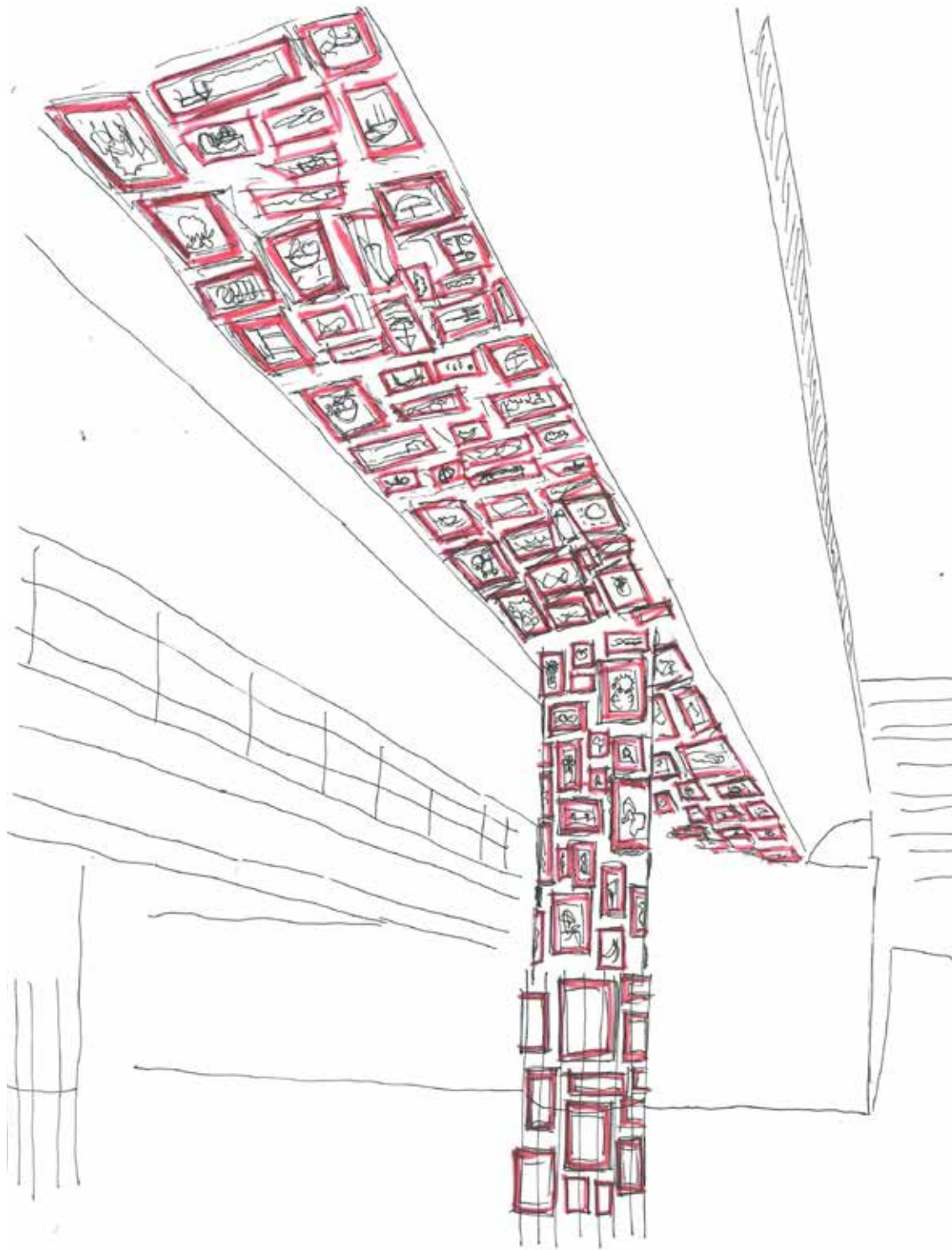
Koncept Svävande under broarna utanför tunnelbanan.

Förslag på vad som kunde hänga under broarna. Bollar, tyll eller platsblommor diskuterades.

Konceptet Svävande på metallställningarna.

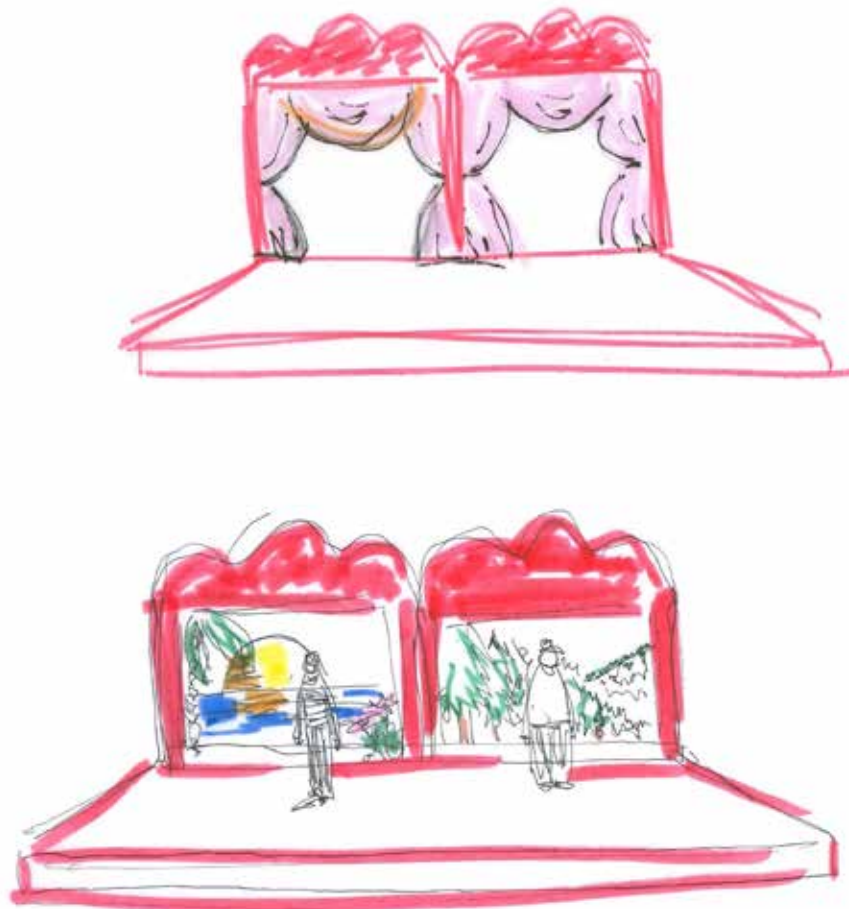
Gångbron utanför tunnelbanan med tavelramar fästa på undersidan enligt konceptet Konst och Kultur.

KONST OCH KULTUR

Konceptet konst och kultur handlar om att aktivera och uppmärksamma Bredäng samt Bredängsbrona. Det finns ett stort engagemang i området och genom detta koncept är syftet att stimulera det. I konceptet föreslås tre installationer inspirerade av olika konstformer: bildkonsten, det skrivna ordet och scenkonsten.

I förslaget föreslås att gångbron tillägnas den målade konsten. Tavlor fästs under gångbrons undersida och på dess pelare. Tavlorna kan föreställa olika motiv och vara i olika storlek. För att skapa ett enhetligt intryck målas alla ramar i en färg som sedan återkommer i de andra installationerna. Tavlorna som är närmast marken är tomma och där får bredängsborna själva måla motiv eller skriva något. Detta kan ske vid ett specifikt event eller löpande under sommaren. Detta blir ett sätt att involvera medborgarna och låta dem påverka platsen. Detta blir till viss del platsskapande enligt Boverkets metod där medborgare och professionella arbetar tillsammans för att bygga en relation till platsen. Svårigheten med denna installation är att fästa alla tavlor. Detta skulle potentiellt kunna göras genom att spänna upp ett nät av stålvajrar längs pelaren och under bron som tavlorna sedan fästs i.

I den norra delen föreslås en scen som byggs under de befintliga metallställningarna. Ställningarna byggs in i trä och bildar därmed en ram runt scenen som förstärker likheten med en teaterscen. Ramen kan fyllas med kulisser, en ridå eller ett draperi alternativt placeras en fond bakom scenen. Scenen, ramen och kulisserna kan tillsammans utgöra bakgrunden i ett foto där den som beträder scenen blir motivet. Detta kan bli en plats där man fotar sig för att lägga ut på sociala medier samtidigt som det blir en fungerande plats för uppträdanden och en inofficiell sittplats. Genom att dessutom kunna spela musik från sin mobil kan scenen användas dagligen. I denna idé blir frågan vad ramen ska fyllas med. Kulisser kan snabbt bli tråkigt och en enklare bakgrund kan därmed vara att föredra. Denna plats blir interaktiv och skapar möjlighet för nya upplevelser vilket kan bidra till att stärka relationen till platsen. Detta blir platsskapande utifrån Zimms (2016) definition men kan även bidra till den platsskapande processen enligt bland andra Cresswell (2005) då människor får möjlighet att skapa nya minnen och känslor inför platsen.

Konceptbilder för scenen från konceptet Konst och Kultur. Den övre scenen visar idén med en ridå och den nedre visar idén med en fond.

Utanför biblioteket föreslås en interaktiv installation inspirerad av kylskåpspoesi. Fyrkantiga kuber med måtten 45x45cm målas i samma färg som de övriga installationerna och på sidorna skrivs ord. Genom att flytta kuberna kan meningar bildas. Kuberna är dimensionerade för att även fungera som flyttbara sittmöbler. Svårigheten med denna idé är vilka ord som bör väljas för att möjliggöra byggandet av så många meningar som möjligt med ett begränsat antal kuber. Platsen är relativt liten och det kan därav bli svårt att få plats med fler än tio kuber. Det finns också en risk att dessa flyttas långt från platsen eller att de stjäls.

Konceptbilder för platsen utanför biblioteket från konceptet Konst och Kultur. Lådornas sidor har olika ord och genom att placera dessa i kombination med varandra kan kända litterära citat byggas upp.

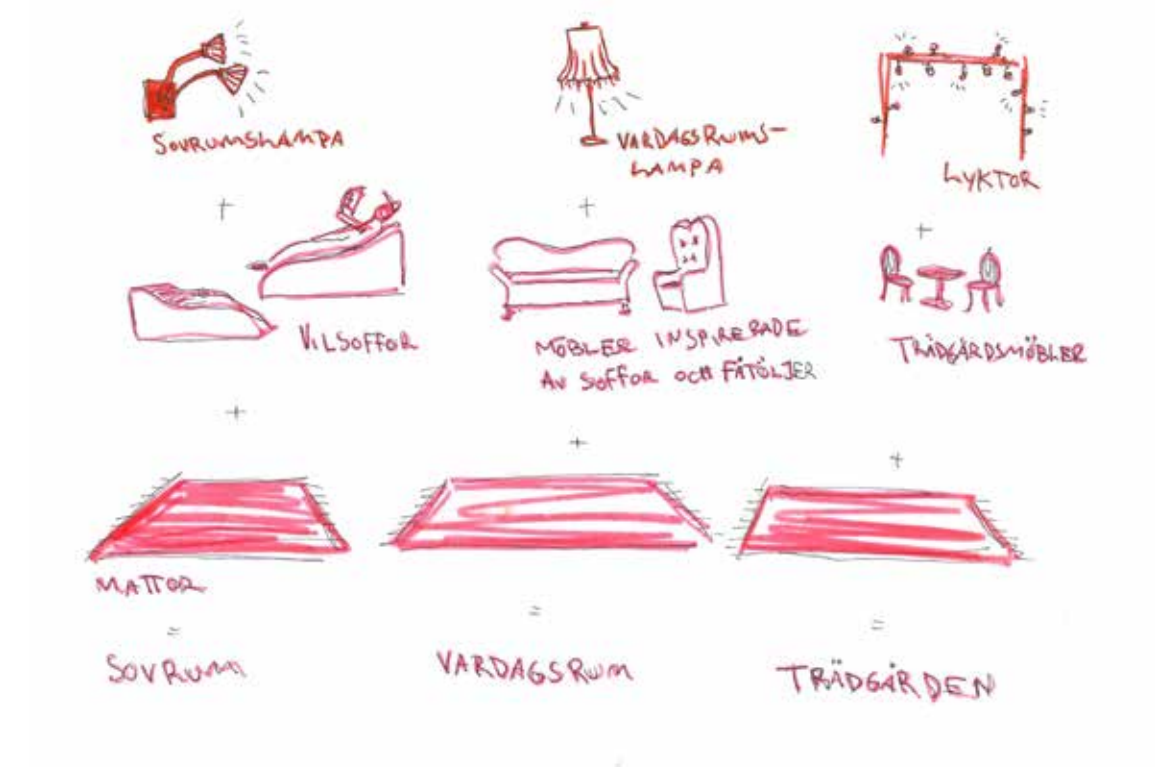
HEMMA I BREDÄNG

För att göra centrumet mer användarvänligt är ett förslag att skapa olika installationer inspirerade av miljöer i ett hem, sovrum, vardagsrum och trädgård/bostadsgård. Dessa tre platser är tänkta att bestå av tre delar: en matta, möbler och en lampa eller annat karaktäristiskt objekt som kan förknippas med rummet i fråga. Installationerna får ett gemensamt färgtema och blir visuellt tilltalande samtidigt som de skapar plats för både vila och aktivitet.

Sovrummet: Möblerna i sovrummet består av bänkar där man både kan sitta och ligga på ett bekvämt sätt. Dessa tillsammans med sovrumslampan och den målade mattan på marken skapar en känsla av rum och att befinna sig på en speciell plats. Här kan det även inbjudas till läsning genom att tillhandahålla böcker.

Vardagsrummet: På den målade mattan i vardagsrumsinstallationen står möbler inspirerade av soffor och fåtöljer. Detta blir en plats där man kan umgås i grupp. Möjlighet att spela linjär radio på platsen undersöks.

Trädgården: Trädgården är lokaliserad vid metallställningarna och där har den målade mattan byts ut till en träaltan. Denna kan fungera som scen men även bli en plats där man kan sitta i solen. Nedanför altanen finns planteringsmoduler från Verkttyglådan som förstärker det gröna på platsen. Intill dessa placeras trädgårdsmöbler.

Konceptskisser för förslaget Hemma i Bredäng

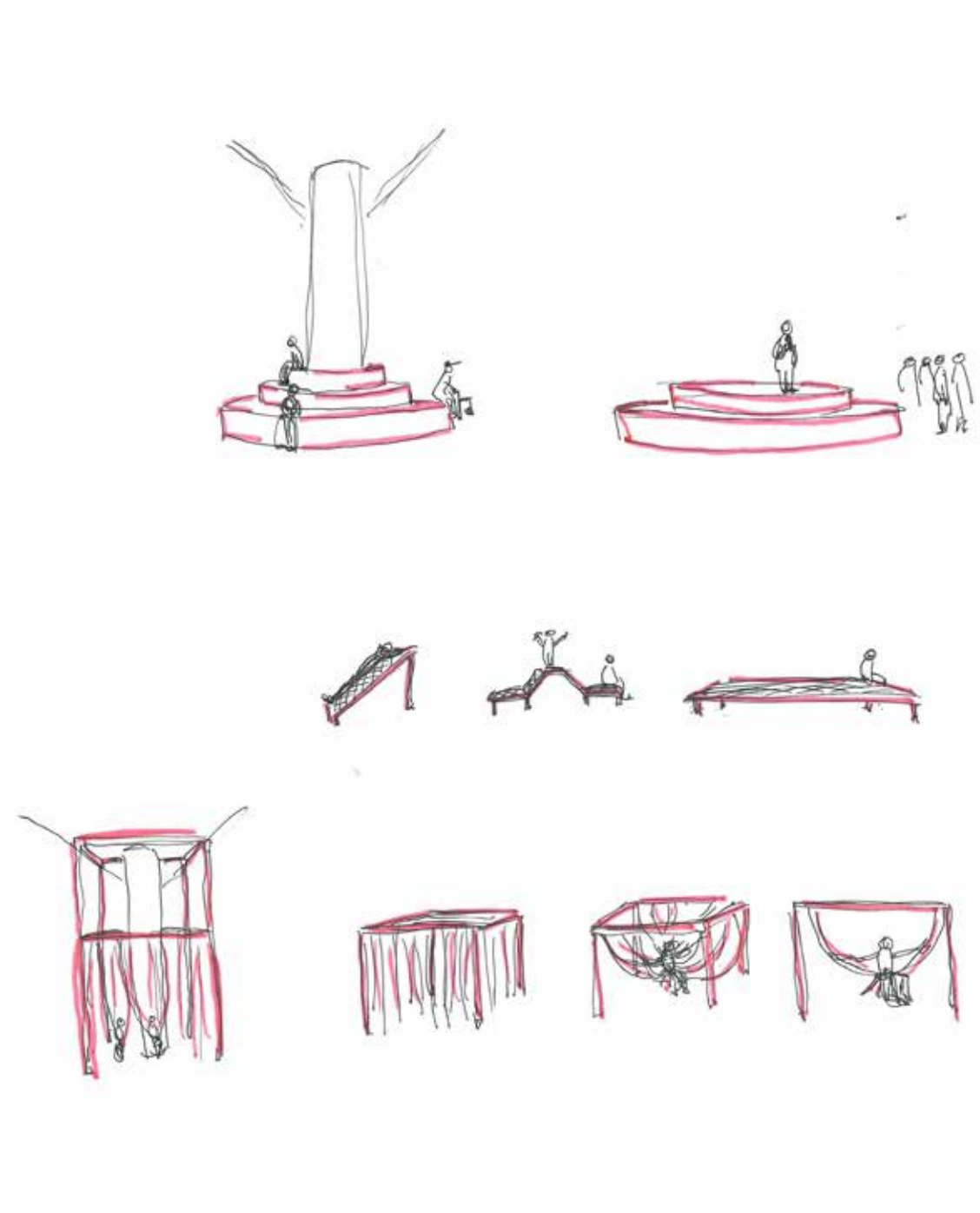
HINDERBANA

Det sista konceptet, hinderbana, är tänkt att fokusera på rörlig aktivering. Med inspiration från olika redskap i skolans gympasal designas lekfulla och karaktärsfulla sittmöbler. Dessa blir interaktiva och flexibla samt uppmuntrar till ett kreativt användande. Några exempel på möjliga installationer kan ses på bilden intill.

Skisser till konceptet Hinderbana

Dessa förslag sammanställdes och skickades till Karin Tufvesson Hjelmfeldt på trafikkontoret som jobbar med Levande Stockholm. Tillsammans med henne diskuterade vi och valde ut koncept som vi alla ansåg möjligt att genomföra inom ramen för projektet.

Konceptskisser för förslaget Hinderbana

3 FEBRUARI 2020

INMÄTNING AV POTENTIELLA PLATSER

Vid detta platsbesök mättes de tre tilltänkta platserna för installationerna. Gångbron mättes upp samt broräckets dimensioner. Brons pelare mättes och utifrån denna gjordes ett antagande hur mycket plats som var möjlig att ta i anspråk till en installation som exempelvis Tjocka mattan i Hinderbanekonceptet. Det konstaterades att platsen bör lämnas öppen för att inte hindra framkomligheten ytterligare i det redan möblerade centrumet. Under besöket blev det tydligt att hinderbanekonceptet inte var lämpligt på platsen och därför valdes detta bort.

Platsen utanför biblioteket var vid besöket mycket smutsig och upplevdes som oinbjudande. Vid närmare undersökning upptäcktes en kraftig lutning från fasaden vilket försvårar både möjlighet att bygga något på platsen samt generell användningen av platsen. Den negativa upplevelsen av platsen medförde att den valdes bort som potentiell yta för någon av installationerna.

Den norra delen av centrumet granskades och metallställningarna mättes upp samt dess förhållande till omkringliggande träd och murar.

INFÖR GESTALTNING

Vad vi tar med oss:

- Konceptet Svävande.
- Konceptet Konst och Kultur .
- Rummet under gångbron som plats för installation.
- Den norra delen och metallställningarna som plats för installation.

Som tidigare nämnt invigdes Bredängs Centrum 1965. Den tidstypiska utformningen tillsammans med de tre broarna över torget gör Bredäng centrum till ett barn av sin tid. I samtal och möten med områdets brukare framkom ett missnöje gällande det visuella intrycket. Detta missnöjde föreföll bero på bristande förvaltning och renhållning vilket vidare kan ha lett till en negativ inställning mot den arkitektoniska utformningen. Arkitekturen i Bredängs centrum har ett högt kulturhistoriskt värde och bör därför framhävas och uppmärksammas snarare än förändras. Ett sätt att göra detta på är genom att lyfta och apostrofera ett, för platsen, karaktäristiskt element. I analysen framkommer broarna som dominerande element samt karaktäristiska för platsen. Gångbron över centrumet bedöms vara den viktigaste både rumsligt och visuellt. Det är dessutom området under gångbron som upplevs vara den mest aktiva platsen vad gäller rörelse. Att skapa en temporär installation kring bron skulle därmed vara det mest effektiva för att nå så många av områdets brukare som möjligt. Genom att rikta blicken mot ett specifikt element är förhoppningen att hela platsen hamnar i blickfånget och uppmärksammas.

Bredäng centrum har flera väl fungerande verksamheter och under dagtid är det mycket folk i rörelse. Under kvällar och nätter upplever vissa boende otrygghet på grund av den kriminella verksamhet som finns i området. Då temporär arkitektur inte ska användas som lösning på ett permanent problem (Zimm 2016) kommer fokus inte ligga på att bli av med den kriminella verksamheten. Detta är ett problem som kräver ett långsiktigt, politiskt arbete med social hållbarhet samt polisiära insatser. Det som kan göras med temporär arkitektur för att minska den upplevda otryggheten är att stärka Bredängs centrum som mötesplats. Att aktivera platsen och locka fler att använda den kan få positiva följder. Dels kan det stärka relationen mellan människor och plats vilket i sin tur kan stärka viljan att ta hand om platsen (Boverket 2019). Detta kan minska benägenhet till nedskräpning och skadegörelse som är vanligt förekommande i Bredäng enligt flera fastighetsägare. Fler brukare av en plats, som dessutom använder den under en längre tid, bidrar till Jane Jacobs välkända begrepp, "Eyes on the streets" från boken *The Death and Life of Great American Cities* från 1961. I dagsläget är det pojkar och unga män som använder Bredängs centrum på kvällar och nätter. Genom att få fler målgrupper att använda platsen kan den upplevda tryggheten öka. En av de grupper i samhället som har ett särskilt behov platser att samlas på i det offentliga rummet är unga tjejer (Zimm 2016). I projektet Rosens röda matta arbetade Malmö stad tillsammans med andra

aktörer och medborgare för att skapa en jämställd plats. Projektet byggde på deltagande och dialog med barn och unga. I arbetet blev det tydligt att tjejerna önskade plats för kulturella aktiviteter som sång och dans i den offentliga miljön (Björnsson, M. 2014). Genom att bygga en scen i Bredängs centrum kan tjejer få ta plats samtidigt som initiativ som Bredängsdagen eller sommarfestivalen som redan finns i området kan lokaliseras mer centralt. En scen kan också skapa förutsättningar för verksamheter som Fryshuset, Unga Arena, Kulturskolan och Panncentralen att anordna evenemang och aktiviteter som i sin tur kan locka ytterligare målgrupper. För att ge scenen fler funktioner än en plats att stå, sitta eller hänga på då det inte är något evenemang kan möjligheten att spela musik inspirera till sång och dans. Risken att ljud skulle störa boende runt omkring är liten då de flesta bostäder ligger utanför centrum.

Bredäng är en väldigt grön stadsdel och själva centrumet omgärdas av parker och naturmark. Trots att centrumet är relativt grönt framkom i flera samtal med verksamheter och boende en önskan mer grönska och fler sittplatser. Sittplatser är också något det finns relativt gott om i centrumet. En tolkning av detta är att den grönska och de sittplatser som finns är olämpliga för platsen. För att göra centrumet mer inbjudande bör det smyckas med grönska som kontrasterar mot den grå betongen och tar större plats visuellt. Ett exempel på detta är pelargonpelarna som ingår i Levande Stockholms verktygslåda som vid inspektion uppfattades som färgstarka och exklusiva. Nya sittplatser som skiljer sig från de befintliga bör placeras i strategiska lägen för att underlätta användning och öka diversiteten. Dessa tillägg kan bli ett sätt att få in färg på platsen, något som också många boende önskade. Enligt Gehl (2011:11) kan social interaktion samt frivillig och spontan aktivitet på en plats öka om kvaliteten på den offentliga miljön höjs. Detta kan i längden få påverkan på den upplevda tryggheten och gemenskapen i området.

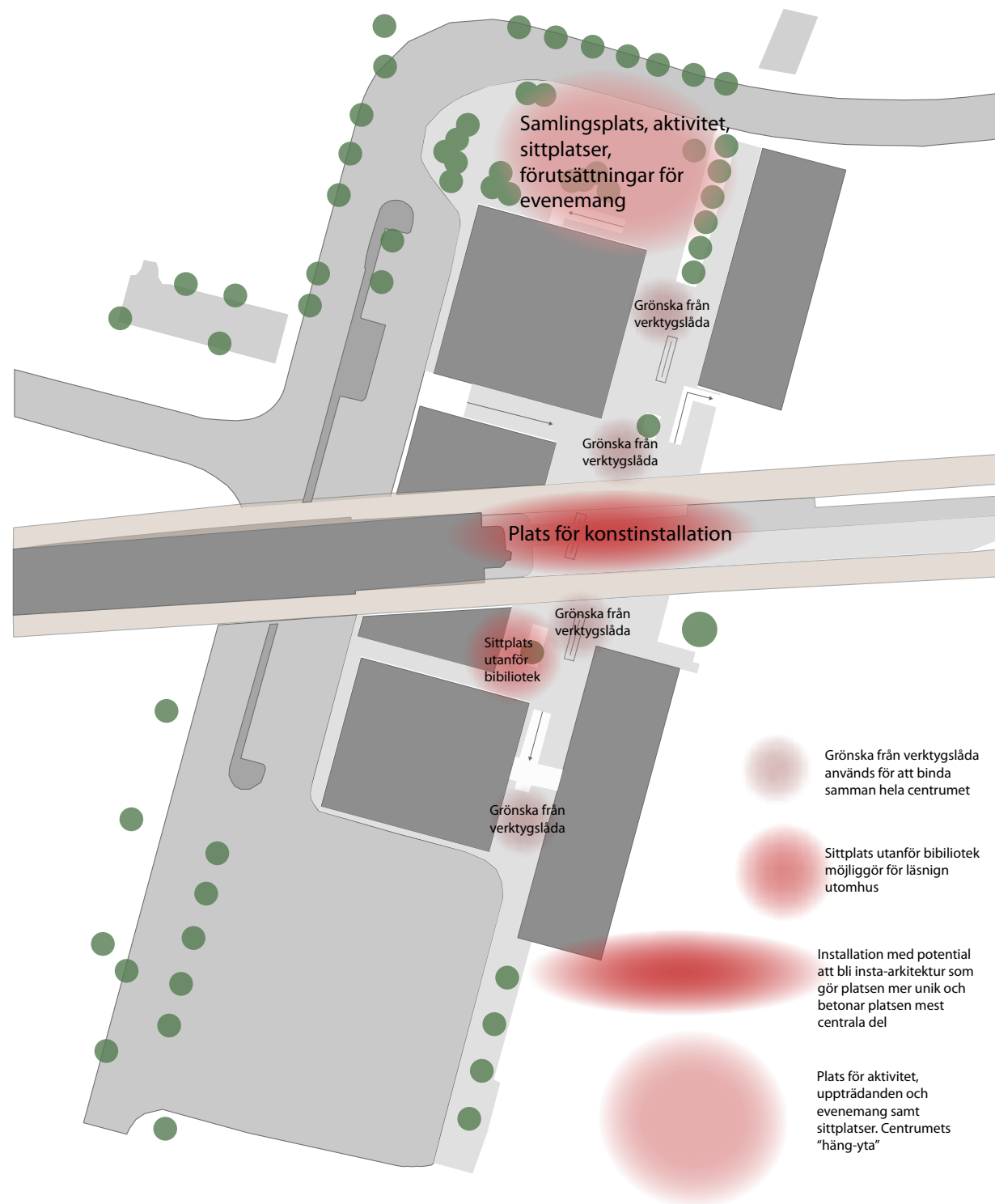
Sommaren 2019 fick Bredäng jättestolen som blev mycket uppskattad av de boende i området. I samtal med människor på torget nämnde flera att stolen fotades och lades ut på sociala medier och därmed fångade folks uppmärksamhet. Det blev något som "satte Bredäng på kartan". Denna beskrivning av jättestolens inverkan påminner om det som Zimm (2016) kallar insta-arkitektur. Detta är något att utveckla och ta in i förslaget. Genom att designa något som boende och brukare vill fota skapas en interaktion mellan platsen, motivet och personen som fotar. Att sedan dela på sociala medier är ytterligare ett sätt att interagera.

Under arbetets olika delar har vi fått en kunskap om Bredäng Centrum som vi tar med oss in i nästa fas av arbetet. Vi har använt oss av punkterna "Vad vi tar med oss" för att visa vad som påverkat våra tankar kring arbetet mest i varje del. Vissa av dessa kommer synas i den faktiska utformningen av platsen medan andra kommer användas som i diskussionen. Samtliga punkter som vi tagit med oss genom arbetet blir utgångspunkten för att ta fram programpunkter för gestaltningen. visas nedan, de fetmarkerade är de som kommer användas som programpunkter och påverka själva utformandet av gestaltningen i större grad.

I nästa steg sammanfattas samtliga punkter från "Vad vi tar med oss" till programpunkter.

PROGRAMPUNKTER

- Skapa en samlingsplats med förutsättningar för evenemang och uppträdanden i centrumets norra del.
- Skapa en konstinstallation under gångbron som bli speciell för Bredäng och bidrar till att sätt Bredäng på kartan.
- Integrera jättestolen.
- Använda rött och rosa som genomgående färger i projektet.
- Använda möbler och växter från Levande Stockholms verktygslåda för att binda samman hela centrumet.

Grönska från verktygslåda används för att binda samman hela centrumet

Sittplats utanför bibliotek möjliggör för läsning utomhus

Installation med potential att bli insta-arkitektur som gör platsen mer unik och betonar platsen mest centrala del

Plats för aktivitet, uppträdanden och evenemang samt sittplatser. Centrumets "häng-yta"

DEL IV- FÖRSLAGET

KONCEPT - DU ÄR KONSTVERKET

Den bärande idén är att framhäva Bredäng som mötesplats för de som bor och besöker stadsdelen. Att skapa förutsättningar för de boende i Bredäng att uttrycka sin kreativitet genom spontana uppträdanden på en plats som samtidigt är ett solbelyst trädäck för avslappnad vila. Genom att i Bredäng skapa spännande bakgrunder för ett foto kan besökare interagera med platsen genom att ta och sprida bilder. Målet är att besökare och boende lägger ut dessa för att visa upp både sig själva och deras bild av Bredäng. Bredängs sommartorg 2020 blir en plats där Bredängsborna och Bredäng får stå i fokus, bokstavligen.

FÖRSLAGET

Förslaget för Bredängs sommartorg 2020 består av två platsspecifika installationer samt utplacerade möbler och sommarblommor från Levande Stockholms verktygslåda. Installationerna och möbleringen ämnar bidra till aktivering av den offentliga miljön och möjliggöra för besökare att uppleva platsen på ett nytt sätt i enlighet med Zimms (2016) definition av platsskapande.

I detta kapitel redovisas resultatet av arbetet. Först det slutgiltiga konceptet och sedan de olika installationerna av temporär arkitektur som gestaltats för att bidra till platsskapande och ökad aktivering i Bredäng Centrum. För att projektet sedan ska gå att förverkliga finns även en del som kallas Från idé till verklighet med konstruktionsritningar och foton av när installationerna byggs upp och monteras.

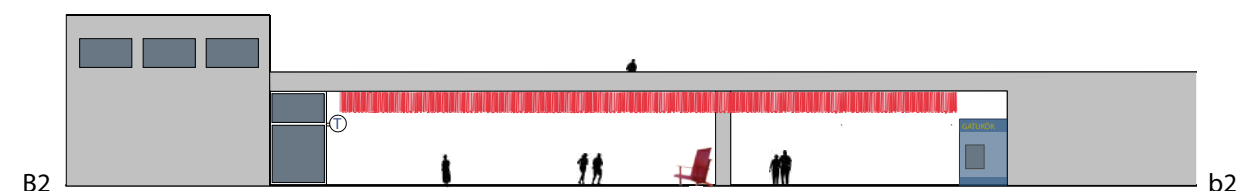

Visionsbild av installationen Foajén.

FOAJÉN

Den första installationen är lokaliserad under gångbron framför tunnelbanan. Som tidigare nämnt anser vi att detta är centrumets viktigaste plats och den plats där flest personer passerar. Denna plats blir nu förstärkt som Bredängs foajé och stora entré där besökare och boende hälsas välkomna med ett konstverk som tar visuell plats utan att ta fysisk plats.

Idéen till installationen kom under skissprocessen där broarna som tak började undersökas. Tidiga skisser innefattade målning av bron och dess pelare för att senare utvecklas till inklädning eller upphängning av objekt eller material. Skapandet av ett tak medför att marken nedanför kan hållas öppen och mobiliteten på platsen inte påverkas. Genom att klä in hela brons undersida i ett material kan en installation som manifesterar sig visuellt på platsen skapas. Denna installation blir något speciellt och eget, som kan bidra till att tillfälligt förstärka Bredängs unika karaktär i enlighet med Hagues (2005) tankar kring plats.

Sektion B2-b2 visar när tylllet hänger under gångbron. Sektionens dragning kan ses på sid 38-39.

En del av arbetet var att undersöka olika material som skulle kunna användas. Priser, tillgång och kvalitet var något som blev styrande för att kunna realisera installationen. Ett av förslagen i konceptet Svävande var att använda tyg. Olika tyger granskades och slutligen beslutades att tyll skulle användas. Materialet användes på platsen under sommaren 2019, och bedömdes fungera bra i offentlig miljö både gällande tålighet och visuellt intryck. Tyll är dessutom ett billigt tyg som enligt entreprenörerna, som ska verkställa installationerna, är lätt att få tag på. Då färgerna rött och rosa användes under tidigare års gestaltning, passar ihop med levande Stockholms övriga utrustning, och enligt oss redan är etablerade på platsen valdes dessa färger till tyll. Färgerna har valts som genomgående i hela projektet. Tyll fästs på ett rutnät av stålvaror som förankras i bron. Tyll hänger ner en meter under bron och skapar därmed ett tak som samspelar med vinden, ger färg till centrumet och välkomnar besökare som kommer till och från tunnelbanan. Framför gångbrons pelare placeras den röda jättestolen som enligt flera boende i området bidrog till att "sätta Bredäng på kartan" under 2019. Jättestolen får av denna anledning en central roll och blir tillsammans med det matchande rosa och röda taket något uppseendeväckande som tillfälligt definierar platsen. Tillsammans utgör det färgskiftande taket, bropelaren i betong och stolen en spektakulär bakgrund till konstverket där Bredängsbon eller besökaren står i fokus. Genom att fota sig vid verket blir besökaren motivet och kan vara med och visa upp sin bild av Bredäng. På detta sätt kan Bredäng få spridning på sociala medier och en annan bild än den som rapporteras i media kan visas upp. Målet är att installationen ska komma att bli Insta-arkitektur och därmed får möjlighet att påverka platsen även långt efter att den monterats ner i likhet med Zimms (2016) exempel med *Aéroflorale II – L'Expédition Végétale* i Dessau 2010.

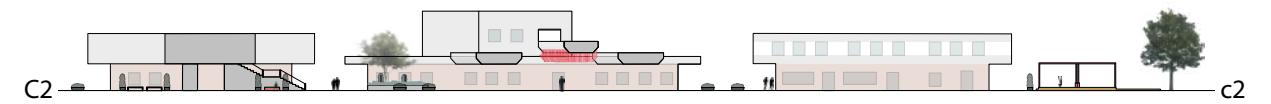
SCENEN

Den andra installationen lokaliseras vid metallställningarna i centrumets norra del som idag är outnyttjad. Med installationen vi kallar Scenen blir platsen lätt att använda. Scenen är en plats för Bredängs boende och besökare att både vila och hänga i solen eller leka med tyllängderna och lekskulpturerna. För den som vill går det att använda scenen för kreativa uttryck i till exempel teater, sång och dans. Här finns plats för Bredängsborna att skapa nya minnen och använda centrumet på ett nytt sätt.

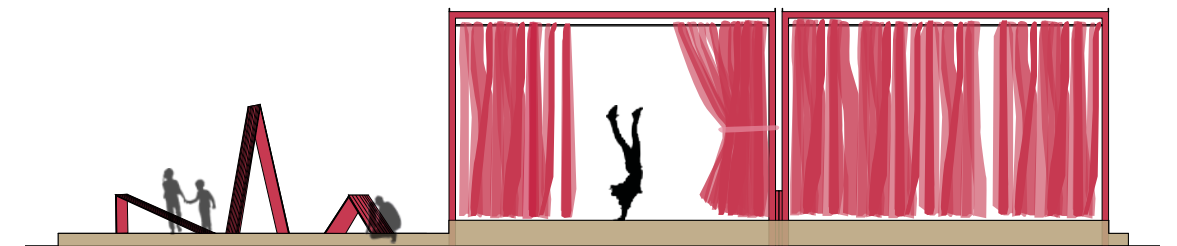
Tidigt i processen kom en scen upp som lämpligt tillägg för att skapa möjlighet för evenemang, vilket blev första utgångspunkten i designandet av installationen som sedan utvecklades i konceptet Konst och Kultur. Det finns ett stort engagemang i området. Genom att skapa förutsättningar för människor att samlas samt möjliggöra för föreningar och verksamheter att hålla evenemang kan platsen aktiveras. Installationen består av fyra delar: de befintliga metallställningarna som målas in, ett trädäck i två nivåer, lekskulpturer, och en ridå av tyll. Metallställningarna integreras i den översta nivån av trädäcket och målas tillsammans med däckets kanter in i samma jordgubbsröda färg som jättestolen. På detta sätt skapar metallställningen och de röda kanterna en ram runt trädäckets högsta nivå. Detta blir scenen. Ridån består av tyll som fästs på ett metallrör, och därmed på ett enkelt sätt går att dra fram och tillbaka. Tyll och färgkombinationen knyter ihop scenen med installationen under bron. Genom att knyta och fläta samman flera av tygerna i ridån kan gungliknande sittplatser skapas. Dessa blir ett lekfullt inslag som också uppmuntrar till kreativitet. Ridån kan också bara hänga och ge scenen en fond. Precis som i installationen under bron utgör här scenen, ramen och ridån en bakgrund till tavlan där den som beträder scenen är motivet i konstverket.

Trädäckets lägre nivå utgörs av ett skulpturlandskap inspirerat av teaterns sufflörluckor. Sufflörluckorna kan med sina olika höjder och lutningar användas som bänk och ryggstöd och är tänkta att bidra estetiskt till platsen. Samtidigt kan de genom sin färg och funktion länkas samman med jättestolen som uppmuntrar till lekfullhet och ett kreativt sätt att sitta. Sufflörluckorna går även att likna med små kajor och kan därmed användas till lek.

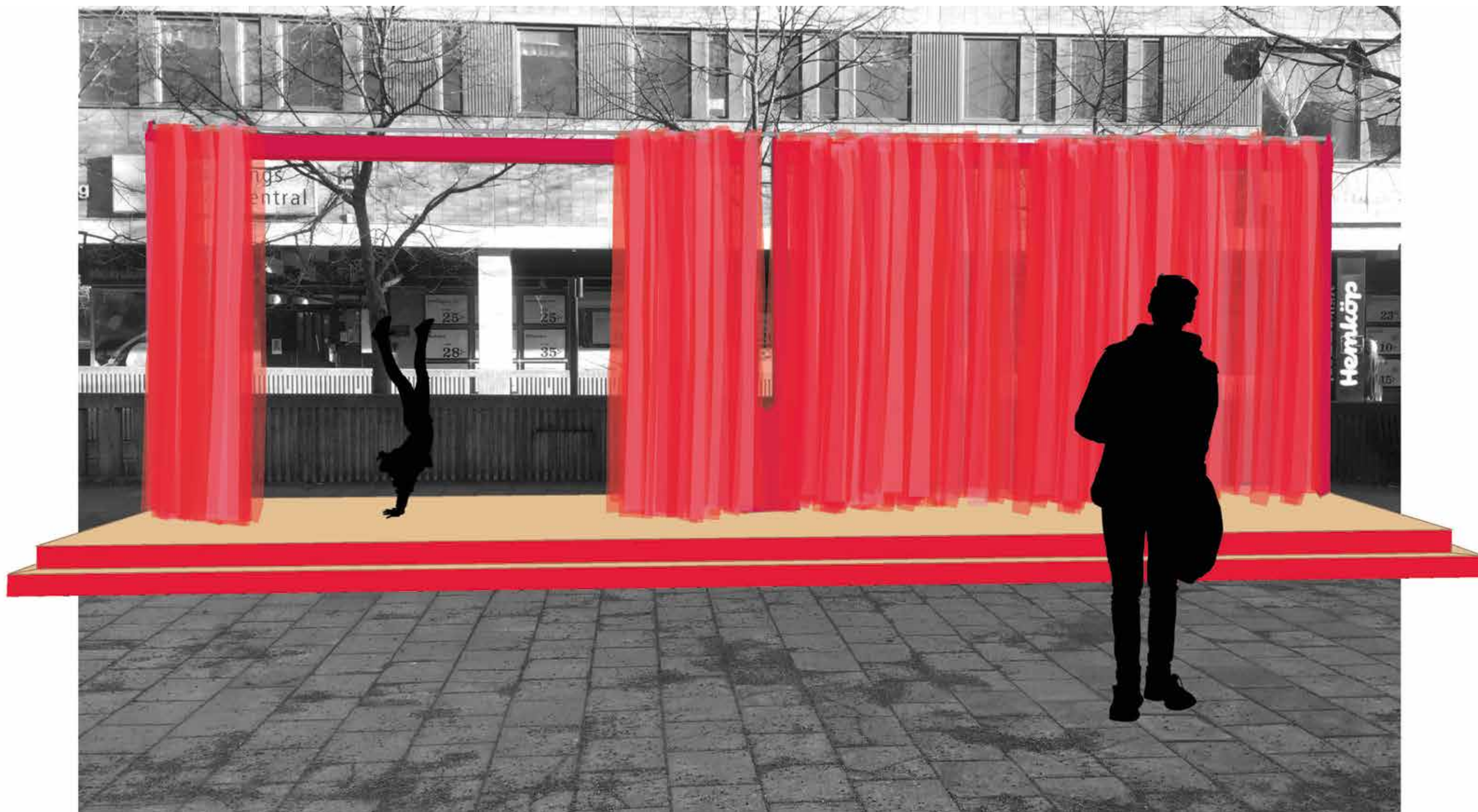
Installationen kan bli en del av centrumet där fler målgrupper kan ta plats. Denna installation skulle kunna locka unga tjejer, en målgrupp som idag inte har en tydlig plats i centrumet. Scenen kan bli en plats för kulturella aktiviteter som sång och dans. Scenen är både en plats att hänga i solen och en plats för uppträdanden. Genom en manuell högtalare gjord i plåt kan musik spelas från mobilen helt utan el eller sladdar. Denna fungerar som en förstärkare av mobilens egen högtalare likt hur man kan stoppa en mobil i ett glas eller skål för att få högre ljud. Genom denna installation får den norra delen av centrumet en tydlig funktion som kan locka boende och besökare.

Sektion C2-c2 där scenen syns längst till höger. Sektionens dragning kan ses på sid 38-39.

Visionsbild av installationen Scenen. Till vänster ses de lekfulla skulpturerna sufflörluckorna och till höger scenen med ridå.

Tidig visionsbild av installationen Scenen. Innan sufflörluckorna och det extra däckat lades till.

MÖBLERING

För att få fler människor att stanna i centrum och använda platsen under längre tid är sittplatser av stor vikt. Att öka möjligheterna att sitta ökar därmed möjlighet att aktivera torget. Sittmöbler från Levande Stockholms verktygslåda placeras ut över hela torget och skapar inbjudande sittplatser inramade av sommarblommor.

Framför scenen används fyra röda bänkar som åskådarplatser på första parkett. För att bänkarna ska kunna användas även när det inte är evenemang är dessa placerade med ett generöst avstånd till scenen. Detta för att skapa ett utrymme tillräckligt stort för att en grupp ska kunna använda scen för dans eller häng samtidigt som bänkarna används av ett annat sällskap. I den nordvästra delen skapar fyra rosa bänkbord en samlingsplats där boende och besökare kan hänga eller äta medhavd mat. Sittplatserna ligger i anslutning till Svenska kyrkan som under sommaren har ett utomhuskafé som troligtvis kan flytta ut i centrumet under varma dagar. De befintliga sittplatserna i kombination med de nya möblerna och scenen skapar en yta där många kan samlas. Platsen har goda sollägen och passeras på vägen från tunnelbanan mot Mälarhöjdsbadet och kan därför bli en utmärkt pausplats.

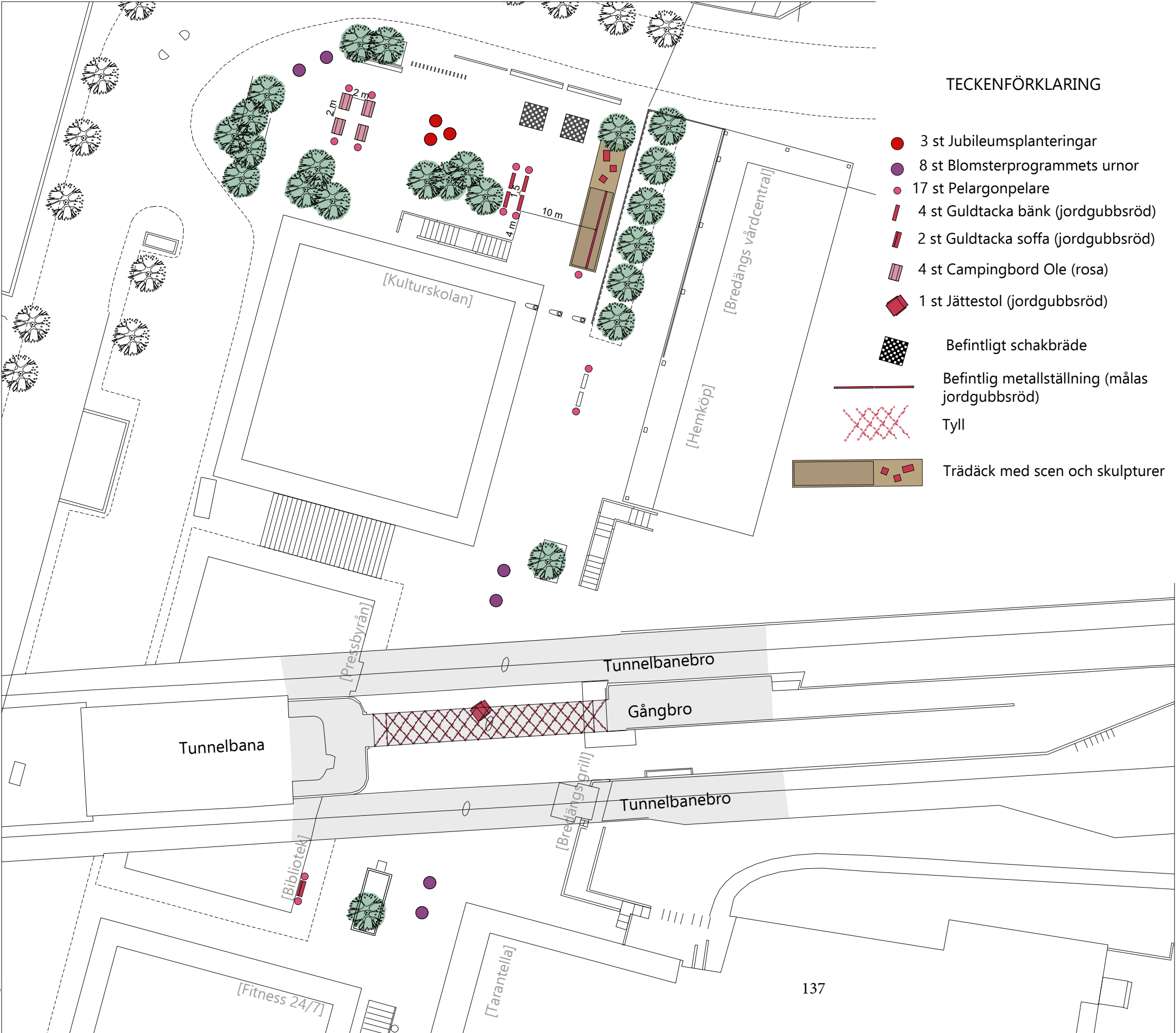
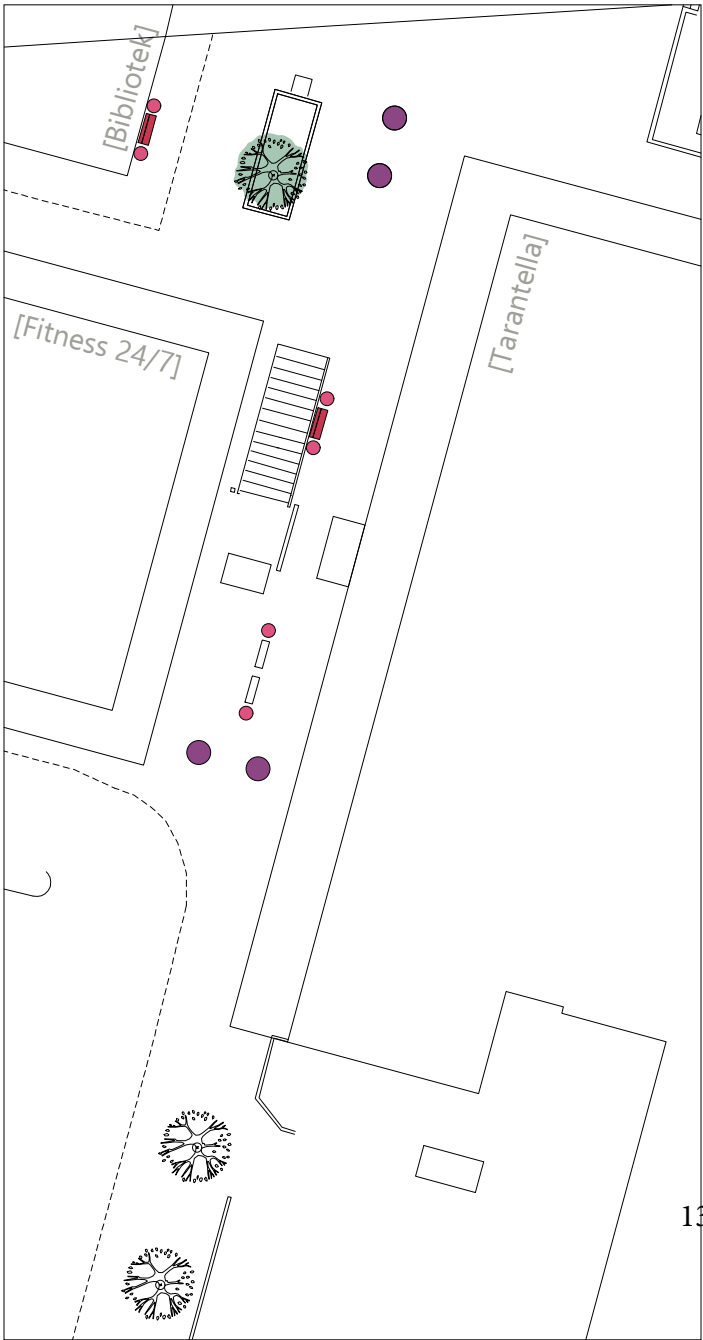
Intill de fyra bänkarna som utgör parketten framför scenen placeras fyra rosa pelargonpelare som ramar in sittplatserna. Samma princip används vid bänkborden i den nordvästra delen. Dessa bidrar med höjd och gör att sittgrupperna uppfattas som mer skyddade och förankrade. I mitten av den norra delen placeras tre stora urnor med röda sommarblommor för att matcha det genomgående röda och rosa färgtemat. Ytterligare åtta stora urnor med sommarblommor från stadens sommarblomsprogram placeras i centrum för att bidra med färg och grönska. Dessa används också på flera platser i centrumet där de förstärker riktningar och används för att förtydliga rumsligheter.

I hela centrumet placeras totalt 17 pelargonpelare. Dessa används för att framhäva och försköna några av centrumets befintliga och temporära sittplatser. Utanför biblioteket placeras en ny bänk tillsammans med två pelargonpelare för att skapa möjlighet att antingen ta en bok från bibliotekets bortskänkeslåda eller då biblioteket är öppet, låna en bok och slå sig ner. I den södra delen placeras en bänk med pelargonpelare intill en trappa för att göra passagen grönare och välkomnande samt introducera platsen från söder.

MÖBLERINGSPLAN BREDÄNG 2020

Av
Matilda Weinstock och Fredrik Wennberg

Förlängning av plan söderut

TECKENFÖRKLARING

- 3 st Jubileumsplanteringar
- 8 st Blomsterprogrammets urnor
- 17 st Pelargonpelare
- 4 st Guldtacka bänk (jordgubbsröd)
- 2 st Guldtacka soffa (jordgubbsröd)
- 4 st Campingbord Ole (rosa)
- 1 st Jättestol (jordgubbsröd)
- Befintligt schackbräde
- Befintlig metallställning (målas jordgubbsröd)
- Tyll
- Trädäck med scen och skulpturer

skala 1:500

0 10 20 30

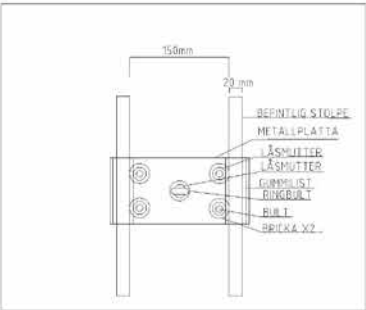
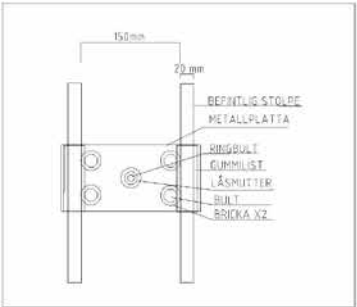
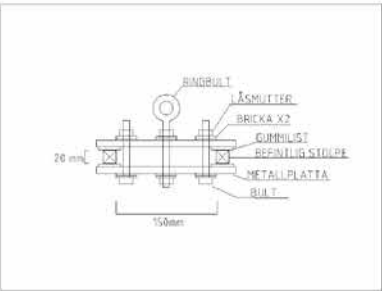
FRÅN IDÉ TILL VERKLIGHET

För att realisera förslaget togs ritningar och beskrivningar för montering av installationerna fram. Dessa byggde på ett kontinuerligt skissarbete, samtal med brokonstruktörer och andra tekniskt kunniga personer på Stockholms stad. Ritningarna som gjordes var förslagsritningar.

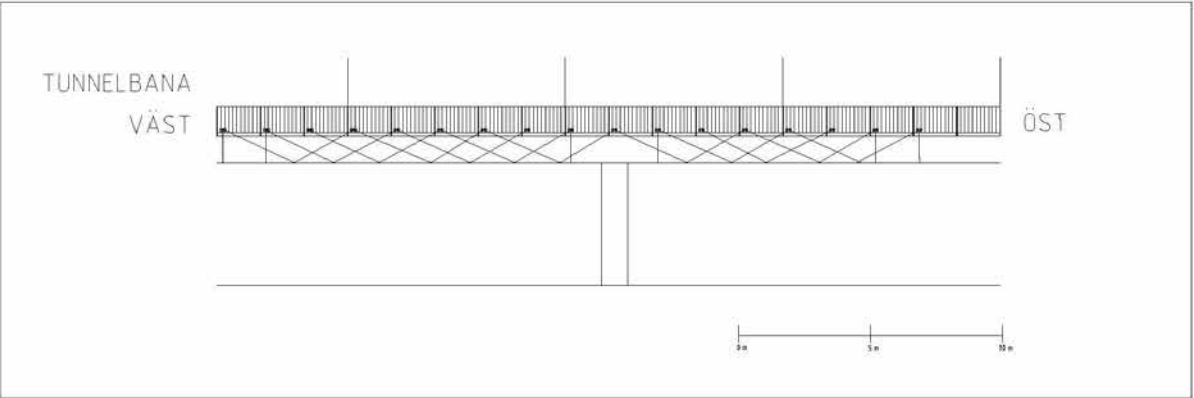
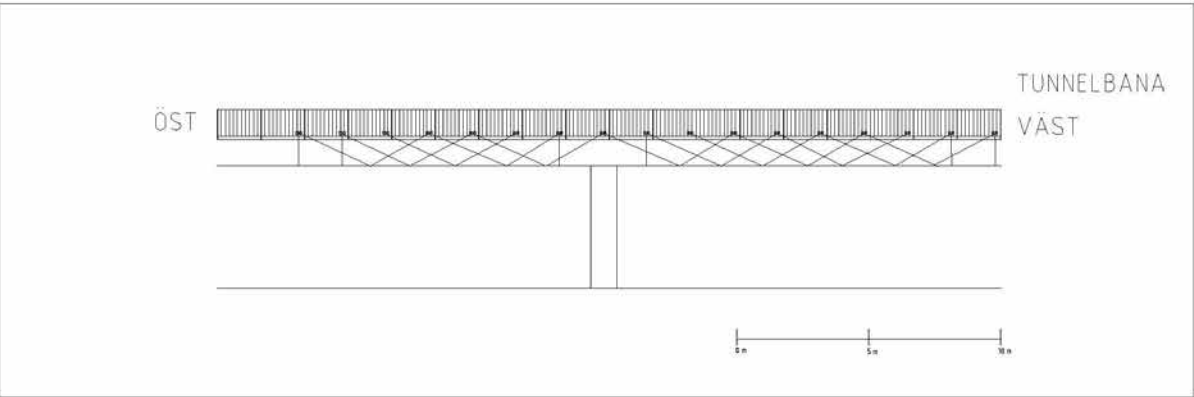
FOAJÉN

Installationen under bron konstrueras med tyll som fästes på stålvaror. Dessa fästs sedan i ett rutnät under bron och förankrades i broräcket. För att mäta upp vilken längd och vinkel stålvarorna behövde ha, utfördes ett skissarbete i skala 1:1 på platsen. Rep knöts fast i brons räck, drogs runt under bron och fästes sedan i räcket på motsatt sida. Vinkel och längd justerades tills vi upplevde att tylllet skulle skapa den effekt vi eftersträvade

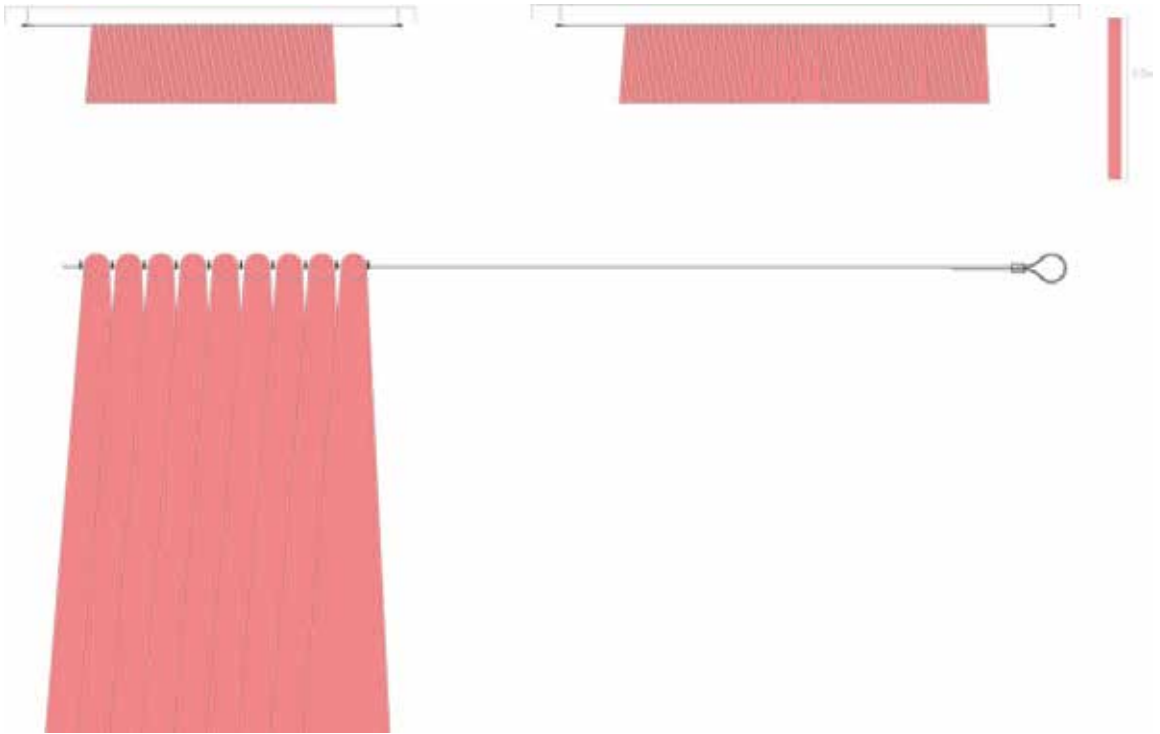
På varje vajer fästs tylllängder med ett avstånd på 5 cm. Varje tylllängd under bron är 2,5 meter långt och 35 cm brett och fästs på mitten så två lika långa draperier hänger ner. Mellan varje tylllängd sätts ett spännband för att hindra att tyget glider ner mot mitten som vi kunde se skett vid installationen "Sitta under vinden" som fanns på platsen under förra året. Nedan visas en detalj på detta.

Infästningar för stålvaror inspirerade av de på Västerbron

Ritningar över hur stålvarorna ska sitta på gångbron.

Specifikation för hur tylllet ska sitta på de olika vajerlängderna.

Fästena sätts upp 19/5-2020

Matilda fäster tyll på stålvajrar

Fredrik fäster tyll på stålvajrar

Färdigt resultat. (Denna bild är lågupplöst. Vi har foton med bättre kvalitet, men vi ville visa de två barnen som attackerade stolen så fort den ställdes ut.

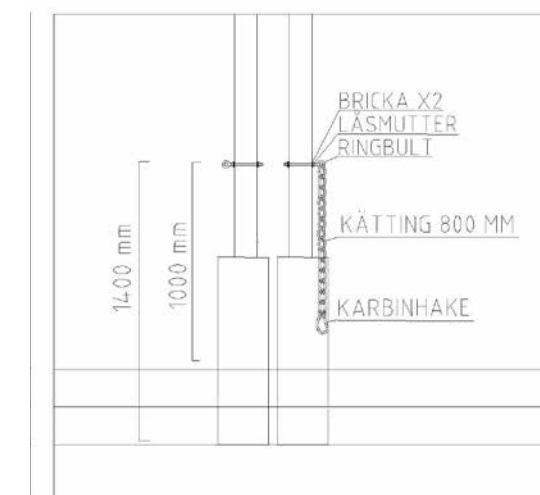
SCENEN

Grunden till installationen vid metallställningarna byggs likt ett trädäck med regler och trall.

För montering av tylldraperiet på metallställningen drogs lärdomar av förra årets installation Sitta under vinden. För att hindra att allt tyll samlas i mitten används en metallstång istället för vajer. Den går att likna vid en gardinstång som gör det möjligt att flytta tyget och arrangera det efter behag. En idé som nämns är att man ska kunna hänga och gunga i tyget och därför måste varje metallstång ha tre infästningspunkter i respektive metallställning. Fästena görs i metall för att garantera att det håller under hela säsongen. För att kunna samla tyget längs ställningarnas kanter görs en anordning med kedjor som fästs i metallställningen

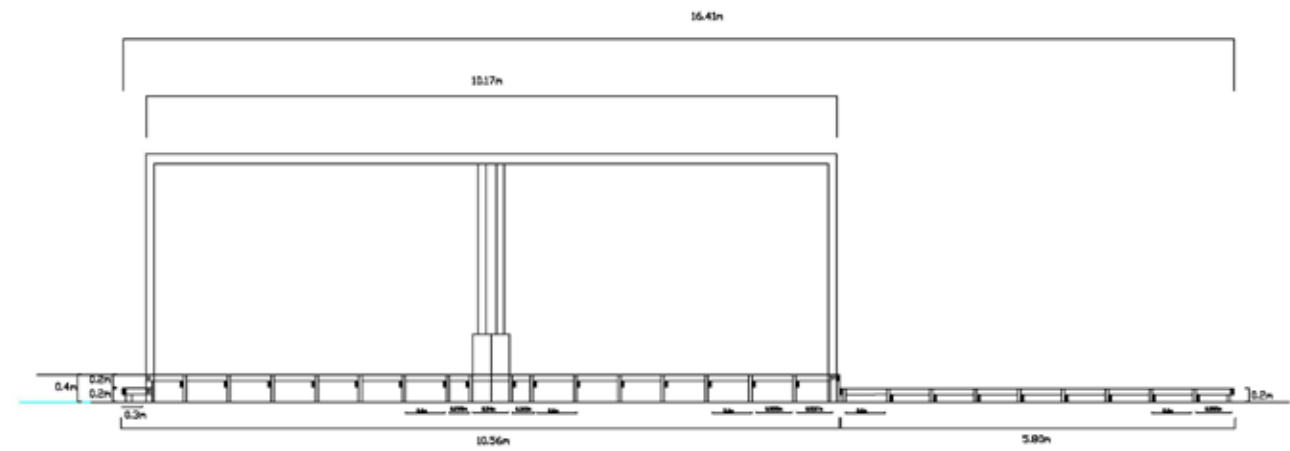
Nedanför scenen kommer delen av installationen med sufflörluckorna som blir ett lekfullt inslag som samspelar med jättestolen. De förankras i den lägre nivån av träkonstruktionen, och varierar i höjd och har olika vinklar.

För att möjliggöra att spela musik på scenen utan att använda el har en ritning på en ljudförstärkande högtalare tagits fram. Den har inspirerats av hur man genom att stoppa sin mobil i ett glas kan få ljudet att spridas längre och därmed uppfattas som högre. För hjälp med konstruktion har ljudkunniga personer kontaktats för rådfrågning om idén. Högtalaren förankras i metallställningarna och konstrueras av plåt.

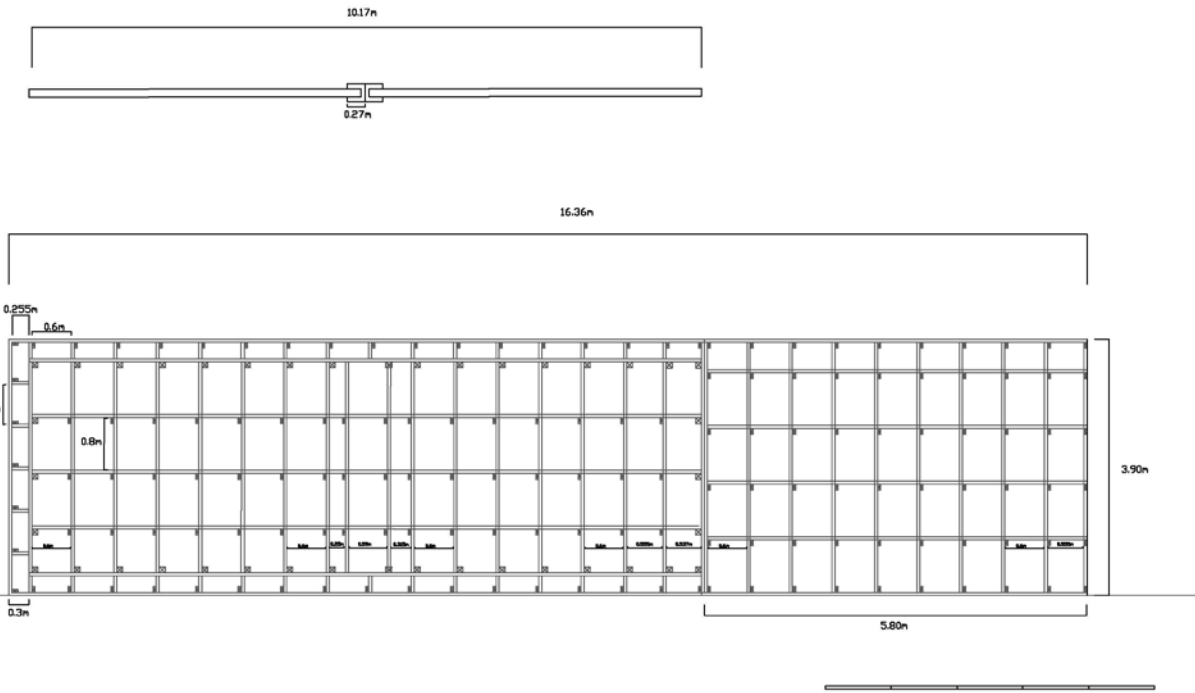

Ritning över hur kedjorna bör fästas i metallställningarna.

RITNINGAR

Konstruktionsritning över Scenen vars trädäck byggs runt de befintliga metallställningarna.

Scenens konstruktion.

BYGGPROCESSEN

Scenens nedre del nymålad av Fredrik.

Bygget av scenen i full gång.

Scenen är färdigbyggd, metallställningarna målade. Här håller entreprenörerna på att sätta upp tyll, samtidigt som Matilda och Fredrik målar scenens röda kant.

SLUTRESULTAT

Den färdiga scenen, med ljudförstärkare i mitten.

Sufflörluckor på plats.

Hela Scenen.

MÖBLERING

MATERIAL OCH MONTERING

Materialet för att färdigställa installationerna beställdes av Stockholms stads entreprenörer efter en materialförteckning gjord av oss. Den stora mängd tyll som behövdes till projektet var inte möjlig att beställa i Sverige och var därför tvungen att beställas från Storbritannien. På grund av coronaviruset var fabrikerna i Storbritannien nedstängda vilket var nära att äventyra hela projektet. Lyckligtvis öppnade fabrikerna igen under några dagar för att producera tyll till installationerna som sedan lyckades skickas till Sverige i tid för montering.

YTTERLIGARE ÅTGÄRDER

Under samtal med boende och brukare samt under platsbesöken framkom att centrumet är skräpigt och stökigt. Flera nämnde att centrumet behövde en "allmän uppfräschning". Detta meddelades till Trafikkontoret som då beställde en storstädning av centrumet. Denna genomförs innan installationer, möbler och växter kommer på plats, för att ge platsen grundförutsättningarna för att bli en trivsamt plats.

Hörnet vid biblioteket före städning.

Hörnet vid biblioteket efter städning.

DEL V - DISKUSSION

VAL AV PLATS -VARFÖR BREDÄNG

I och med att vi alltid hade för avsikt att göra arbetet tillsammans med Levande Stockholm så var vi redan från början begränsade till de platser Trafikkontoret fann lämpliga. Vid vårt första möte gav de oss flera alternativ som gator inne i stan och torg i stadens förorter. De märktes dock tydligt att det tyckte att Bredäng var ett bra alternativ. Innan arbetet kom igång såg vi nog framför oss att det var en sommargågata inne i centrala Stockholm som vi hade velat utforma, men är i efterhand nöjda med vårt val av Bredäng centrum. Detta då vi både fått tillfälle att bekanta oss med en ny stadsdel och fått göra ett mycket större projekt än vad vi antagligen kunnat genomföra i centrala Stockholm.

ARBETETS FÖRUTSÄTTNINGAR

Syftet med arbetet var att skapa en gestaltning för ett sommartorg i Bredäng Centrum under sommaren 2020 inom ramarna för projektet Levande Stockholm. Syftet innefattar att förslaget ska bli verklighet och genomföras av Stockholms stads entreprenörer vilket har inneburit begränsningar för vårt arbete. Då projektet finansieras av Trafikkontoret kan dessa ses som våra beställare och under arbetets gång har en dialog angående olika idéers genomförbarhet fört mellan oss. Eftersom detta är ett examensarbete är det viktigt att redogöra och resonera kring möjligheten till självständighet då vårt förslag ingått i ett projekt med givna ramar. En av förutsättningarna var därför att vi skulle få fria tyglar när det kommer till idéer och att staden lät oss välja det vi tyckte kändes intressant att arbeta vidare med. Detta samarbete har fungerat mycket bra och Trafikkontoret har varit positivt inställda till alla våra förslag. I Levande Stockholm ingår att varje plats möbleras med möbler och växter från Trafikkontorets verktygslåda. Då vi redan efter det tidiga platsbesöket på Norra Agnegatan hade med oss att det knyter ihop en plats och skapar ett enhetligt intryck om man använder en eller två huvudfärger så bestämde vi oss för att anpassa det platsspecifika installationerna till färgerna i verktygslådan.

I denna del utvärderas och diskuteras val och tillvägagångssätt genom arbetet. Inledningsvis förs resonemang kring metoderna i del II och III, litteraturöversikt och Lära känna platsen. Därefter diskuteras del IV som innehåller resultatet av arbetet. Metoderna och resultatet diskuteras utifrån frågeställningarna. Avslutningsvis presenteras arbetets slutsatser och förslag på framtida frågeställningar.

METODDISKUSSION

Det har skrivits många texter av olika författare som tolkar platsskapande på olika sätt, vilket gjort urvalet av litteratur svårt. Vi valde att kombinera internationella namn som skrivit mycket kring ämnet med definitioner från Boverket och Malin Zimm, för ett svenskt perspektiv. Detta för att visa på begreppets bredd och komplexitet utan att göra detta till fokuset i arbetet. I denna del hade vi kunnat fördjupa oss ytterligare för att underbygga argument kring hur vårt förslag bidrar eller inte bidrar till platsskapande i Bredäng. Det är även möjligt att fler definitioner av platsskapande hade kommit fram om en större mängd författare studerats. Platsskapande är dessutom närbesläktat och används ibland parallellt med platsbyggnad vilket är en aspekt vi valde att inte ta in i arbetet.

Det har varit svårt att hitta texter som kritiserar temporär arkitektur utifrån andra perspektiv än det långsiktiga och risken att konkurrera ut mer permanenta projekt. Vad detta beror på är svårt att säga men en möjlig förklaring kan vara att temporär arkitektur är relativt nytt som metod i offentlig planering och att negativa långsiktiga följder därmed ännu inte sett dagens ljus. I litteraturen skriver Bertino, G. m fl (2019) att temporär arkitektur generellt kritiserar mindre än mer permanenta strukturer. Detta skulle också kunna vara en bidragande orsak till att det finns färre texter som kritiserar temporär arkitektur. Temporära projekt involverar sällan lika stora belopp och långvariga konsekvenser vilket kan tänkas minska intresset för granskning och utvärdering. Om ett temporärt projekt som ska aktivera en plats under en viss tid misslyckas så sker egentligen ingen förändring förutom att brukare av platsen ser att någon försökt påverka platsen men inte lyckats. Detta kan möjligtvis bidra till att brukarna av platsen upplever att de som planerar inte förstår vad platsen behöver eller hur den används. Men det skulle också kunna bidra med en positiv upplevelse av att det finns en ambition att förbättra platsen och att någon bryr sig. Detta upplevde vi under mötena med SDF och samtalen med boende i Bredäng kring sommartorget 2019. Trots att flera uttryckte att jättestolen var bra men att den övriga utformningen saknade funktion var nästan alla positiva och glada över sommartorget. Det märktes att de boende uppskattade att någonting hände på platsen.

Den kritik som riktas mot temporär arkitektur är som sagt främst att det riskerar att konkurrera ut eller ersätt mer permanent arkitektur. Detta utgör enligt vår uppfattning en mycket liten risk då mycket av den temporär arkitektur som byggs inte håller på lång sikt. Då gedigna material ofta uteblir för att hålla kostnader nere riskerar det temporära att förlora sina visuella kvaliteter efter kort tid. Detta kunde vi exempelvis se under platsbesöket i Fatbursparken där strukturer byggts av EU-pallar som börjat falla sönder och medförde att platsen uppfattades som ovårdad. Om temporär arkitektur görs i gedigna material som fallet är med exempelvis Eiffeltornet eller bastun i Jubileumsparken finns det inget som hindrar strukturerna från att bli permanenta men då behövs ett kontinuerligt underhåll. Det finns också många aspekter där temporär arkitektur är olämplig som metod, ett exempel på detta är ekologisk hållbarhet som kräver ett långsiktigt arbete. Vi är eniga med Zimm (2016) då hon säger att temporär arkitektur inte bör användas för att lösa permanenta problem.

En av de aspekter som ofta hyllas med temporär arkitektur är möjligheten för medborgare att ta egna initiativ och spontant eller aktivt använda ett stadsrum på ett annat sätt än det som från början var tänkt. Det blir i vidare led bottom-up. Som vi tidigare nämnt framhålls ofta bottom-up som bättre än top-down. Om man måste placera in vårt arbete i Bredäng räknas det som top-down då projektet görs i samarbete med TK och Stockholms stad. Vi har under projektets gång reflekterat över top-down och bottom-up då vi stött på begreppen och ställer oss kritiska till den förenklade och snäva bild av planeringsprocesser de beskriver. Förutsatt att vi pratar om begreppen i en demokrati skulle bottom-up kunna ses som individualistiskt då det beskriver hur en grupp väljer att ta ett offentligt rum i anspråk och förändra det efter egna behag. Med detta synsätt blir top-down demokratiska tillvägagångssättet då "toppen", valda för att representera alla medborgare, fattar beslut med syfte att gynna samhällets bästa. En förändring av ett offentligt rum genom top-down kan enligt detta perspektiv vara det rätta. Det skulle kunna tolkas som att då bottom-up beskrivs som bättre än top-down är det för att den som gör beskrivningen är kritisk till beslutsfattare och anser att de inte vet vad en plats behöver. I dag är det vanligt att ta in medborgare i projekt för att få deras perspektiv på en viss plats inför en förändring. Detta kan ske antingen i stor utsträckning, som i Jubileumsparken, eller som mindre i exempelvis vårt projekt. I projekt där medborgarna får vara med och påverka, var hamnar det på skalan mellan top-down och bottom-up? Skulle vi i vår arbete kunna beskrivas som att vi kommer från ett top-down perspektiv men genom att vi bygger en relation till platsen skapar oss ett bottom-up perspektiv och därmed hamnar mellan begreppen? Bottom-up och top-down

är två relativt gamla begrepp som det skulle vara intressant att vidare undersöka dessa i samband med platsskapande och moderna planeringsprocesser.

För att sätta oss in i projektet Levande Stockholm har Stockholms stads syn på temporär arkitektur granskats. Den information som hittats har inte använts som faktamaterial i redogörelsen för hur temporär arkitektur kan användas utan snarare setts som visionstexter som beskriver stadens syfte med att använda temporär arkitektur i offentlig miljö. Staden skriver bland annat att temporär arkitektur kan stärka gemenskap i områden samt att det ger möjlighet att testa nya lösningar för att stimulera aktivitet. Det sistnämnda skulle vårt projekt möjligen kunna vara ett exempel på. En, av Trafikkontoret, nya lösning för att stimulera aktivitet på en plats skulle kunna vara att låta studenter inom landskapsarkitekter ta sig an en plats och gestalta den. Att de dessutom under processen låtit oss arbeta med fria händer skulle ytterligare kunna understryka detta. Trafikkontoret nämner vid ett tillfälle att temporär arkitektur är ett sätt att “... utmana normer kring hur vi agerar i givna situationer”. Detta påstående skulle kunna tolkas som att temporär arkitektur exempelvis gör det möjligt för en parkeringsplats att under en tid bli en park genom att växter och sittplatser placeras i bilarnas ställe. Det skulle också tolkas som ett sätt för planerare att utmana våra normer kring hur vi arbetar och agerar i givna situationer inom projekt. Enligt den tolkningen skulle återigen Trafikkontorets beslut att överlämna ansvaret för en av Levande Stockholms platser till oss och vår vision vara ett sätt att utmana. I de texter om temporär arkitektur från Stockholms stad finns ytterst lite till ingen kritik, vilket stämmer överens med att det även i övrig litteratur varit svårt att hitta kritik mot fenomenet temporär arkitektur. Många utav de sätt som temporär arkitektur kan användas på enligt den övriga litteraturen tar staden upp i sina texter. Då vissa av de tillfälliga gestaltningarna fått permanenta effekter visar det på att staden använder det temporära i enlighet med deras egna visioner.

Platsbesöken som gjordes i syfte att se hur de tidigare sommaplatserna sett ut gjordes under en dag i slutet av sommaren då det var ganska kallt. Detta resulterade i att det inte är speciellt mycket folk på bilderna och tidsbristen medförde att samtliga platser vi besökte var lokaliserade i centrala Stockholm. I efterhand hade det troligtvis varit mer relevant att besöka sommartorgen i Stockholms förorter. Sommartorgen monteras dock ner något tidigare än sommargångatorna och därmed fanns det inte många sommartorg kvar att besöka vid tillfället. Att det inte ännu var bestämt att det var just Bredäng Centrum som vi skulle ta oss an kan också tilläggas.

I litteraturöversikten beskrivs Bredängs historia och framtid samt ett kort resonemang om platsen idag. I denna beskrivs Bredängs kriminalitet utifrån artiklar i bland annat Dagens nyheter, vilket egentligen inte är en tillförlitlig källa då tidningar väljer vilka artiklar de vill publicera. För att få en korrekt bild av kriminaliteten borde brottsstatistik använts och jämföras med andra stadsdelar. Detta har inte gjorts då vi ansett att hur människor upplever platsen samt hur relationen mellan människor och platsen påverkas av den upplevda otryggheten är mer relevant i detta arbete än den faktiska otryggheten. Om den upplevda otryggheten är befogad eller inte är mindre intressant då relationen undersöks. Genom att läsa om Bredäng i media hoppas vi få en bättre förståelse för den upplevda tryggheten. Detta skulle dock kunna vara helt fel då medias skildring av kriminaliteten i Bredäng kanske inte alls stämmer överens med hur människorna som bor Bredäng upplever det.

UTVÄRDERING AV DEL III

- LÄRA KÄNNA PLATSEN

I arbetet har den egna metoden Lära känna platsen varit en av de stora informationskällorna. Vi kan i backspegeln se att denna tagit en väldigt stor del i arbetet i förhållandet till ämnena temporär arkitektur och platsskapande. Metodens syfte var att lära känna Bredäng Centrum och bygga en relation till platsen, vilket i litteraturen beskrivs som en viktig del av platsskapande. Om metoden exempelvis hade genomförts under sommaren hade resultatet möjligen sett annorlunda ut om man utgår från Norberg-Schulz som menar att känslan för en plats påverkas av väder och tid på dagen. Genom metoden har vi försökt ta del av platsen ur olika perspektiv och med olika "glasögon" för att skapa en subjektiv och personlig relation till platsen. I metoden har Bredäng Centrum med dess samband studerats och tagits i beaktning i gestaltningen. Metoden Lära känna platsen har använts för att undersöka och besvara den första frågeställningen:

Hur kan vi som landskapsarkitekter bygga en relation till Bredäng Centrum, samt få en förståelse för platsens inneboende relationer?

För att besvara frågeställningen har metoden bestått av olika delar som kommer diskuteras nedan.

Platsbesöken har varit grundläggande både för att bygga vår egen relation till platsen och få förståelse för platsens inneboende relationer. Genom att befinna oss fysiskt på platsen har vi kunnat observera hur människor använder den, de rumsliga sambanden och dess potential. På grund av Coronapandemin 2020, och att områdena runt Skärholmen är några av de hårdast drabbade under tiden arbetet skrevs, blev det inte möjligt för oss att undersöka Bredäng Centrum på alla de sätt vi hade velat. Vi hade till exempel planerat att vara på platsen sent en lördagkväll för att själva få en uppfattning om den otrygghet som vissa personer vi pratat med i området vittnat om. På grund av Folkhälsomyndighetens rekommendationer att undvika kollektivtrafik och resande har detta inte genomförts. Vi har i och med detta inte heller kunnat besöka platsen under varma vårdagar vilket var tänkt. Detta hade möjligtvis kunnat påverka vår relation till platsen och även visat på en annan typ av användande från de boende i Bredäng. Under flera av besöken har det regnat och varit molnigt vilket generellt minskar benägenheten för människor att använda en plats till annat än passage. Men trots detta anser vi att då vi återkommit till platsen vid flera tillfällen har vi genom dessa platsbesök fått en god

förståelse för platsen. Aspekter som människors rörelse och användande har observerats vid flera tillfällen. Genom att göra upprepade besök anser vi att vi kunnat undgå att bara utgå från vårt första intryck av platsen. I efterhand kan vi se att vårt första intryck av platsen var mer negativt och påverkat av förutfattade meningar. I takt med att vi besökte platsen fler gånger och på andra sätt lärde känna platsen blev vår bild mer positiv.

För att få stöd för de observationer och iakttagelser gjorda under platsbesöken har vi pratat med människor kopplade till Bredäng Centrum på olika sätt. Vi har därmed fått ta del av olika perspektiv och beskrivningar av platsen. Genom att vara en del av Levande Stockholm kan det antas att vi fått tillgång till vissa rum som annars hade varit svåra för oss att nå. Ett exempel på detta är Trafikkontorets planeringsmöten och utvärderingsmöten tillsammans med Stadsdelsförvaltningen. Det hade troligtvis varit möjligt att träffa samma personer för intervjuer med då hade eventuellt den bild de beskrivit av platsen varit annorlunda. Genom att närvara på möten och samtala med fastighetsägare, polis och SDF har vi fått deras bild utan att ställa frågor. Detta kan vara både positivt och negativt då man genom att ställa konkreta frågor kan få raka svar. Men genom att formulera intervjufrågor påbörjas tankeprocessen över potentiella svar. Intervjufrågor kan också lätt uppfattas som ledande och därmed generera det redan förväntat svaret. Genom att samtala och diskutera Bredäng på ett öppet sätt tror vi att den bild som vi får förmedlad blir mer subjektiv. När vi pratat med näringsidkare och brukare av platsen har vi använt intervjufrågor som en utgångspunkt. Detta då vi inte haft möjlighet att möta dessa ur ett annat perspektiv än som studenter som gör ett arbete om Bredäng Centrum och landskapsarkitekter som arbetar med centrumet genom Levande Stockholm. I intervjuerna med näringsidkare och boende blev det tydligt att deras bild av platsen till viss del skiljer sig från polisens, SDF:s och fastighetsägarnas bild. I samtalen med de sistnämnda låg fokus på platsens problem som beskrevs som mycket stora. Flera av de boende och verksamheterna runt torget delade bilden av problematiken i området men en överraskande stor del beskrev att de inte anser att det finns några problem och att de känner sig väldigt trygga i centrumet. Det hade varit intressant att prata mer med de som inte upplever någon otrygghet och vad det beror på. Det skulle kunna vara en mängd olika anledningar, exempelvis kan det vara att de bott på platsen under lång tid och byggt en stark relation till den vilket medför en ökad känsla av trygghet. Det skulle också kunna vara att de är omedvetna om den problematik som många upplever alternativt själva tillhör den grupp som bidrar till att andra känner sig otrygga.

I arbetet inkluderades boende enbart genom intervjuer. Detta skulle ses som en brist i vår metod då vi troligtvis fått en djupare förståelse på platsen om vi använt medborgare och boende mer i vårt underlag. Om vi till exempel pratat med andra människor eller valt en dag med bättre väder hade svaren kanske sett annorlunda ut och påverkat förslaget. Anledningen till att en workshop med medborgarna valdes bort var att det förra året hade genomförts workshops av personer som inte var fullt insatta i projektet och resultatet av dessa aldrig förmedlades till de som sedan gjorde gestaltningen. Detta ansåg SDF och TK ha skapat en besvikelse då det som framkom under dessa samtal inte genomfördes. Vi upplevde att medborgarna inte var mottagliga för en ny workshop så nära inpå denna besvikelse. I framtiden tycker vi dock att fler workshops med medborgarna ska genomföras för att påverka utformningen av sommartorget.

En sista tanke kring samtalen med SDF är att vi uppfattade en önskan om att låta restauranger och verksamheter runt centrumet ta mer plats och ansvar för torgets visuella intryck. Detta var något vi upplevde gjordes i stor utsträckning på sommargågatorna inne i centrala Stockholm. Det är förståeligt att utifrån SDF:s perspektiv tycka att restaurangerna kan bidra mer till att fylla platsen men utifrån vårt perspektiv som landskapsarkitekter ser vi en risk med att låta offentliga miljöer tas över av kommersiella verksamheter. På flera av sommargågatorna tar uteserveringarna stor plats och den yta som blir kvar för personer som inte vill konsumera är i vissa fall relativt liten.

I skissprocessen har vi använt oss av olika övningar för att generera idéer och undersöka Bredäng Centrums inneboende relationer. En skissprocess är alltid mer eller mindre subjektiv. De val som görs baseras på erfarenhet men också tycke och smak. För att göra vår skissmetod mer subjektiv så hade vi exempelvis kunnat använda en ordbok för att hitta verb till associationsskissen istället för att komma på de själva.

UTVÄRDERING AV DEL IV - FÖRSLAGET

Förslaget baserades på den teori vi samlat på oss genom litteraturöversikten och de insikter vi fått genom att lära känna, och bygga en relation till platsen. Förslaget är utformat för att uppfylla uppsatsens syfte och svara på frågeställningen:

Hur kan Bredäng Centrum gestaltas med temporär arkitektur för att bidra till platsskapande och ökad aktivering av den offentliga miljön?

Huruvida vårt arbete kan bidra till platsskapande beror, enligt litteratur, på vilken definition av platsskapande man väljer att utgå ifrån. Utifrån Zimms perspektiv, att förbereda rum för användning och öppnar upp för människor att tolka dessa på nya sätt, inte bara bidrar förslaget till platsskapande utan är platsskapande. Den stora installationen under bron, Foajén, gör det möjligt att tolka och uppfatta rumsligheten under broarna på ett helt nytt sätt. Målet är också att detta rum blir stärkt som mötesplats genom installationen och att den blir något som Bredängsborna kan samlas kring. Vår tanke med konceptet var att påverka bilden av Bredäng och människors relation till platsen, både boende, besökare och i vidare led andra som ser och tar del av de bilder som förhoppningsvis sprids. I framtagandet av konceptet är det tydligt att vi var inspirerade av hur de vi intervjuade pratade om jättestolen, hur den fotades och spreds på sociala medier. Det är också tydligt att “Sitta under vinden” bidragit med mycket inspiration. Vårt förslag kan till viss del upplevas som en vidareutveckling och sammanslagning av jättestolen och “Sitta under vinden”. Vi har använt samma färgskala och material samt fokuserat på den funktion jättestolen omedvetet bidrog till, “att sätta Bredäng på kartan”. Installationen Scenen kan nästan betraktas som Sitta under vinden 2.0 även om detta inte var något vi reflekterade över under skissprocessen. Det var snarare något som kom fram då material undersöktes och tyll konstaterades vara ett bra alternativ utifrån de aspekter som vi tog hänsyn till, hållbarhet i offentlig miljö, visuella kvaliteter, pris, osv. Draperierna och ramarna som skapas av metallställningarna är i enlighet med konceptet också tänkta som spännande bakgrunder att fota sig vid. Under vårt första platsbesök tog vi selfies vid tyll i “Sitta under vinden” men huruvida andra kommer tycka att Scenen blir en tillräckligt spännande bakgrund kan vi inte veta säkert. Det vi stödjer oss mot är Zimm (2016) beskrivning att temporär arkitektur bör manifestera sig visuellt för att ha möjlighet att påverka en plats under en längre tid. Detta anser vi att Foajén gör då den är byggd kring ett element som i sig dominerar rummet

och den valda färgskalan drar till sig uppmärksamhet och kontrasterar mot den gråa miljön. Scenen anser vi har potential att manifestera sig visuellt på grund av sin storlek, Scenen blir tillsammans med sufflörluckedelen 16,40 meter lång. Den kan därmed tänkas dominera den norra delen av centrumet men även synas från de mer centrala delarna av Bredäng Centrum genom de färgstarka draperierna. Konceptet är utformat som en konkretisering av insta-arkitektur som blir ett sätt att interagera med platsen. Att fota sig vid installationerna kan vara en aktivitet och ett sätt att använda platsen på ett nytt sätt, vilket också ingår i Zimms (2016) definition av platsskapande. Scenen förbereder tydligt centrumet för användning till såväl event som häng och spontana dansuppträdanden. Foajén bidrar i jämförelse med Scenen med mindre aktivering. Den kan dock fylla funktionen av ett konstverk och aktivering genom att människor betraktar verket. Tygerna kommer samspela med vinden och masseffekten av de svajande tygerna tror vi kommer vara intressant nog att betrakta under en längre tid.

Hague (2005) och Cresswell (2005) benämner platsskapande som det fysiska utrymmet tillsammans med människors relation till platsen. Dessa relationer skapas genom aktivitet på platsen som i vidare led skapar minnen, upplevelser och traditioner. Vårt förslag påverkar det fysiska utrymmet men det har också möjlighet att påverka relationen mellan bredängsborna och centrumet. Om installationerna och utsmyckningen får centrumet att användas i större utsträckning kan detta stärka relationen mellan de boende och platsen. Genom att förslaget gör det möjligt för evenemang som Bredängsdagen och sommarfestivalen att ta plats i centrumet kan även traditioner knytas till platsen. De fysiska installationerna och objekten är i sig inte platsskapande enligt Hague och Cresswell men det kan bli en del av den platsskapande processen då förslaget kan antas påverka platsens användare. Något som utifrån denna definition blir platsskapande är vår metod Lära känna platsen. Genom att vara aktiva på platsen har vi byggt en personlig relation till Bredäng Centrum som tillsammans med det fysiska utrymmet kan definieras som platsskapande. Delar av detta stämmer även överens med hur boverket resonerar kring platsskapande. Vi har i detta arbete inte kunnat arbeta efter deras definition av begreppet som en metod. Enligt Boverket skulle förslaget därmed inte bidra till platsskapande men det som de benämner som essensen av platsskapande, relationsbyggandet, har istället fått genomsyra vårt arbete. För att svara på den första delen av frågeställningen har vi utifrån en förståelse grundad i en personlig relation till platsen förberett Bredäng Centrum för användning och gjort det möjligt att uppleva och tolka rummet på nya sätt. Detta anser vi svarar på frågeställningens första del. Den andra delen om hur temporär arkitektur kan bidra till ökad aktivering anser vi

att förslaget också svarat på då Scenen kan användas av barn, ungdomar och vuxna som plats för häng, uppträdande, lek. Det kan även aktivera området genom att bidra med en plats för evenemang. Tillägget av bord och sittplatser möjliggör för fler grupper att samlas och stanna längre på platsen. Att man dessutom kan sitta ner i en mer trivsam miljö med växter och dekoration kan ytterligare göra att människor stannar längre på platsen. Foajén aktiverar platsen genom att den kan bli en tydlig samlingspunkt och knutpunkt i området. Jättestolen kan användas för klättring och lek. Att fotografera eller sitta och kolla är också en typ av aktivering som kan göra att platsen upplevs på ett nytt sätt. Inför projektet görs även en storstädning av området gjort vilket också kan göra brukare mer benägna att stanna på platsen.

Förslagets namn är relativt klichéartat och kommer från konceptet. Konceptets beskrivning kan upplevas som "säljig" vilket beror på att det användes för att presentera idén för Trafikkontoret. Även om konceptet är lite töntigt så kan vi se att det hjälpt oss i arbetet med installationerna. Det har på ett tydligt sätt gett arbetet ett fokus på insta-arkitektur och därmed en potentiell möjlighet att påverka platsen även efter sin nedmontering. Eftersom stolen i sig bidrog till insta-arkitektur i fjolårets gestaltning anser vi att årets förslag där stolen är involverad verkligen borde göra människor benägna att ta foton.

I arbetet med förslaget är det vissa delar av den information vi samlat som inte använts. I flera av intervjuerna med näringsidkare och boende nämns mer grönska och lek för barn som önskade tillägg. Detta har i efterhand inte blivit en stor del av förslaget då grönska framförallt tillförs via objekt från Levande Stockholms verktygslåda. För att göra centrumet grönare hade vi kunnat arbeta med växtlighet i de temporära installationerna. En av anledningen till att detta inte gjordes var att det finns mycket grönområden runt om centrumet men framförallt för att vi anser att detta är ett permanent problem i Bredäng Centrum. De tre upphöjda planteringsbäddarna som finns i centrumet bidrar inte med den upplevelse av grönska som de har potential till då det silvriga gräset smälter samman med den grå betongen. För att få centrumet att upplevas som grönare anser vi att dessa planteringar hade behövts göras om. Detta gav utfallet att vi istället valt att ta in grönska genom rosa pelargonpelare, det växtmaterial vi anser kontrasterar mest mot den grå betongen i Bredäng. Lek har inte heller varit ett fokus men något vi tagit in genom sufflörluckorna och draperierna som vi anser bidrar till lekfullhet med sin färg och form. Dessa erbjuder en annan typ av användning än de lekplatser som finns runt om centrumet.

I litteraturen framkommer att en förutsättning för lyckad temporär arkitektur är att identifiera i vilken miljö det temporära ska lokaliseras. Detta för att förstå platsens behov och på vilket sätt temporär arkitektur kan bidra till att uppfylla detta. I Bredäng såg vi ett behov av att stärka centrumet som mötesplats, att intensifiera användandet och introducera platsen som samlingspunkt för nya målgrupper. Detta blev syftet med arbetet. Huruvida syftet faktiskt kommer uppfyllas kan vi med full säkerhet inte veta, det kommer visa sig först då förslaget är på plats. Eftersom vi inte har möjlighet att följa förslaget vidare inom ramarna för detta arbete får vi istället gör ett antagande kring syftets möjlighet att uppfyllas. Förslaget som tagits fram har utgått från en omfattande bakgrund och studie av platsen samt metoder och teorier om hur temporär arkitektur kan påverka platser. Detta tillsammans med våra egna erfarenheter från tidigare projekt och våra fem år på landskapsarkitektprogrammet gör att vi trots att förslaget ännu inte är på plats kan anta det har möjlighet att uppfylla syftet. I de ritningar vi tagit fram har vi lämnat möjlighet för entreprenören att ändra vissa mindre aspekter av konstruerandet om de finner detta nödvändigt. Vi har inte mycket erfarenhet av byggnation och hur man gör en ritning till exempelvis en scen är inte något som går igenom under utbildningen. Detta skulle potentiellt kunna påverka resultatet då ritningarna inte måste följas till punkt och pricka. En fråga som uppkommit under detta arbete är hur mycket av den tekniska biten angående byggande bör man kunna som landskapsarkitekt.

Vårt förslag för Bredängs sommartorg 2020 blir enligt Lehtovuoris och Ruoppila (2012) ett exempel på transitoriskt temporär arkitektur. Förslagets relativt korta tid på platsen skulle kunna medföra att möjligheten att påverka Bredäng är begränsad till den tiden. Förslaget ingår i Levande Stockholm som är ett återkommande temporärt projekt vilket höjder chanserna för påverkan på längre sikt. Utifrån vårt förslag kan staden dra lärdomar inför nästa års gestaltning av Bredängs sommartorg, precis som vi dragit lärdomar från fjolårets sommartorg. Då TK och SDF utvärderar sommartorget kan de förhoppningsvis se om förslaget ökade aktiveringen av centrumet och stärkte det som mötesplats. Genom en sådan utvärdering kan det vi gjort i Bredäng komma att påverka platsen i framtiden. Förslaget kan därmed ses som en del i Bredäng Centrums historia och utveckling vilket återigen knyter an till teorier om platsskapande. Som landskapsarkitekter i början av karriären upplever vi att det sällan tas tid för utvärdering av en gestaltnings påverkan efter genomförandet. Vi upplever att det görs analyser av hur en plats används innan en förändring genomförs men hur platsen påverkas socialt och om människor beter sig som förväntat efter är sällan lika undersökt. Genom att få svar på dessa frågor skulle en framtida gestaltning kunna stärka Bredäng som mötesplats

ytterligare. Även om Trafikkontoret och Stadsdelsförvaltningen idag gör en utvärdering har denna potential att utvecklas.

Om vår temporära gestaltning av Bredäng kommer få effekter i form av att fler målgrupper börjar använda centrumet och väljer att stanna där längre även efter förslaget monterats ner är svårt att veta. Den enda permanenta effekten som vi med säkerhet kan konstatera är att metallställningarna i den norra delen kommer förbi röda. Dessa kommer tills de målas om igen, eller tas bort, att påminna om den sommaren då Du är konstverket tog plats i Bredäng Centrum. Detsamma gäller de eventuella bilder som laddas upp på internet. Ytterligare ett sätt för Du är konstverket att leva vidare är via TKs vilja att återbruka materialet som används till Foajén. Vi har redan nu fått i uppdrag att fundera på hur tylllet kan återanvändas i Levande Stockholms vintergångator 2020. Detta blir inte en permanent effekt, men delar av projektet lever kvar längre än förväntat. I arbetet med Bredäng har trafikkontoret bett oss att skicka över den information vi samlat angående var det är mörkt och dåligt upplyst. Detta skulle potentiellt kunna leda till att Bredäng får bättre belysning, något som efterfrågades av en majoritet av de boende och näringsidkare vi pratat med. Vi har även föreslagit för TK att spara förankringspunkterna på gångbron, dessa skulle kunna användas för att fästa ljusslingor under vintern och därmed ge Bredäng något alldeles speciellt även under vintern.

Vi har låtit Levande Stockholms färger och verktygslåda samt förra årets sommartorg påverka vårt slutresultat. Detta kan anses vara ooriginellt. Tylllet på metallställningarna och färgerna från tidigare år återanvänds i vårt förslag. Vi vill argumentera för att vi har valt att jobba vidare utifrån det som tidigare etablerats på platsen. Vi visste att det fanns tillgång till ett stort utbud möbler från Levande Stockholms verktygslåda samt möjlighet att använda ett stort antal pelargonpelare. Dessa ansåg vi skulle göra stor skillnad på torget utan att kosta vårt projekt något extra. Möblerna fanns i flera olika färger, men i rött och rosa fanns mest att välja på, samt att pelargonerna kom i dessa färger. Eftersom vi ville ge torget en sammanhållen känsla kom vi fram till att det bästa utifrån våra förutsättningar var att möblera med rött och rosa. Detta fick även påverka färgen på tylllet och installationerna i övrigt. Om vi hade valt att använda andra färger hade arbetet skiljt sig mer från tidigare årets sommartorg, men det ansågs inte nödvändigt för syftet. Användningen av tyll kan även den anses vara ooriginell då Sweco gjorde en installation med tyll året innan. Som man kan se på våra skisser på sid 104 så var idén att klä in bron det prioriterade, vad den skulle kläs in med var sekundärt. I slutändan blev det tyll eftersom det hade fungerat bra tidigare år, var billigt och det ansågs kunna bli effektfullt.

Under delar av skissperioden var vi mycket mer inställda på att använda det som finns på skisserna. Med plastbollarna ansåg vi dock att det skulle bli svårt att få till den volym vi var ute efter. Med plastblommorna upplevdes volymen också som ett hinder. samt att det kunde bli väldigt dyrt.

SLUTSATS

För att vi som landskapsarkitekter ska kunna bidra till platsskapande måste vi ha en förståelse för de inneboende relationerna på platsen och själva ha en relation till den. Detta har vi gjort genom metoden Lära känna platsen. Trots att vi inser att vi kunnat göra mer för att bygga en starkare relation till Bredäng så upplever vi att vi skapat en god relation genom att spendera mycket tid på platsen. Detta gör att vi känner oss kvalificerade att påstå att våra temporära installationer är väl förankrade i Bredäng centrum och bidrar till platsskapande och aktivering av den offentliga miljön.

FRAMTIDA FORSKNING

I detta arbete har vi inte kunnat använda oss av platsskapande genom bottom-up eller Boverkets metod. Därför har vi använt oss av Zimms definition samt hur Hague och Cresswell beskriver place. I arbetet har dessa kombinerats och resulterat i en metod där vi lär känna Bredäng Centrum och en gestaltning av Bredängs sommartorg 2020. Det skulle vara intressant att studera hur denna tillfälliga förändring av Bredäng Centrum kommer att tas emot för att reda i hur väl vi genom vår metod förstått platsen och dess behov. Skulle exempelvis planerare genom att bygga en relation till en plats inför ett gestaltningsarbete kunna förstå platsen och vad den behöver lika väl som om arbetet gjordes av det boende i området kring platsen? Skulle det få följderna att platsen förbereds för användning och öppnas upp för nya upplevelser på ett sätt som stärker de redan existerande relationerna till platsen? Vidare kan man fråga om detta arbetssätt skulle göra att placelessness i offentliga rum minskar? Detta är frågor som skulle kunna undersökas vidare i framtida forskning. Ytterligare exempel på frågor intressanta att undersöka i framtida forskning är:

- Vilka långsiktiga effekter kan projektet Levande Stockholm och temporär arkitektur ha på Bredäng Centrum?
- Hur påverkas boendes och besökares relation till Bredäng Centrum genom sommartorget 2020?
- Hur förhåller sig begreppen bottom-up och top-down till dagens planeringmetoder med medborgardeltagande?
- Vilka sociala problem på en plats är möjliga att lösa genom landskapsarkitektur?
- Det hade varit intressant att prata mer med de som inte upplever någon otrygghet och vad det beror på.
- Hur kommer det sig att vissa personer känner sig trygga i ett område där det finns en problematik med upplevd otrygghet?

KÄLL- OCH LITTERATUR- FÖRTECKNINGAR

TRYCKTA KÄLLOR

Bertino, G., Fischer, T., Pühr, G., Langergraber, G., Österreicher, D. (2019). Framework Conditions and Strategies for Pop-Up Environments in Urban Planning. MDPI, Open Access Journal, vol. 11(24), pages 1-30.

Bishop, P. & Williams, L. (2012). The temporary city. New York: Routledge.

Björnsson (2014). Rosens röda matta. Stadsplanering på tjejs villkor. I Listerborn, Carina (red.) (2014) Strategier för att hela en delad stad. Samordnad stadsutveckling i Malmö. Malmö: Institutionen för urbana studier, Malmö högskola. ss. 73-80.

Bonnichsen, L. (2019) Så har Medis blivit tryggare – brotten minskar. Mitt i, 15 december.

Cresswell, T. (2015) Place: An introduction. 2 uppl. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.

Gehl, J (2011). Life between buildings. Washington, DC: Island Press.

Hague, C & Jenkins, P. (2005). Place Identity, Participation and Planning. Oxfordshire: Routledge.

Jacobs, J. (1961) The Death and Life of Great American Cities. New York: Random House.

Lefvert, M. (2018). Här jagar polisen knarkgömmor i Bredäng. Mitt i, 19 juni

Lehtovuori, Ruoppila (2012) Temporary uses as means of experimental urban planning. SAJ Serbian Architectural Journal, vol 4, ss. 29-54

Norberg-Schulz, C. (1980). Genius loci: towards a phenomenology of architecture. London: Academy editions

Prop. 2017/18:110. Politik för gestaltad livsmiljö. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/rattsdokument/proposition/2018/02/prop.-201718110/>

Relph, E (1976). Place and placelessness. London: Pion.

Relph, E (1993) Modernity and the reclamation of place. I Seamon, D. Dwelling, Seeing and Designing: Towards a phenomenological ecology. New York: State University of New York Press.

Rittsél, J. (2003). Stockholm utanför tullarna - Nittiosju stadsdelar i ytterstaden. s. 52-56. 2. uppl. Stockholm: Stockholmia förlag.

Rose, G. (1995). Places and identity: a sense of place. I Dorreen Massey, Pat Jess. A place in the world?: places, cultures and globalization. Oxford: Oxford University Press.

Stockholms stad (2016) Arkitektur Stockholm - Strategier för stadens gestaltning. Tillgänglig: https://vaxer.stockholm/globalassets/tema/oversiktplan-ny/arkitektur_stockholm_del-1-staden-stadsrummet-stadsdelen-byggnaden.pdf [2020-03-10]

Trafikkontoret (2019). Levande Stockholm 2020. Förslag till platser och fortsatt utveckling. Stockholm: Stockholms stad

TT nyhetsbyrån. (2020a). Man skadad efter misstänkt skottlossning i Bredäng. Dagens nyheter. 3 mars.

TT nyhetsbyrån. (2020b). Detonation i södra Stockholm. Dagens nyheter. 29 mars.

Tuan (1977). Space and Place - the perspective of experience. London: University of Minnesota Press

Wratten, E (1994). Bottom-up planning for urban development: the development planning for real pilot project. 21 utgåvan, s.83–90, London:IIED London

Zimm, M. (2016). Tillfällig arkitektur ger plats för kultur - Rumsskapande händelser och gemenskapande platser. Stockholm: Stockholms stads kulturförvaltning. Tillgänglig:<https://smarkreativstad.com/wp-content/uploads/2017/10/Tillfallig-arkitektur-ger-plats-f%C3%B6r-kultur-bilaga-1-6.pdf> [2020-03-31]

Amsterdam & partners (2020). NDSM Wharf. Tillgänglig: <https://www.iamsterdam.com/en/about-amsterdam/amsterdam-neighbourhoods/ndsm>

DIGITALA KÄLLOR

Boverket (2019). Placemaking - gemensamt platsskapande. Tillgänglig:<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/metoder/kunskapsinhamtning/placemaking/> [2020-03-31].

Boverket (2020a). Deltagandebaserad samhällsplanering. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/hur-har-andra-gjort/deltagarbaserad-samhallsplanering/> [2020-04-06]

Boverket (2020b). Jubileumsparken i Frihamnen, Göteborg. Tillgänglig: [boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/hur-har-andra-gjort/deltagarbaserad-samhallsplanering/jubileumsparken-i-goteborg/](https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/hur-har-andra-gjort/deltagarbaserad-samhallsplanering/jubileumsparken-i-goteborg/) [2020-04-27]

Christo & Jeanne-Claude (2020) The Gates. Tillgänglig: <https://christojeanneclaude.net/projects/the-gates?view=info> [2020-04-01]

Stockholms stad (2018) Fatbursparkens pop up-park invigd. Tillgänglig:<https://vaxer.stockholm/nyheter/2017/06/fatbursparkens-pop-up-park-invigd/>

Stockholms stad (2019a) Översiktsplan för Stockholms stad. Tillgänglig:<https://vaxer.stockholm/globalassets/omraden/-stadsutvecklingsomraden/arstafaltet/oversiktsplan-for-stockholms-stad.pdf> [2020-03-19]

Stockholms stad (2019b). Levande Stockholm. Tillgänglig:<https://start.stockholm/om-stockholms-stad/sa-arbetar-staden/trafik/offentliga-rum/levande-stockholm/> [2020-03-17]

Stockholms stad (2020a). Sommarplatser. Tillgänglig:<https://trafik.stockholm/gator-torg/levande-stockholm/> [2020-03-17]

Stockholms stad (2020b). Fokus Skärholmen. <https://vaxer.stockholm/omraden/fokus-skarholmen/> [2020-04-23]

Stockholms stadsmuseum (1998). Bredäng. Stockholm: Stockholms stadsmuseum, Storstockholms lokaltrafik, Kulturhuvudstadsåret Stockholm 98. Tillgänglig: <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/29931> [2020-03-31]

Stockholms stadsmuseum (2001). Höjer & Ljungqvist - Inte bara radhus...: Stockholm: Stockholms stadsmuseum Tillgänglig:<https://stockholmskallan.stockholm.se/post/17505> [2020-04-01]